

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

19. YÜZYILIN SONLARINDA OSMANLI TOPRAKLARINA YAHUDİ GÖÇÜ

Yüksek Lisans Tezi

ŞERMİN SAĞKULAK

İstanbul, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

19. YÜZYILIN SONLARINDA OSMANLI TOPRAKLARINA YAHUDİ GÖÇÜ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
ŞERMİN SAĞKULAK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. İ.Murat BOZKURT

İstanbul, 2011

TEZ ONAYI

Enstitümüzün, Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506208015 no. lu Şermin SAĞKULAK' ın hazırladığı "19. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Topraklarına Yahudi Göçü" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 15. maddesi uyarınca 19.09.2011 tarihinde saat 11:30.'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ...Kabulü... ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT	<i>Olumlu</i>	<i>İ. Murat Bozkurt</i>
Yard. Doç. Dr. Hamdi GENÇ	<i>Olumlu</i>	<i>Hamdi Genç</i>
Yard. Doç. Dr. Özlem YÜCEL	<i>Olumlu</i>	<i>Özlem Yücel</i>

ÖNSÖZ

Avrupa’da dinî, ekonomik ve siyasî pek çok sebepten ötürü can ve mal güvenliği ortadan kalkan Yahudiler, 19. yy itibariyle Osmanlı İmparatorluğu da dâhil pek çok ülkeye göç hareketi başlatmışlardır. Temel sebebi can güvenliğini sağlamak olan bu göç hareketi, süreç içerisinde dinî ve millî bir hedefi olan toprak ve vatan arayışına dönüşmüştür. Özellikle, Filistin topraklarını vatan edinme yani vaat edilmiş topraklara geri dönebilme politikası, Siyonizm hareketinin ortaya çıkmasındaki temel sebeptir.

Siyonizm hareketinin, Osmanlı topraklarına yönelerek, Filistin topraklarını talep etmeleri ve her şartta iskân faaliyetlerini sürdürmeleri, Osmanlı yönetiminin Yahudi göçüne ve Yahudilere karşı politikasında değişiklikler yapmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti’nin Yahudilere karşı hoşgörülü tutum ve politikası bir süre sonra siyasî tedbirler alma ve Yahudi iskânının yasaklanması yönünde değişikliğe uğramıştır.

Günümüzde de öneminden hiçbir şey kaybetmeyen Filistin toprakları üzerindeki Siyonizm hareketine karşı, özellikle II. Abdülhamit yönetiminin yaklaşım ve politikaları tarihsel süreç açısından bizim ilgimizi çekti. Bu sebepten ötürü Yüksek Lisans Tezi olarak konuyu incelemeyi uygun bulduk.

Bu çalışmada özellikle Osmanlı arşiv belgelerini kullanmaya özen gösterdik. Bu konuyu ele almamda bana yol gösteren hocam Yrd.Doç.Dr.İ.Murat BOZKURT ’a, çalışmalarım sırasında yardımını esirgemeyen Yrd.Doç.Dr. Kamil USLU ’ya, çalışmamı sonuçlandırmamda desteği bulunan değerli arkadaşım Ebru ŞAHİN’e teşekkür ederim.

Şermin SAĞKULAK

İstanbul, 2011

ÖZET

Tarihin her döneminde, ömürleri boyunca, yaşadıkları toplum içinde yabancı bir unsur olarak görülen Yahudiler, göç ettikleri her ülkede farklı nedenlerden dolayı günah keçisi ilan edilmiş ve yeni bir göç yaşamak zorunda kalmışlardır.

19. Yy'da Avrupa'da ve Rusya'da Yahudilere karşı anti-semitizmin güçlenmesi tüm Hıristiyan dünyasından Yahudilerin dışlanmasına ve eziyet görmelerine sebep olmuştur.

Dinî sebeplerin yanı sıra ekonomik sebepler de Yahudilerin göç etmelerinde etkili olmuştur. Yahudilerin, hem ticaret hem zanaat konusunda Hıristiyanlardan daha üstün konumda olması, buldukları her ülkede ekonomik açıdan başarıya ulaşmalarını sağlamıştır. Ekonomideki bu başarıları, yaşamlarını sürdürdükleri Hıristiyan ülkelerde Yahudi karşıtlığının şiddetlenmesine sebep olmuştur.

Avrupa'da Fransız İhtilaliyle beraber milliyetçilik akımının tüm Avrupa'yı etkisi altına alması, Yahudi düşmanlığını zirveye taşımış, Yahudilerin üstlerindeki baskılar arttırmış ve büyük dalgalar halinde göçe zorlanmalarına neden olmuştur.

Avrupa'da can güvenliği kalmayan Yahudiler 19.yy'da kitleler halinde Osmanlı İmparatorluğu da dâhil olmak üzere pek çok ülkeye göç etmeye başlamışlardır. Göç esnasında can güvenliği amacının yanında Filistin'e geri dönebilme düşüncesi Siyonizm'in ortaya çıkmasına etken olmuş ve göçün hedefi Filistin olarak belirlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, Yahudilerin kendi topraklarına sığınmalarını reddetmemiştir. Osmanlı, dinî ve insanî hoşgörüsüyle Yahudilerin Filistin haricinde pek çok bölgeye yerleşmesine izin vermiş ve Osmanlı vatandaşı olan Yahudilere de Avrupa'daki dindaşlarına yardım edebilme olanağı dahi sağlanmıştır. Ancak Siyonizm'in Filistin'den vazgeçmemesi Osmanlı Devleti'nin yasaklamalarını arttırarak devam ettirmesine neden olmuştur.

ABSTRACT

Jews have been considered as aliens and announced as scapegoats in almost every community they have lived among thorough out their history and eventually had to migrate again.

The accelerating anti-Semitism movements in 19th century Europe lead to the exclusion and torturing of the Jews. Economical reasons along with the anti-Semitism also forced Jews to migrate. Being superior in both hand crafts and trade helped Jews to succeed in every country they settled. This economical success achieved in Christian countries increased Anti-Jewish movements.

The Nationalism winds which started blowing across Europe after the French Revolution also made the Anti-Jewish movements reach its climax, thus the pressure on the Jewish community became unbearable and large waves of migration began..

In the 19th century Having lost their safety in Europe The Jews started to migrate to many countries including the Ottoman Empire, During these waves of migration Palestine became the destination of the migration and the idea of Zionism, flourished.

As the result of its tolerant religious and humane attitude The Ottoman Empire never refused the Jews from settling in many places except for Palestine and even granted them the right to help their co-religionist kin living abroad. However the Zionist idea never gave up their claim on Palestine which caused The Ottoman Empire to increasingly continue prohibitions.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	iv

I.BÖLÜM YAHUDİ TARİHİ

1.1. Antik Çağda Yahudiler	1
1.1.1. Hz. İbrahim	2
1.1.2. Hz. Yakup ve Oğlu Hz. Yusuf	3
1.1.3. Hz. Musa	4
1.1.4. Hz. Davud	6
1.1.5. Hz. Süleyman	6
1.1.6. İsrailiye ve Yahudiye Devletleri	7
1.2. Orta Çağda Yahudiler	9
1.2.1. İngiltere.....	12
1.2.2. Almanya.....	12
1.2.3. Fransa.....	13
1.2.4. İspanya.....	14
1.2.4.1. İslam Yönetimi.....	14
1.2.4.2. Hıristiyan Yönetimi.....	14

II. BÖLÜM
AVRUPA VE ABD'DEKİ YAHUDİLERİN DURUMU VE GÖÇ ETME
SEBEPLERİ

2.1. 17 yy'dan sonra Yahudi göçü	16
2.1.1. İspanya'dan Göç	18
2.1.2. Portekiz'den Göç	20
2.2. Yeni ve Yakın Çağ'da Yahudiler.....	21
2.2.1. İngiltere	22
2.2.2. Fransa	26
2.2.3. Almanya	29
2.2.4. Rusya	31
2.2.5. Avusturya-Macaristan	37
2.2.6. ABD	38
2.2.7. Diğer Devletler	40
2.3. Volk Milliyetçiliği Ve Antisemitizm.....	43
2.4. Siyonizm	44
2.5. Theodore Herzl'in Diğer Devletlerle Görüşmeleri	50
2.6. Yahudi Yardım Kuruluşları	54
2.7. İsrail Devleti'nin Kuruluşu	56

III. BÖLÜM
OSMANLI VATANDAŞI YAHUDİLERİN DURUMU VE DEVLETİN YAHUDİ
GÖÇMENLERE KARŞI UYGULADIĞI POLİTİKALAR

3.1. Osmanlı Vatandaşı Yahudilerin Sosyal Ve Ekonomik Durumu	62
3.1.1 Kuruluş Dönemi (1299–1451)	63
3.1.2. Yükselme Dönemi (1451- 1481)	65
3.1.3. Duraklama Dönemi (1579-1699).....	69
3.1.3.1 Sabetay Sevi (1626-1676)	70
3.1.4 Gerileme Dönemi (1699-1789).....	72
3.1.5. Dağılma Dönemi (1792-1920).....	73

3.2. II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yahudi Göçmenlere Yaklaşım Ve Uygulanan Politikalar	75
3.2.1. II. Abdülhamid Dönemi.....	75
3.2.1.1. II. Abdülhamid ve Dış Politikaları	75
3.2.1.2. II. Abdülhamid ve Ortadoğu	76
3.2.1.3. Filistin Meselesi ve Yahudilere Karşı Uygulanan Politikalar.....	78
3.2.1.3.1. Yahudileri göçe Zorlayan Ülkelerden Osmanlı Topraklarına Göçün Gerçekleşmesi	84
3.2.1.3.2. Baron Hirsch ve Anadolu'da Toprak Satın Alma Talebi.	86
3.2.1.3.3. 1891 yılı ve Göç Yasaklarının Artması.....	87
3.2.1.3.4. Yahudi Göçmenlerin Suriye ve Beyrut Vilayetlerine Yerleşme Talepleri	89
3.2.1.3.5. Baron Rotschild ve Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri	90
3.2.1.3.6. II. Abdülhamid ve Herzl Görüşmeleri	93
3.2.1.4. Yunanistan'ın Irkçı Uygulamaları ve Osmanlı Hükümetinin Tutumu	101
3.2.1.5. Bulgaristan Prensiğinin Irkçı Uygulamaları ve Osmanlı Hükümetinin Tutumu	102
3.2.2. II. Meşrutiyet Dönemi	102
4. SONUÇ	106
KAYNAKÇA	109

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIU	Aliance Israelite Universelle
BM	Birleşmiş Milletler
HZ	Hazreti
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNSCOP	Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi
YY	Yüzyıl

1. YAHUDİ TARİHİ

1.1. ANTİK ÇAĞDA YAHUDİLER

Yakın tarihte, 1948 yılı itibariyle İsrail Devleti olarak karşımıza çıkan ve en eski toplumlardan biri olarak kabul edilen Yahudilerin tarihi MÖ, 1800'lü yıllara kadar dayandırılmaktadır. Ayrıca MÖ, 1200'lü yıllara ait olan Merneptah Anıtı bu kavimle ilgili en eski arkeolojik kayıtlardandır. Bu kayıt "İsrail" kelimesinin geçtiği bilinen ilk anıt olma özelliğini de taşımaktadır.¹

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan Yahudiler tarih boyunca birbirinden farklı isimlerle anılmışlardır. Bunlar; İbranî, Yahudi, İsrail ve Musevi gibi isimlerdir.İbranî ismi, Hz. İbrahim soyundan olanlar anlamına geldiği için ilk zamanlar bu isim kullanılmıştır.Daha sonra ise Hz, Yakup'tan itibaren de Yahudiler için İsrailoğulları tabiri tercih edilmiştir.

Yahudi isminin çıkış noktası açısından farklı görüşler ortaya sunulmuştur. Bunlardan ilki; "Hade" kökünden gelmiş olduğu ve dönmek, tövbe etmek anlamına geldiğidir. Hz. Musa'nın "Bizim için dünyada da ahirette de iyilik yaz doğrusu, biz sana dönüp yalvardık."² Şeklinde ki duası sebebiyle bu ismin verildiğidir. İkincisi ise Hz. Yakup'un oğlu Yuda'dan türetildiği ve onu takip eden millete verilmiş olan bir isim olduğudur.³

Hz. Yakup'un bir diğer adı da İsrail'dir. Tekvin'e göre bu ismin Hz. Yakup'a Yahova (Allah) tarafından verildiği bilgisi mevcuttur. Bu sebeple Hz. Yakup soyundan gelen kabilelere İsrailoğulları denilmiştir.⁴ Ayrıca birçok kaynakta İsrail kelimesi, tanrı yolunda savaşılan, tanrı ile uğraşan, tanrının seçilmiş kulları gibi birçok anlama da gelmektedir.

¹ Almaz, Ahmet ve Batu Pelin, **Geçmişten Günümüze Yahudilik Tarihi**, Nokta Kitap, İstanbul 2007, s. 15

² **Kuran-ı Kerim**, A'raf Suresi 7/156

³ Tanyu, Hikmet, **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, İstanbul 1976, Cilt.1, s. 28

⁴ Tabbra, Abdü'l-Fettah Afif, **Kuran Açısından Yahudi**, Konya 1978, s. 107

Musevi ismi ise Yahudilik dininin indiği ve kurucusu olarak kabul edildiği Hz. Musa'dan türemiştir. Hz. Musa 'dan sonrada Yahudi ismi kullanılmış olsa da dönem içinde bu isimlerin hemen hepsi kullanılmaktadır.

1.1.1. Hz. İbrahim

Yahudiliğin kurucusunun **Hz. İbrahim** olduğu düşünülmektedir. Hz. İbrahim; Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın ortak kabul ettiği büyük peygamber olarak nitelendirilmektedir. Hz. İbrahim Kitab-ı Mukaddes'te Terah'ın oğlu, İbranilerin atası, inananların babası, Allah'ın dostu olarak sunulmaktadır.⁵

İsrailoğulları başlıca  sülaleden oluşmuştur: İbrahim, Yakup ve Yusuf sülaleleri. Hz. Nuh'un  oğlundan birisi olan Sam'ın neslinden, İsrailoğullarının ilk atası olarak kabul edilen İbrahim dünyaya gelmiştir.⁶

Hz. İbrahim'in yaşadığı dönem, tam olarak bilinmemekle beraber ona, ilk vahinin Ur Őhrinde geldiğine inanılır. Kitab-ı Mukaddes'e göre, M. yaklaşık 1750'li yıllarda ya da 1800'l yılların ikinci yarısında Kaldelilerin (Babiller) Ur Őhrinden (Bugünkü Irak bölgesinde) Harran bölgesine göç eden Hz İbrahim'e bir gece rüyasında Allah, "Nil'den Fırat'a kadar olan bölgeyi kendisine ve nesline verdiğini, kavmini oğaltacağını ve onu bir millet yapacağını, buradan Kenan'a⁷ g etmesinin doğru olacağını"⁸ bildirir. Bundan sonra Hz. İbrahim, eşi Sare, yeğeni Lt, ve boyları Kenan'a g etmişlerdir. Ancak gten kısa bir süre sonra büyük bir kıtlıkla karşi karşiya kalmışlardır. Bu sebeple Kenan'dan Mısır'a geçen Hz. İbrahim ve boyu bir süre burada yaşadıktan sonra Mısır'da edindikleri serveti de alarak tekrar Kenan'a geri dönmüşlerdir. Lt ile Hz. İbrahim'in yolları da böylece ayrılmıştır. Kavminin çoğalacağı müjdesi Allah tarafından İbrahim'e verilmiş olmasına ve Kenan bölgesine

⁵ Türkiye Diyanet Vakfı **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, s. 267.

⁶ Almaz ve Batu, s. 49.

⁷ O dönemde Kenan olarak bilinen bölge günümüzde El-Halil (Hebron, Halilrrahman) olarak da bilinmektedir. Arı Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Marmara Kitap Merkezi, Bursa 2008, s. 33

⁸ Simons Geoff, **İraq: From Sumer to Saddam**, 2nd ed., Macmillan Pres, London 1994, s. 130-133

gelmelerinin üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen Sare'den bir çocuğu olmadığı için Sare, cariyesi Hacer'i kocasına vermiştir.

Hz. İbrahim 86 yaşında iken Hacer'den oğlu İsmail dünyaya gelmiştir. Bunun yanında Hz. İbrahim 100 yaşına geldiğinde Sare'den de İshak adında bir çocuğu olur. Ancak sonraları, Tevrat'ta ihtimal dâhiline alınmamasına rağmen, Sare'nin kıskançlık duygusuna kapılmasından ötürü İbrahim'in, Hacer ve İsmail'i evden uzaklaştırdığı düşüncesi Müslümanlık inancına göre oldukça köklü bir düşüncedir. İbrahim'e, İsmail büyüdüğünde, onu tanrıya kurban etmesi emredilmiş, İbrahim onu kurban etmeye kalkıştığında ise yerine Allah tarafından bir koç gönderilmiştir. (Yahudiliğe göre kurban edilmesi emredilen İsmail değil İshak'tır) İbrahim, her şeyini İshak'a bırakmıştır ve 175 yaşında vefat etmiştir. Naaşı Hebron'a, Sare'nin yanına götürülmüştür.⁹ Kısaca, İbrahim'in Tanrının bilgisine eriştiğine, İbraniceyi bildiğine, Kenan diyarına gidip soyunu putperestlikten kurtarıp Yahudiliği kurduğuna inanılmaktadır.

İbrahim'in çocukları olan İsmail'in Müslümanlığın temelini oluşturduğu İshak'ın da Yahudiliği sürdürdüğü düşüncesinden ötürü Yahudilerle Müslümanların kardeş olduğuna inanılmaktadır.

İsmail ve İshak kardeşlerdir. Babaları İbrahim'dir. İsmail, Arap kabilesinin babasıdır. İshak'ın oğlu Yakup'un kendisine sonradan verilen isim İsrail olduğundan, Beni İsrail adıyla bilinen Yahudiler, İshak'la ve dolayısıyla İsmail'le ve de dolayısıyla Yahudiler ile bütün Müslümanlar ve İslam ailesine mensup olan Türklerle kardeşir.¹⁰

1.1.2. Hz Yakup ve Oğlu Hz. Yusuf

Yahudiliğin önderlerinden İshak son zamanlarında oğlu Yakup'u kutsamıştır. Bu kutsama Yakup'un bir oyunu ile gerçekleştiği için kardeşi Esav tepki göstermiş Yakup da kutsal topraklardan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Yıllar sonra evli ve çocuklu olarak topraklara döndüğünde Tanrı tarafından ona "İsrail" adı verilmiştir.¹¹

⁹ Türkiye Diyanet Vakfı **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21, s. 268.

¹⁰ Galante Avram, **Türkler ve Yahudiler**, Tarihi Siyasi Tetkik, İstanbul 1928, s. 8-9.

¹¹ **Tekvin** 35/9-10

Ömürlerinin büyük bir kısmını göç ile geçirmek zorunda kalan Yahudilerin bir kısmı, Hz. Yakup zamanında da Mısır'a göç etmiştir. Bu göç Tevrat'taki bilgilere göre şu şekilde gerçekleşmiştir. Hz Yakup'un on iki oğlu bulunmaktadır ve içlerinden en çok da Yusuf'u sevmektedir. Ayrıca Yusuf'un gördüğü rüyanın yorumunun, peygamberlik müjdesi yönünde olduğunu babası Yakup anlayınca , Yusuf'a olan sevgisi daha artmıştı. Bunu kıskanan diğer kardeşler Yusuf'u bir kuyuya atmış ve babalarına da Yusuf'un bir kurdun saldırısına uğradığı yalanını söylemişlerdi. Yusuf kuyudan, Mısır'a doğru giden bir Arap kervanı tarafından kurtarılmış ve daha sonra köle pazarında firavunun vezirine satılmıştır. Köle olan Yusuf, firavunun gördüğü bir rüyayı isabetli bir şekilde yorumlamış ve bu sayede firavun tarafından Mısır hazinesinin başına getirilmiştir.¹²

Yusuf, devlet kademesinde yükselince babası Hz. Yakup'un ve kardeşlerinin Mısır'a yerleşmelerini sağlamıştır. İsrailoğullarının kısa sürede Mısır'da nüfusunun artması ve Mısır'da ulusal bir siyaset izlenmeye başlaması sonucu yönetim tarafından ciddi bir baskı altına girmişlerdir. Nihayetinde Firavun İsrailoğlu soyundan doğan tüm erkek çocuklarının öldürülmesini emretmiştir.

1.1.3. Hz. Musa

Firavun'un İsrail soyundan doğan erkeklerin öldürülmesine yönelik aldığı kararın ardından Hz. Yakub'un oğullarından Levi'nin soyundan Yokebet adında bir kadın, erkek çocuğunu Nil nehrine bırakır. Bu bebek Hz. Musa'dır ve firavunun eşi tarafından bulunmuş ve büyütülmüştür. Musa kardeşleri arasında en küçük olanı diye düşünülmekte ancak Tevrat'a göre Musa ilk çocuk olarak değerlendirilmektedir. Yahudi tarihçi Josephus, babası Amram'ın karısı Yokebet'in hamileliğini duyması üzerine Tanrı Amram'a İsrailoğullarını kurtaracak bir çocuklarının olacağı müjdesini verir. Bu nedenle Musa'ya yönelik müjdelere ilk kez annesi ona hamile iken görülmeye başlamıştır. Musa Firavun'un sarayında büyüdüğü için iyi eğitim almıştır. Musa, aldığı eğitimi içindeki imanla birleştirdiğinde artık Firavun'un torunu olarak anılmaktan hoşlanmamaya başlamış ve Firavun'un yanından uzaklaşmıştır. Yıllar sonra geri döndüğünde Musa'nın peygamberliğini ilan etmesiyle tarihte Firavun ile Musa karşı

¹² Bekiroğlu Nazan, **Yusuf ile Züleyha**, Timaş Yay., İstanbul 2000.

karşıya kalır. Bu dönemde Allah, Musa'dan Mısır'ı terk etmelerini ister. Musa da kardeşi Harun ile birlikte Firavun'dan İsrailoğullarını özgür bırakması gerektiğini Tanrı'nın buyurduğunu dile getirir. Ancak Firavun bunu kabul etmediği gibi İsrailoğullarına yönelik baskıcı tutumunu artırınca Musa kendi soyundan da tepki görmeye başlar. Zamanla Musa, Mısır üzerinde olumsuz musibetlere neden olunca Firavun en sonunda dayanamamış ve böylece İsrailoğulları 430 yıl geçirdikleri Mısır'dan ayrılmak zorunda kalmışlardır.¹³ Bu olay tarihe "Exodus" olarak geçer ve MÖ.yaklaşık 1176 yılında Yahudilerin Mısır'dan çıkarılması olayı böylece gerçekleşmiştir. Mısır'dan çıkış, İsrailoğullarının uzun ve acı bir esaretten kurtuluşu anlamına gelmektedir. Bu olay tarihe Yahudilerin ilk toplu göçü olarak geçmiştir.

Mısır'dan ayrılan İsrailoğulları, Sinay Çölünde 40 yıl kadar dolaşırlar. Oysa Kenan bölgesi onlara oldukça yakındır ancak oraya gitmek istemezler. Bunun sebepleri arasında Kenan ilinin savaşı halkıyla boy ölçüşebilecek güce sahip olmadıklarını düşünmeleri ya da Filistin'in güneyindeki akrabalarıyla buluşma isteği yatabilir. Bu nedenle 40 yıl çöllerde avare avare dolaşmış Kenan bölgesine girebilecek güce sahip olmayı beklemişlerdir. Bu güce sahip olduklarını düşündüklerinde - bu da yaklaşık MÖ. 1136 tarihine karşılık gelmektedir- ve bu dönemde Kenan bölgesindeki Mısır egemenliğinin zedelenmeye başlamasının da etkisiyle bölgeye gelmek üzere yola koyulurlar. Kenan bölgesine gelirken acı bir olay yaşarlar, bu olay Hz. Musa'nın ölümüdür. Hz. Musa'nın ölümü üzerine yerine Yuşa adında bir komutan gelir. Yuşa yönetiminde İsrailoğulları Kenan'a girerler.¹⁴ Bu zamandan İbrani Hükümetinin kuruluş tarihine kadar geçen döneme *Hâkimler* ya da *Şofetimler Dönemi* adı verilir. Tevrat bu dönemi beş asır süren kahramanlık dönemi olarak anlatır. Hâkimler, kurtarıcılardır. İsrailoğulları için çabalamış olmalarına rağmen İsrailoğulları, onların güç ve iktidarlarını hiçbir zaman tanımamışlardır. Çünkü bu süre içinde İsrailoğulları bazen birtakım yerlerde denetimi ele geçirmiş, yerli halkı haraca bağlamış, bazen de kendileri yerliler karşısında yenik düşerek esir olmuşlardır.¹⁵

¹³ Türkiye Diyanet Vakfı **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 31, s. 209.

¹⁴ MEB, **İslam Ansiklopedisi**, İslam Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lügati, ETAM AŞ Matbaa, Eskisehir Cilt, 8, s. 658.

¹⁵ Almaz ve Batu, s. 67.

Hz. Musa da Hz. İbrahim gibi üç büyük din için oldukça önemli kabul edilen bir peygamberdir. Özellikle Tevrat'a göre peygamberlerin en büyüğü olarak nitelendirilmektedir. Ve Tevrat'ın neredeyse tamamında Hz. Musa'nın önderliğini yaptığı Yahudi tarihinden söz edilmektedir. Bunun nedeni de İsrailoğullarını Firavun'un esaretinden kurtarıp bağımsız hale getirmesine dayanmaktadır. Hz. Musa'nın önderliğinden kaynaklı Yahudiliğe aynı zamanda "Musevilik" de denilmektedir.

1.1.4. Hz. Davud

Yuşa'nın ölümünden sonra başa Hz. Davud gelmiştir. Hz. Davud zamanında tarihin ilk Yahudi Devleti kurulur bu da yaklaşık MÖ 1030 yılına dayanmaktadır. Hz. Davud'un topraklarda yaptığı bir diğer gelişme ise hükümet merkezini Hebron'dan Orşelim'e getirmesi olmuştur. Bu şehrin kurulduğu yaylanın yüksek tepesinde yani Sihhiyon'da bir tapınak ve bir saray yaptırmıştır. Burası daha sonraları Siyon adını alır. Musa'ya verilen On Emri içeren Kutsal Sandık da İsrailoğullarını tek çatıda toplamak için buraya taşınır. Yine bu dönemde Jerusalem (Kudüs) önem kazanmıştır. Tüm bunlardan ötürü Hz. Davud dönemi İbrani tarihinin savaş ve fetihlerle ışılan zafer dönemidir.¹⁶ Aynı zamanda İsrailoğulları Davut zamanında en ihtişamlı dönemlerini yaşamışlar. Bundan ötürü tarihte Yahudiler Hz. Davud'a karşı büyük bir sevgi beslemişler, ihtişamı özlemişler ve İsrailoğullarını kurtaracak Mesih'in de Davud'un soyundan geleceğine inanmışlardır.¹⁷

1.1.5. Hz. Süleyman

Davud'un ölümünden sonra kavmin başına oğlu Hz. Süleyman geçer. Süleyman tahta entrikalarla dolu bir zamanda geçmiştir. Süleyman döneminde İsrailoğulları en şaşaalı günlerini yaşarlar. Ayrıca barışın temsilcisi olmakla ve adaleti ile tanınmaktadır.

¹⁶ Montet E, Lods A., Rappoport A.S., Garaudy R., **Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2006, s. 66.

¹⁷ Almaz ve Batu, s. 71.

Tarihte pek çok savaşın yaşanmasına neden olacak bugün Ağlama Duvarı olarak bilinen kutsal mabet, yedi yıl süren büyük çaplı çalışma ile Mescid-i Aksa'nın yanına Hz. Süleyman zamanında yaptırılır. Jerusalem onun zamanında büyük bir şehir haline gelmiştir. Ayrıca Süleyman döneminde İsrailoğulları, Firavun ile iyi diyaloglar kurmuş ve Süleyman Firavun'un kızı ile evlenerek yabancı hanedanla akrabalık bağı kuran ilk İsrail Kralı olmuştur. İsrailoğulları için Süleyman, ülke sınırları içinde görkemli saraylar, şaşaalı köşkler, tapınaklar anlamını taşıırken, ülke sınırları dışında da önemli ticari ilişkilerin oluşmasını sağlayan isim olarak tanınmaktadır. Bu ticaret sayesinde İbrani Krallığı komşu ülkeler tarafından tanınmıştır.¹⁸ Süleyman ticaretten kazandıkları sayesinde stratejik ya da ticari açıdan önemli gördüğü kimi şehirleri, kaleler ve surlarla sağlama almaya çalışmıştır. Süleyman'ın ölümünden sonra yerine oğlu Rahbiam geçmiştir. Rahbiam'ın uyguladığı vergi politikası halkı kızdırmıştır. Bunun üzerine Bünyamin ve Yehuda kabileleri dışında kalanlar, Firavun'un adamı olan Yebuam'a tabi olmuşlardır. İsrailoğulları böylece İsrailiye ve Yahudiye olmak üzere iki devlet haline dönüşür. Bozulan istikrardan ötürü Yahudiler arasında yeniden geriye dönüş yani puta tapmalar başlar.¹⁹

1.1.6. İsrailiye ve Yahudiye Devletleri:

Hz. Davud zamanında kurulmuş olan Yahudi Devleti, Hz. Süleyman'ın ölümüyle 70 yıl yaşadıktan sonra, iç çekişmeler yüzünden güneyde başkenti Kudüs, kuzeyde başkenti Samiriye (ya da Nablus) olan İsrail krallığı adıyla ikinci bir devlet kurulmuştur. Bu bölünmenin getirdiği zayıflıktan yararlanan Asur Kralı III. Tiglat – Pileser İsrail'i (Samiriye) MÖ. 722'de ortadan kaldırmıştır.²⁰

İsrailiye devletinin dönemi 208 yıl sürmüştür. MÖ. 721'de Asur Kralı Salmanasor, Samariye'yi kuşatır ve II. Sargon da kenti almış İsrail halkını da Fırat kıyılarına götürmüştür. Bu işgalden ötürü kimi İsrail kabileleri tarih içinde asimile olmuştur. Asur Kralı bu işgal ile yaklaşık 27 bin İsrailiyi Fırat'ın ötesine sürmüştür. Onların açtığı boşluğa ise Asur İmparatorluğundan gelen koloniler yerleştirilmiştir.

¹⁸ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 75.

¹⁹ Almaz ve Batu, s. 74.

²⁰ Arı, s. 36.

İsrailiye Devletinin yanı sıra Yahudiye Devleti ise varlığını bir süre daha korumuştur. Yahuda Krallığı da MÖ 589.'da Babil Kralı tarafından yıkılmıştır. Bölgede yaşayan halkın bir kısmı topraklarında kalırken bir kısmı da Babil'e getirilmiştir. Burada sürgün hayatı yaşayan Yahudiler, birbirilerine kenetlenmişlerdir. Ve yeniden bağımsız olacakları günleri hayal etmişlerdir.

Aradan daha yüzyıl bile geçmeden hayalleri gerçek olur. MÖ. 538 yılında İran Kralı Kurus (Keyhüsrev) Babil ülkesini istila etmiştir. Böylece Yahudaya hâkim olur. Kurus, Yahuda halkına Yahud ismini verir. Onlar da kendi inançlarına Yahudilik demişlerdir. Bu tarihten itibaren Yahud kelimesi Beni İsrail'den olmasa da Yahudiliği sevenlere verilen bir isim olmuştur. Yahudi ile İsraili arasındaki fark budur.²¹

Nihayet, Keyhüsrev'in bir fatih gibi Babil'e girerek Yahudilerin Kudüs'e dönmesine müsaade etmesi, İsrail tarihinde dramatik bir an olmuştur. Bu olay bazı peygamberlere şaşkınlık verir. Şehrin ve ahalisinin kılına dokunulmaması ve mahallî ilahlara saygı gösterilmesi, yüksek bir medeniyete delâlet etmiştir.²² Böylece Pers Kralı zamanında Yahudiler, Babil tutsaklığında yaşadıkları sıkıntıları unutturacak biçimde rahat nefes almışlardır. Ancak Pers Krallığı, Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından yıkılınca topraklarda yaşayan Yahudiler de İskender'in egemenliği altına girmişlerdir. İskender'in Mısır'da İskenderiye şehrini kurması ve Yahudilerin bir kısmını buraya yerleştirmesi ile dünyada Filistin'in dışında ikinci büyük Yahudi kolonisi kurulmuş böylece İskenderiye, Helen Devri Yahudiliğinin merkezi olmuştur. Bu dönemde Yahudiler Yunan kültürünü de benimsemişlerdir. İskender'in egemenliği altına giren Yahudiler, Yunanistan'a yerleşme şansını da elde etmişlerdir. Bu durum onların Avrupa'ya yayılmaları için önemli bir merkeze sahip olmak anlamına gelmektedir.²³ İşte bu nedenlerden ötürü bu dönem Yahudiler, tekrar dirilmiş ve varlığını yetmiş yıl kadar sürdüren bir Yahudi Devleti'ni MÖ. 140'ta yeniden kurmuşlardır. 70 yıl sonra bu kez de Romalılar, bu devletin yıkılmasına neden olmuştur.

²¹ Çelebi Ahmet, **Yahudilik**, Çev. A. M. Büyükçınar-Ö. F. Harman, s.69.

²² Durant Will, Lambelin Roger, **Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri**, Çev., Sami Sabit Karaman, İnkılab Yayınları, İstanbul 1992, s. 55.

²³ MEB, **İslam Ansiklopedisi**, İslam Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lügati, ETAM AŞ Matbaa, Eskisehir Cilt, 13, s. 340.

Roma İmparatorluğu egemenliğine giren Yahudiler bu kez de Romalılardan ötürü sürgün yaşamaya başlamışlardır. Kudüs'ün Romalılar tarafından ele geçirildiği dönemde Mesih olduğunu iddia eden İsa, Musa dinini bozmak niyetinde olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle çarmıha gerilmiştir. Bu topraklarda Hıristiyanlık dini böyle doğmuştur.

Romalılar döneminde Yahudilere baskı uygulanmıştır ve bu baskılar kaynaklı Yahudilerin içinde de ayaklanmalar görülmeye başlanır. Roma İmparatorluğuna tabi olmayı kabul etmeyen Yahudilere karşı Romalılarda bir öfke ortaya çıkmış ve Yahudilerin bu tavrı, Roma'nın kutsal kabul edilen kurallarına karşı gelmek olarak algılanmıştır. Bu, Yahudiler için kötü bir dönemin başlangıcı olmuş, MÖ. 74'te, Kudüs'teki kutsal tapınakları Romalılar tarafından yıkılmış ve Yahudiler dünyanın dört bir yanına dağıtılmışlardır. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde Yahudileri kolektif olarak suçlu kabul eden anlayışın ortaya çıkması ve Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesi, Yahudilerin gördüğü zulmü daha da artırmıştır.²⁴

Romalıların Yahudiler üzerinde uyguladığı baskı sonucunda MS. 66 yılında Romalılara karşı ayaklanmalar artmıştır. Bunun sonucunda da MS. 70 yılında Filistin'de yaşayan tüm Yahudiler, günümüzde "Diaspora" olarak anılan toplu sürgüne maruz kalırlar ve dünyanın dört bir yanına dağılırlar.

1.2. ORTAÇAĞDA YAHUDİLER

Batı Roma İmparatorluğu'nun Cermenler tarafından yıkılmasından sonra Yahudilerin artık ulus olarak yaşamlarını sürdürememeleri, dünyanın dört bir yanında kast olarak yaşamaları ve bu sistem içinde sosyal görevlerini yerine getirmeleri onları yok olmaktan kurtarmıştır.

Barbar kavimler, hızla tüm kıtaları işgal etseler dahi ekonominin tekrar canlandırılması, mal akışının sağlanabilmesi için Yahudilere ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü o dönemde barbarların bu ihtiyaçlarını karşılayabilen ve hayatta kalmayı başarabilen sadece Yahudilerdir.

²⁴ Arslan Ali, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, Truva Yay., İstanbul 2006, s. 13.

Kiesselbach'a göre; Yahudiler ortaçağın başlangıcında ekonomik bir gereklilik konumunda idi. Kiesselbach ayrıca “ Roma egemenliğinin yıkılışı sırasında, Yahudi tüccarların Asya ve Avrupa arasındaki bağlantıyı oluşturdıkları ve böylece taşınabilir servetin temsilcisi olarak, Orta Avrupa'nın tarımsal varlığına ilk sosyal mayayı kattığı”nı söylemiştir.²⁵

Bu dönem itibariyle tarihçiler, Yahudileri Banû Kaynuka (ticaretle uğraşan özellikle kuyumculuk yapan Yahudiler), Banû Nâdir (ziraatla uğraşan Yahudiler), Banû Kurayza (deri işiyle uğraşan Yahudiler) olmak üzere 3 gruba ayırmışlardır.²⁶ Bu dönemden itibaren Yahudiler ticarete yoğun bir şekilde meyletmışler ve dünya ticaretinde önemli bir noktaya oturmuşlardır. Çünkü sürekli göç etmek zorunda kaldıklarından dolayı dünya ticaret yollarının nerelerden geçtiğini, değerli madenlerin nerelerde bulunduğunu Yahudiler bilmektedir.²⁷ Ancak zaman içinde ticaret yollarının değişmesi Yahudileri de etkilemiştir. Bu dönemde İngiltere, Fransa, İspanya ve Almanya'daki Yahudiler, feodal ekonomik ve toplumsal düzen için belirleyici, etkin bir rol üstlenmişlerdir. Böylece Yahudiler, tarih sahnesine tüccar sıfatıyla yerleşmişlerdir.

Yine bu dönem itibariyle Montet E. Yahudi tarihini, üç dönem olarak sınıflandırmaktadır. Birinci dönem yaklaşık 1300 yılına kadar süren dönemdir. Yahudiler antik çağın sonlarına doğru kendilerine yüklenen sıfatı bu dönemde de korurlar: Tüccarlık... İkinci dönem ise 1300 ile 1650 yılları arasını içine alan dönemdir. Bu dönem Yahudi tarihi açısından trajik bir dönem olarak nitelendirilir. Bu dönemde Yahudi kasti yanılıcı, sonucu göremeyen bir sıfat kazanır ve eski saygınlığını yitirir. Özellikle Hıristiyanlar için Yahudiler, İsa peygamberin katili olarak görüldüğünden ötürü Hıristiyan topraklarında oldukça zor günler geçirirler. Otuz yıl savaşlarının bitimiyle başlayan dönem ise üçüncü dönem kabul edilir. Bu dönem Orta, Batı Avrupa'da feodalitenin bittiği kapitalist düzenin ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde Yahudi, tarih sahnesine yine tüccar olarak çıkmaktadır.²⁸

²⁵ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 222.

²⁶ MEB, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt, 13, s. 341.

²⁷ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 222

²⁸ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 226.

Yusuf Besalel, Ortaçağ Avrupa'sında Yahudilerin durumunu anlayabilmenin ön koşulu olarak Katolik Kilisesine, Monarşiye ve halkın tutumuna bakmak gerektiğini belirtmektedir.²⁹ Katolik Kilisesine göre Yahudiler, İsa'yı ve havarilerini reddetmişler bu yüzden de dinsel anlamda öncülüklerini yitirmişler ve bu hak Hıristiyanlara geçmiştir. Hıristiyanlık Yahudileri kendi çevresinde toplayabilmek için sürekli özendirilmelerde bulunmuş ancak zoraki vaftize kilisenin karşı çıkmasıyla birlikte Yahudilik, Hıristiyanlıkla aynı çatıda yer alamamıştır. Ayrıca kilise, Yahudi ve Hıristiyanların diyalog ve temas içinde olmamaları için de bazı önlemler alma yoluna gitmiştir. Bu nedenle Yahudilerin kamuda görev yapmaları, Hıristiyan işçi çalıştırmaları yasaklanmış, özel işaretler takmaları suretiyle Hıristiyanlardan ayırt edilmeleri sağlanmış ve Orta Çağın sonuna doğru da gettolarda yaşamaya itilmişlerdir.

Monarşik yönetimlerin vatandaşı olan Yahudilere koruma sağlanmıştır. Yahudilerin ekonomideki güçleri dikkate alınmıştır. Yahudilere dinsel olarak nefretle bakılmasına rağmen ekonomik olarak güçleri, dinsel bakışı ikinci plana itmiş ve onlar doğal bir gereksinim halini almışlardır.. Köln başpiskoposunun şu sözleri bunu açıkça gözler önüne sermektedir: “Kendilerini bize emanet eden ve korumamızı ve inayetimizi umarak egemenliğimiz altına girmek isteyen Yahudilerin bu korumadan gerçekten de yararlanmasının, bizim refahımıza ve onurumuza yapacağı katkının pek az olmayacağına inanıyoruz.”³⁰ Yahudiler, bankerlik işine girince kraliyet hazinelerine yüklüce vergiler ödemek zorunda kalmışlardır. Bu çıkar ilişkisinden dolayı Yahudilerin can güvenliklerine yönelik sıkıntı oluşturulmak istenmese bile krallar arasındaki çatışmalar ve kıskançlıklar, Yahudilere karşı tutumu değiştirmiştir.

Yahudilerin ticarete önemli bir yere oturmuş olması ve Yahudilerden alınan borçların ödenmesinde karşılaşılan sıkıntılar, İsa'nın ölümünden suçlu tutulmaları, yönetimlerinin zayıflığı Orta Çağda İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerde Yahudilerin zulüm görmesine neden olmuştur.

²⁹ Besalel Yusuf, **Yahudi Tarihi**, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın., İstanbul 2003, s. 75.

³⁰ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 230

1.2.1. İngiltere

11. yüzyılın ilk yarısında Britanya'ya yerleşmiş olan Yahudiler, Aslan Yürekli Richard'a kadar rahat bir yaşam sürmüştü. Yahudiler, her yerde olduğu gibi İngiltere'de de finansman desteği sağlar konumdaydı. Bu destek özellikle krallara verilmektedir. Kralın himayesinde olan Yahudiler, kralın yanı sıra baronlara da finansman desteğinde bulunmakta ve onlara borç vermektedir. Bu destekten dolayı Yahudilere önceleri dokunulmamış ancak zaman içinde onlara olan borçlarının çok yüksek meblağlara ulaşması ve Hıristiyan bankerlerin ortaya çıkmasıyla birlikte Yahudilere uygulanan koruma, ortadan kalkmış, en sonunda da 1290 itibariyle Yahudiler, topraklardan sürülmüşlerdir. Bu da Batı Avrupa'da Yahudi yaşamının yasaklandığı ilk ülke olarak İngiltere'yi karşımıza çıkarır.

1.2.2. Almanya

Almanya'ya ilk Yahudi göçleri Romalılar Dönemine denk gelen IV. yy itibariyle gerçekleşmiştir. Ancak göçlerin toplu bir şekilde gerçekleşmesi X. yy'a tekabül etmektedir. Bu tarihten itibaren Almanya'daki Yahudiler, Polonya'dan Rusya'ya, Yakındoğu'dan Uzakdoğu'ya kadar ticaret yaparak geçimlerini sağlamışlardır.

Haçlı Seferleri öncesinde Almanya da Yahudiler açısından yaşanacak bir yer olma özelliğini kaybetmiş durumda idi. Yahudilere katliamlar yapılmış ve bu birçok yerde tekrarlanmıştır.³¹ 1096 tarihinde, Köln'de Keşiş Piyer tarafından başlatılan katliamlar, Almanya'nın birçok yerinde tekrar etmiştir. 1215 tarihinden sonra da Yahudilere küçük sarı bir halka takma zorunluluğu getirilmiştir.³²

XII. yy başına kadar Almanya'da Yahudiler ağırlıklı olarak, kapsamlı ve iyi örgütlenmiş, ticareti ve bu ticaretin işletilmesi işini yapmışlardır. Ancak Yahudilerin bu konumu Haçlı Seferleri ile birlikte şiddetli bir sarsıntı geçirmiştir. Yoksul ve aç köylülerden, küçük burjuvalardan oluşan Haçlılar, borçlarının da tamamen silinmesini

³¹ Can B. Bülent, "Halkın Haçlı Seferi (1096)", **Tarih ve Toplum**, sayı 165, Eylül 1997, s. 28. ; Can B. Bülent "Yahudi Katliamları", **Tarih ve Toplum**, Mayıs Haziran Ağustos 1997.

istemişlerdir. Bu, Haçlılar kitlesine karşı, ekonomik anlamda Yahudilerden faydalanan yüksek zümrelerin koruma çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. En nihayetinde Haçlılar, Worms ve Mainz'de Yahudi katliamlarını gerçekleştirmiştir.

Haçlı Seferlerinden sonra Yahudilerin para ticareti ile uğraştıkları görülmektedir. Almanya hükümdarı ve prensler iktidarlarının devamını sağlamak, askerî harcamalar ve saray harcamaları için Yahudilerin para ticaretinden faydalanmaktaydılar. Bu dönemde bu zümrelerin ihtiyacı karşılandığı ölçüde Yahudiler, bankerler loncası halini almıştır. Yahudiler bu dönem itibariyle Alman hükümdarlarının kralliyet tüccarı, koruma uşağı konumundadırlar.

Almanya Orta çağında, kapalı kent ekonomisinin yaşanmaya başlaması Yahudiler açısından asıl felaketi getirmiştir. Kapalı kent ekonomisinde yer almayan Yahudiler, bu kapalı kent ekonomisi karşısında bir tehlike ve bir engel olarak algılanmıştır. Ağırlıklı bu ekonomik kaygı durumu, 1348'de ilk büyük Yahudi kovuşturmasının yaşanmasına sebep olmuştur.

1348 tarihli Yahudi kovuşturması sonucu Hıristiyan zanaatkâr topluluğun sosyal ve siyasi açıdan asilzadeler karşısında güçlenmesini getirmiştir. Alman kentlerinin gelişimi, Hıristiyan zanaatkâr ve tüccar sınıfının güçlenmesi Yahudilerin kentlerden uzaklaştırılmasına gettolara ve kırlara taşınmasına sebep olmuştur.

1.2.3. Fransa

Fransa'da öncelikle Yahudilerin ticaretteki rollerine ve bankerliklerine yasaklar getirilmiştir. Daha sonra da 1182 tarihinde ilk sürgün fermanı yayınlanmış, 1240 ve 1288 tarihlerinde sürgün hareketleri gerçekleştirilerek XIV. yüzyılda Yahudiler kısım kısım Fransız topraklarından sürülmüşlerdir. Fransa, Avrupa'da topraklarını Yahudilere kapatan ikinci devlet olmuştur.³³

³² Rodrigue Aron, **Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması**, Ayraç Yayınevi, İstanbul 1997, s. 167.

³³ Arslan , s.15

1.2.4. İspanya

1.2.4.1. İslam Yönetimi

Müslüman Arapların İspanya'yı egemenlikleri altına almasıyla beraber Yahudilerin, birçok yerde kendi mahallelerinde yaşamalarına izin verilmiş, gösterilen dinî ve siyasî hoşgörü ile birlikte İspanya'da birçok Yahudi kentinin oluşması sağlanmıştır.

Emevi Devleti'nin kurulmasıyla XI. ve XII. yy. Arap ve Yahudi kültürlerinde bir kaynaşma meydana gelmiş ve neticesinde Yahudiler, bu dönemlerde "Altın Çağ"larını yaşamışlardır. Yahudi şairler, filologlar, düşünürler ve bilim adamları Arapça ve İbranice birçok eserler üretmişlerdir. Ayrıca birçok Yahudi, hükümdarların emrinde çalışmış ve mevki sahibi haline gelebilmişlerdir. Ziraat, sanayi ve el sanatlarıyla da geçimini sağlayan Yahudiler, İslam yönetimi altında Hıristiyan ülkelerdeki dindaşlarına göre çok daha iyi şartlarda ve barış ortamı içinde yaşamışlardır.³⁴

1.2.4.2. Hıristiyan Yönetimi

İspanya'nın tekrar Hıristiyanlar tarafından fethedilmesi Yahudilerin önemli konumlara getirilmesini sağladığı gibi vergi muafiyeti uygulanması ve üstlerine gayrimenkuller tahsis edilmesi gündeme gelmiştir. Siyasal, kültürel, ticarî ve dil bilgilerinden faydalanılan Yahudilere Hıristiyan krallar tarafından bu imtiyazlar tanınmıştır. İspanya'da ve Portekiz'de yaşayan Yahudiler önce Müslümanların boşalttığı topraklara yerleştirilmiştir. Ancak daha sonra Hıristiyan fütuhatının tamamlanmasıyla Yahudilerin önemi azalmıştır. Bunun neticesinde de Yahudilere, dinlerini değiştirdikleri takdirde İspanya ve Portekiz topraklarında yaşama izni verileceği, aksi takdirde ülkeyi bırakıp gitmeleri istenilmiştir. Bu dönemde pek çok Yahudi Hıristiyan olmuştur. Bunlara "Anusim" adı verilir. Ancak kilise daha sonra böyle bir şeyin mümkün olamayacağını açıklayınca Anusimlerin de bir kısmı İspanyol

³⁴ Besalel, s. 77-78

topraklarından ayrılmış, bir kısmı ise öldürülmüştür.³⁵ İspanyada hıristiyanların hakim olduğu dönemde Yahudilere karşı ilk olaylar 1109 tarihinde Toledo’ da başladı. Hıristiyanlığı kabul etmeleri için uygulanan baskılar 1250 de Saragosa da kan iftirasına sebep olmuştur. Aragon kralı Jaime I Yahudilere olan bütün borçlarını geçersiz saymış 1340 da Alfons XI de Yahudilerin ticari faaliyetlerini kısıtlamıştır. 1378 de ise Ejika piskoposu Ferrando Marinez’in Yahudiler aleyhine konuşmaları halkı galeyana getirerek 1391 de bir Yahudi mahallesini ateşe vermelerine sebep olmuştur.³⁶

Batı Avrupa’da yaşayan Yahudiler, bu topraklardan sürülünce Doğu Avrupa’ya doğru göç etmişlerdir. İspanya, Portekiz ve İtalya’da yaşayanlar ise Osmanlı Devleti’ne sığınmışlardır. “İspanya, Portekiz ve İtalya’dan göçenler, Selanik, İstanbul, İzmir ve diğer Osmanlı şehirlerine yerleşecekler ve bu Yahudilere Sefaridi denilecekti. Doğu Avrupa’ya yerleşenler de Eşkenazi olarak adlandırılacaktı.”³⁷

³⁵ Anusim ve Engizisyonla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Besalel, s. 81.

³⁶ Gülerüz Naim, **Türk Yahudileri Tarihi I**. Gözlem Gazetecilik Basın Yay., İstanbul 1993, s. 58.

³⁷ Arslan, s. 17.

2. AVRUPA VE ABD'DEKİ YAHUDİLERİN DURUMU VE GÖÇ ETME SEBEPLERİ

2.1. 17. YY'DA YAHUDİ GÖÇÜ

Göç, insanoğlunun var oluşundan bu yana farklı nedenlere dayanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada halen, insanoğlunun gerek kendini koruma gerek kendini kültürel anlamda geliştirme amacından dolayı göç olgusu yaşanmaktadır. Tarihten günümüze kadar yaşanan göçlerin birçoğu iklimsel, dini, siyasi, askerî, ekonomik ya da istila gibi sebeplere dayanmaktadır.

İklimsel Sebepler: Kuraklık, kıtlık, sel, deprem gibi doğal felaketler sonucu insanoğlu tarih boyunca kitleler halinde göç etmişlerdir ve genellikle de bu göçler kalıcı bir nitelik taşımıştır.

Dinî Sebepler: Özellikle konumuz olan Yahudilerin vaat edilmiş topraklara (Filistin) kitlesel olarak gerçekleştirdikleri göç hareketi bu sebebe önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Siyasî Sebepler: Etnik, politik ve dini baskıları siyasi sebepler başlığı altında toplayabiliriz. Bu göçler dış göçler olduğu kadar iç göçler şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.

Askerî Sebepler: Askerî sebepler yani savaşlar ilk çağlardan günümüze karşı göçün yaşanmasındaki en önemli sebep olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik Sebepler: Özellikle 19. yy'dan sonra kitleler ekonomik olarak refaha kavuşmak için kendi iradeleriyle göç hareketlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu göç hareketleri dış göçler olduğu gibi iç göçler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kendi içinde dinamik bir yapıya sahip olan göç olgusu farklı sebep-sonuç ilişkilerine dayanmaktadır. Göç olgusu tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, siyaset, uluslararası ilişkiler gibi birçok bilim dalının konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı göç olgusuyla ilgilenen her bilim dalı, göçü farklı açılardan ele alırken tanımlamasını da farklı şekillerde gerçekleştirmiştir.

Göç olgusunun, genel olarak tek bir tanımlamasının olmamasıyla beraber her bilim açısından kabul edilen ve çerçevesini çizen belirli ölçütler mevcuttur. Bunlar, zaman, mesafe ve irade kavramlarından oluşmaktadır.

Zaman kavramı, 1932 tarihinde Cenevre Kongresinde göç unsuru açısından bir belirleyici olarak kabul edilmiştir. Buna göre, süresi bir seneden kısa olan göçler “geçici göç”, bir seneden uzun olan göçler ise “kalıcı göç” olarak tanımlanmıştır.³⁸

Mesafe kavramının bir belirleyici olarak kabul edildiği tanımlamada ise göç kavramı, iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İç göç; ülke içinde bir bölgeden diğer bir göçü ifade ederken, dış göç; ülke sınırları dışına gerçekleştiren göçü ifade etmektedir.³⁹

İrade kavramı açısından göç; serbest ve zorunlu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Serbest göçlere örnek aile birleşmesi amaçlı ve ekonomik amaçlı göçler örnek gösterilebilir. Zorunlu göçlere ise; askerî, iklimsel, siyasî nedenli göçler örnek gösterilebilir. Göç olgusunun genel olarak tanımlamasının ardından kısaca Yahudi göçünün sebeplerinden bahsetmek konumuz açısından daha aydınlatıcı olacaktır.

19. yüzyılda yaşanan Yahudi göçünün temeli iki önemli sebebe dayanmaktadır. İlki, bir Yahudi olarak can güvenliklerini sağlayabilecek bölgelerde yaşamaktır. İkincisi ise bu göç hareketiyle beraber vaat edilmiş topraklara geri dönerek bir Yahudi devleti kurabilmektir. 1880 ile 1914 tarihleri arasında Avrupa’dan can güvenliği amaçlı ABD’ye göç edenlerin sayısı üç milyonu bulmuştur.⁴⁰

Dinî amaçlı göç ise Filistin bölgesinde ağırlık kazanmıştır. Gerek Avrupa ve Rusya’da yaşanan baskılar gerekse Yahudi önderlerin ve Filistin bölgesinde çıkarları olan büyük devletlerin desteklemeleriyle, Filistin’de bir devlet kurma fikri olgunlaşmaya başlamıştır.

³⁸ Özdal Barış, **21. Yüzyıla Doğru Almanya’daki Türkler ve Türk Alman İlişkilerine Etkileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2000, s. 10

2.1.1. İspanya'dan Göç

Yahudilerin İspanya'ya ilk kez Tevrat döneminde gelmiş olduğu, bunun da III. yüzyıla tekabül ettiği, o dönemlerden kalma mezar taşlarından öğrenilmektedir. Bu dönemde Yahudiler önceleri, Vizigot Krallığı'nın sert otoritesi ve Katolik baskısı altında yaşamışlardır. Bu baskıdan ötürü Yahudilerin büyük bir kısmı dinlerini saklamak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde Vizigot topraklarında yaşayan Yahudilerin mallarına el konmuş, evlerini topraklarını çok düşük fiyatlara satmak zorunda kalmışlardır. Ancak bu durum daha sonra Emevi İmparatorluğu'nun İberya kıyılarına varması ve bölgenin Müslümanların eline geçmesiyle birlikte değişmeye başlamıştır. Müslümanlar, bölgede Yahudilere kentlerin koruyuculuk görevlerini vermeye başlamışlardır.⁴¹ Emevi devleti döneminde Yahudiler kısa sürede yüksek mevkilere erişmiş birçok eser bırakmışlardır. Hıristiyan dönemdeki çekilen sıkıntılar yüzünden hiçbir faaliyette bulunamayan Yahudiler Endülüs Emevileri zamanında rahat ve kültürel alanda gelişmiş bir hayat yaşamışlardır.⁴²

Müslümanların elinde bulunan Granada'nın Hıristiyanların eline geçmesi, kısa bir süre sonra Yahudilerin top yekûn bu topraklardan göç etmesine sebep olacaktır. Bu dönemde İspanya'da Yahudi aleyhtarı yasalar çıkarılmıştır. Las Siete Partidas adındaki yasada Yahudilerin, Hz. İsa'nın dinine inanmamalarına rağmen Hıristiyan kralların onların yaşamına her zaman izin verdikleri bir ırk olarak tanımlanmaktadır. Yahudilerin Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine de göz yumduklarından dolayı öldürülmemesi gerektiği ancak ibret olması için sürekli cezaya çarptırılmaları gerektiği savunulmaktadır. Yine bu yasalarda, Yahudilerin Hıristiyanları ezebilecek bir mevkiye asla getirilmemeleri gerektiği, bir Hıristiyan kadınla cinsel ilişkiye giren bir Yahudi'nin öldürülmesi gerektiği şeklinde bölümler yer almaktadır.⁴³

³⁹ Özdal, s. 10

⁴⁰ Arslan, s. 40

⁴¹ Saharon, Sevilla Moshe, **Türkiye Yahudileri Tarihsel Bir Bakış**, Yahudi Kültürü Türkçe Yayınlar Serisi, Jerusalem 1982, s. 11.

⁴² Saharon, s. 14.

⁴³ Saharon, s. 113–115.

Engizisyon mahkemesinin kararıyla zorla dinlerini değiştiren Yahudiler (konverso-dönme) gizli bir şekilde dinlerini yaşamakta ve böylelikle devlet yönetiminde önemli kademelerde görev alabilmektedirler. Bu nedenle Hıristiyan İşpanya'da Yahudi kültürü Müslüman dönemindeki kadar olmasa dahi başlarda çok da sıkıntılı değildir. Ancak dinlerini değiştirmedikleri yönündeki iftiralar ve buna eklenen başka nedenlerden ötürü, zaman içinde bu durumun devlet yönetimi tarafından da anlaşılması ile birlikte Engizisyon Mahkemelerinde bir komisyon oluşturulmuş, bu mahkemelere Yahudiliklerini gizlice devam ettiren Yeni Hıristiyanları yakalama, yargılama, suçlu bulunanları idam ettirme görevi verilmiştir.⁴⁴ Ancak bu yaptırımların yeterli olmayacağını gören kral, tek kurtulma yöntemi olarak Yahudileri ülkeden kovmak gerektiğini düşünmüştür. Buna sebep olarak da Orta Çağ'da da görülen kan iftirası bir kez daha ortaya atılmıştır. Her yıl Yahudilerce bir Hıristiyan çocuğun öldürüldüğü ve kanının Hamursuz ekmeğine konulduğu iddiasıyla 31 Mart 1492 tarihinde bir kovma fermanı yayınlanmıştır. Bu fermanla İşpanya krallığındaki Yahudilerin Temmuz ayı sonuna kadar bir daha dönmemek üzere ülkeyi terk etmeleri istenmiştir. Kadın, çocuk, yaşlı fark etmeden Yahudilerin bir daha dönmemek üzere ülke dışına çıkarılmaları emredilmiştir.⁴⁵

Fermanın yayınlanmasından sonra Yahudilere, ellerindeki değerli madenler ve diğer yasaklı mallar haricinde tüm istediklerini alıp gitme güvencesi sunulmuştur. Yahudiler, tüm mallarını yok pahasına satarak ülkeyi terk etmişlerdir. Fermanın yayınlanmasından sonra ülkeyi terk eden Yahudilerin sayısı tarihçilerin ortak olarak kabul ettikleri 120.000 kişi civarındadır. Cenova'da malları yağmalanan Yahudiler Portekiz'de de köleleştirilmişlerdir. Deniz yoluyla ülkeden ayrılan birçok Yahudi, onları götüren denizciler tarafından mallarına el konmuş ve denize atılmışlardır. Kuzey Afrika'ya giden bir kısım Yahudi ise kentlere hemen girme izni verilmediğinden dolayı ya açlık ve susuzluktan ya vahşi hayvan saldırılarından dolayı hayatlarını kaybettiler.⁴⁶ İşpanya'dan göç eden Yahudileri tek iyi karşılayan ülkenin Osmanlı Devleti olduğunu görmekteyiz. II. Beyazid sayıları 200–250 bini bulan Yahudileri ülkenin çeşitli yerlerine

⁴⁴ Besalel Yusuf, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, Gözlem Yayın, İstanbul 1999; s. 23, Saharon, s. 18., s. 121.

⁴⁵ Gülerüz, s.59

yerleştirmiş ve Yahudilerin güven ve hoşgörü içinde yaşamalarını sağlamıştır. Gelecek bölümlerde daha ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz II. Beyazid Dönemi itibariyle Yahudiler, Osmanlı Devletinde ilk olarak İstanbul, Edirne ve Selanik'te cemaatler oluşturmuşlar ve birçok zanaat dalında, silah yapımı ve matbaacılık konusunda önemli deneyim ve bilgiler getirmişlerdir.⁴⁷ Ancak Osmanlı devletine daha önceden yerleşmiş Romaniot Yahudilerle birtakım sorunlar yaşanılmaya başlanmıştı. Sefaradi gelenekleri önceleri ters gelse de Romaniotlar zamanla onları benimsemiştir. Daha sonraları Yahudi din adamları özellikle Safed' e yerleşmiş ve burada din ve kabala ile ilgili çalışma yapmıştır.⁴⁸

İspanya'dan Portekiz'e göç eden Yahudilerin durumunu da ayrı bir başlık altında değerlendirmek çalışmamız açısından daha aydınlatıcı olacaktır.

2.1.2. Portekiz'den Göç

Yahudiler daha İspanya'dan göç öncesinde, XI. yy sonlarına doğru yerleştikleri Portekiz'de kısmen özgür ve güvenli bir yaşam sürmüşlerdir. Bundan dolayı, Portekiz İspanya'dan göç eden birçok Yahudi için güvenli topraklar anlamına gelmekteydi.

İspanya'dan Portekiz'e başlayan Yahudi göçünden her ne kadar devlet konseyi çok memnun olmasa dahi elde edilebilecek kazançlardan dolayı, Portekiz Kralı bu göç dalgasına izin vermiştir. Kralın bu tutumu karşısında o dönemde Portekiz'e göç eden Yahudi sayısının 100.000 kişi civarında olduğu kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁹

Portekiz Kralı II. Jao, bilgi ve yetenekleriyle ülkeye fayda sağlayabilecek az sayıdaki Yahudi'ye yüksek bir bedel karşılığında sınırsız oturma hakkı tanıdı. Geri kalan Yahudiler ise yine belirli bir bedel karşılığında sadece sekiz ay ülkede oturma hakkı elde etti. Sekiz ayın sonunda deniz yoluyla ülkeyi terk etmeye başlayan Yahudiler, Portekiz'den göç yolunda gemicilerden zulüm görerek ya mal ve canlarını kaybetmiş ya köle olarak satılmış ya da Afrika kıyılarındaki adalara terk edilmişlerdir.

⁴⁶ Güteryüz, s. 60

⁴⁷ Besalel, **Türkiye Yahudileri**, s. 20-27; Saharon, s. 18.

⁴⁸ Besalel, **Yahudi Tarihi**, s. 83.

⁴⁹ Güteryüz, s. 63

Ülkeyi terk etmeyen kaçak Yahudiler ise Kral II. Jao'dan sonra tahta geçen Kral Manuel tarafından affedilmişlerdi. Ancak Kral Manuel'in İspanya Kralı'nın kızı ile evlenecek olması ve İspanya Kralı'nın bu evlilik için Polonya'daki Yahudilerin sürgün edilmesini şart koşması Yahudileri yine bir göçe zorlamıştı.

1496 tarihinde Kral Manuel yayınladığı bir fermanla Yahudilerin on ay içinde ülkeyi terk etmelerini istedi. Ancak Kral Manuel'in Yahudileri kaybetmek istememesi, onların vaftiz edilerek Hıristiyanlaştırılmalarını gündeme getirdi. 1497 baharında 4 ila 14 yaş arası tüm çocuklar vaftiz edildi. Buna gönüllü olmayan Yahudiler ise zorla getirtilerek çocukları vaftiz edildi.

Dinleri zorla değiştirilen Yahudilerin bir kısmı günümüzde Belmonte olarak bilinen bölgeye yerleştirildiler. Dinleri değiştirilmiş olsa dahi günümüze kadar kendi dinlerini gizli gizli yaşayarak gelmeyi başarmışlardır. 1497 ile 1498 yıllarında Portekiz'den göç eden Yahudilerin büyük bir kısmı İspanya'dan göç eden Yahudiler gibi Osmanlı İmparatorluğu topraklarına sığınmıştır.⁵⁰

2.2. YENİ VE YAKIN ÇAĞ'DA AVRUPA'DA YAHUDİLER

Orta Çağda Avrupa'da Yahudilerin karşı karşıya kaldığı tutum, Yahudi tarihinin gelişimi için belirleyici rol üstlenmiştir. İngiltere'nin, Fransa'nın, Almanya'nın, İspanya ve Portekiz'in uyguladığı zulümlerden ve sürgün politikalarından ötürü Yahudiler Osmanlı'ya sığınmıştır. Bir kısmı da Doğu Avrupa'ya göç etmiştir. Bu nedenle Batı Avrupa'da yaşadıkları zorlukları, Osmanlı topraklarında ya da Osmanlı'nın etkisindeki Doğu Avrupa'da unutmaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti bu dönemde Yahudilere pek çok imtiyazlar vermişlerdir. Yahudilerin büyük kitleler halinde Osmanlı topraklarına sığınmaları özellikle XV. yüzyıla rastlamaktadır. Kral Ferdinand ile eşi Isabelle'in Yahudileri İspanya'dan çıkarma emri üzerine II. Bayezid döneminde İstanbul ve Selanik'e gelip yerleşmişlerdir.

XVII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'da etkisini kaybetmeye başlamasıyla birlikte buradaki Yahudiler de Osmanlı topraklarına

⁵⁰ Besalel, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, s. 25-26

yerleşince Osmanlı'daki Yahudi nüfusu oldukça artmıştır. Osmanlı, Orta Avrupa'da gücünü iyice kaybedince burada kalan az miktardaki Yahudiyi de oldukça zor günler beklemeye başlamıştır. Ancak bu kez Batı Avrupa yeniden devreye girmiş ve Yahudilere karşı yeniden bir politika uygulaması oluşturmaya karar vermiştir.

XIX. yüzyıl ile birlikte iki yeni güç ortaya çıkar: birincisi, Yahudi düşmanlığı; ikincisi ise Yahudi ulusalcılığıdır. Bu iki kavram, 1860'lı yıllarda Yahudilere olan iyi bakışı değiştirip, kısımların, zulümlerin, baskıların yaşanmasına neden olmaya başlar. Bu nedenle 1880'li yıllar Yahudiler için Avrupa'da uğursuz yılları başlatmıştır. Bu uğursuz yıllarda, "anti-semitizm" olarak literatüre girecek olan ve ilk kez 1879'da ortaya çıkan Yahudi düşmanlığı tarih sahnesine çıkar. Yahudi düşmanlığı özellikle ; "Kiliselerin doğurduğu ve beslediği, karşı çıkmak için hiçbir şey yapmadığı daha önceki Yahudi aleyhtarı önyargılarla desteklenmekteydi. Ancak bu hareket, Avrupa toplumunun gösterdiği hızlı değişme çizgisinin, gerçek a da düşsel olarak birçok çıkarı derinliğine tehdit etmesi tehlikesinden ötürü, güçlü bir ivme kazanmıştı. (...) Bu öğretinin Almanya'dan bütün Fransa, Avusturya ve hatta Rusya'ya dramatik bir başarıyla yayılması, Yahudi karşıtlığı duygunun derin kökenlerinden bir ölçüsü gibidir".⁵¹

Yahudilerin göç etmesine neden olan etkenlerin başında Avrupa ülkelerinde gördükleri zulüm yer aldığı için bu durumu ayrı ayrı ele almayı uygun gördük.

2.2.1. İngiltere

İngiltere'de Yahudi nüfusunun dayandığı en eski tarih XII. yüzyıl olarak bilinmektedir. Ancak nüfusun asıl arttığı dönem, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Hollanda ve Almanya'dan gelen Sefardi ve Aşkenazi göçmenleri tarafından gerçekleştirilen dönemdir. XIX. yüzyılın ortalarında ise Yahudi nüfusu 30 bine ulaşmıştır. Rusya'dan gelen göçler sayesinde bu sayı 250 binin çok üzerine çıkmıştır.

İngiltere, kendi topraklarında yaşayan Yahudi cemaatlere olumsuz bir tavırda bulunmamıştır. Kıta Avrupasından tarihi ve coğrafyasıyla ayrılan İngiltere'nin

⁵¹ Montet, s. 293.

Yahudileri kabul etmesi uzun sürmüştür. Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi Yahudi halkının bir vatana sahip olma düşüncesini ilk kabul eden ülke olmuştur. Yahudiler İngiltere de temel özgürlükleri diğer Avrupa ülkelerinden daha uzun süre kullanmışlardır. İngiliz toplumunun etnik ve dinsel yapısı nedeniyle Yahudiler hiçbir zaman büyük ölçüde şiddete ve halk düşmanlığına maruz kalmamıştır.⁵²

İngiltere'nin sömürgelerine ulaşacağı toprakların Yahudiler için kutsal kabul edilmesi ve o toprakların Osmanlı'nın elinde bulunuyor olması, İngiltere'nin Yahudilere olan yumuşak tavrının nedenlerinin başında yer almaktadır.

XVIII. yüzyılda, Cebelitarık ve Malta'ya yerleşen İngiltere, sömürgelerine daha rahat ulaşabilmek adına arada kalan bölgeyi kontrol altında tutmak istemekteydi. Bu bölge Osmanlı Devleti'ne aitti. Bu sahiplenmeyi de ancak Filistin'de kurulacak Yahudi Devleti ile sağlayabileceğine inanmaktaydı. Bu nedenle İngiltere, XIX. yüzyıla kadar Yahudilere olan tutumunda diğer Batı Avrupa ülkelerinden çok farklı tutumlar izlemezken XIX. yüzyıl itibariyle tutumunu değiştirmiştir. Oysa İngiltere, daha önce de söz ettiğimiz gibi ülkesinden, Yahudileri ilk kovan ülke unvanına sahiptir. Ancak İngiltere'nin tutumunun değişmesi üzerine İngiltere'deki Yahudiler, Londra'da Temsilciler Kurulunu oluşturmuştur. XVII. yüzyılın ilkyarısından itibaren İngiliz ticaretinin hatırı sayılır bir bölümüne sahip olurlar: (on ikide biri).⁵³

İngiltere'nin XIX. yüzyılda kendi ekonomilerinin, politikalarının düzelmesi, beraberinde İngiltere'de yaşayan Yahudilere de yansımıştır. İngiltere bu iyi niyet gösterisini yalnızca vatandaşı olan Yahudilere göstermekle kalmamış, diğer ülkelerde yaşayan Yahudileri de koruması altına almıştır. 1840'ta Şam'da yaşanan Musevi ölümlerine karşı İngiltere, Yahudileri koruması altına almış, yine daha sonraları 1850 yılında Don Pacifico ve Finlay haklarını korumak için Yunanistan'ın Pire Limanı'nı ablukaya almıştır.

İngiltere'nin siyonizme olan desteği, XIX. yüzyılda Siyonistlerin İngiliz topraklarında özellikle ekonomide ve parlamentoda söz sahibi olmalarını doğurmuştur.

⁵² Öke, s. 27.

⁵³ Rodrigue, s. 39.

Hatta bu haklar beraberinde Sefarad Yahudisi olan Benjamin Disraeli'nin başbakanlığa yükselmesine dek varmıştır. Disraeli, elde ettiği bu hakların ardına sığınarak İngiltere'nin adının İsrail olarak değiştirilmesini bile önermiştir.⁵⁴ Ayrıca Disraeli iktidarlığında önemli Yahudi bankerler, İngiltere'de nüfuz sahibi olmuşlardır. Disraeli'nin yanı sıra pek çok Yahudi XIX. yüzyılda üst düzey yöneticilik yapma olanağını elde etmiştir. Sir David Salomons 1855'te Büyük Belediye Reisliği'ne; Sir Moses Montefiore, bütün Yahudilerin elçiliği görevine getirilmiştir. Antony Rothschild, 1846'da "Baron" unvanını almış ve Lordlar Kamarasına girmiştir. Yahudiler, bu dönemde İngiltere'deki basın hayatında da bir yer edinmişlerdir. Basın hayatında edindikleri yer sayesinde İngiliz gazetelerinde Yahudilerin, özellikle Rusya'da gördükleri zulümleri kaleme almışlardır. Özellikle Jewish Chronicle gazetesinde Yahudilerin yazıları yayınlanmaya başlanmıştır. İngilterede konumları düzelen Yahudiler bununla birlikte basın hayatına girmişlerdir. 1841 yılında Jewish Chronicle gazetesi yayına başlayan gazete etkisini gün geçtikçe artırmıştır.⁵⁵

İngiltere, Yahudilere bu denli ılımlı bakışının ardından 1840'lardan itibaren Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti'nin kurulmasına destek vermiştir. Bunun için Sir Herbert Samuel de vaat edilmiş toprakları idare etmek ve orada bir Yahudi devleti kurmak için Filistin Yüksek Komiserliği'ne atanmıştır.⁵⁶

Bunun yanında 1840'da Şam'da yaşanan Musevi ölümleri üzerine Batı Avrupa'daki Yahudilerin, Osmanlı Devletinde yaşayan Yahudilerle ilgili kaygı duymaları ve bu konuda yardım talebinde bulunmaları üzerine, ilk yanıt İngiltere'den gelmiştir. Bu yanıtta zulme uğrayan Yahudileri tek kurtaracak şeyin Filistin'de kurulacak Yahudi Devleti olduğu bunun Osmanlı için de iyi olacağı bildirilmektedir.⁵⁷ Bu durumun Osmanlı için nasıl bir yarar sağlayacağı konusunda İngiltere'nin yorumunu Mim Kemal Öke şöyle özetlemiştir: "Musevi göçmenlerin serveti yerli halka iş imkânları açacak, teknik bilgileri ise endüstrinin gelişmesini sağlayacağı için Osmanlı

⁵⁴ <http://www.hicrandergisi.com/siyonizm/ondokuzuncuyuzyilda-ingiltere-ve-yahudiler.html>

⁵⁵ Arslan, s. 24.

⁵⁶ <http://www.hicrandergisi.com/siyonizm/ondokuzuncuyuzyilda-ingiltere-ve-yahudiler.html>

⁵⁷ Arslan, s. 24 ve s. 54.

Devleti'nin zenginlik kaynakları artacak ve Batı'nın Hasta Adam'ı olmaktan kurtulacaktır.”⁵⁸

Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti'nin kurulması İngiltere'nin kendi sömürgesi olan Hindistan topraklarına rahatlıkla ulaşması ve ticaret yollarını rahat bir biçimde kullanacağı anlamına gelmekteydi. İngiltere bu amaç doğrultusunda hareket ederken öncelikle Akka, Hayfa, Yafa ve Gazze limanları ile yakından ilgilenmeye başlamıştır.

93 Harbi sonrasında güç kaybetmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğunun bu durumundan İngiltere, yararlanmaya başlamış ve Kıbrıs'ı ele geçirip oraya yerleşme yolunu izlemiştir. Böylece Osmanlı topraklarında gücü artmaya başlayan İngiltere, Filistin topraklarına Yahudileri yerleştirme düşüncesini bir kez daha gündeme getirmiştir. Bu düşüncesini de Mısır'ı işgal ederek politik şekle dönüştürmüştür.

İngiltere, özellikle Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne sığınan Yahudiler için Filistin topraklarını istemiş ve buradaki himayenin kendisine bırakılmasını talep etmiştir. Bu bağlamda 1890 yılında İngiliz sefaretçi, Hariciye Nazırı Sait Paşa'ya bir yazı gönderir. Yazıda kısaca şunlar ifade edilmektedir:

Dış işleri bakanlığından aldığım emir üzerine Rusya kökenli olup Filistin ve Suriye de ikamet eden Musevilere devletimiz tarafından izin verilen himaye mevzuu hakkında Osmanlı devletine müracaat ediyorum. Musevilerle ilgili olan bu mevzunun nihai ve uygun bir sonuca bağlanmasını İngiltere hükümeti tarafından arzu edilmektedir. Bunun sonucunda İngiltere devleti olarak birkaç unsur dışında bu himaye hakkından peyderpeyi vazgeçileceği Babıali'ce münasip olmalıdır.⁵⁹

Osmanlı Devleti İngiltere'nin böyle bir hakka sahip olmadığını belirterek bu isteği reddetmiştir.⁶⁰

⁵⁸ Öke, s. 84.

⁵⁹ BOA, Y. PRK. BŞK, no. 24/27.

⁶⁰ BOA, Y. A. HUS, no. 258/117.

Tüm bunların yanı sıra aslında İngiltere, Filistin’de Yahudi Devleti kurma girişimlerinin diğer ülkeler tarafından hoş karşılanmayacağına da farkındadır. Özellikle Fransa, Filistin’in de içinde olduğu Suriye’yi kendi sömürgesi olarak gördüğünden ötürü bu durumu, bir savaş nedeni sayılabilmektedir. İngiltere’de bunu fark ettiği için Yahudilere yerleşmeleri için Uganda’yı verir ancak Yahudiler bu düşüncüyü beğenmezler. Yahudilere sağlanan ve öngörülen bu hakla birlikte Uganda, Madagaskar yada başka bir yer yurt edinebileceklerken, Yahudiler Filistin haricindeki hiçbir ülkeyi istemediler. Bunun nedeni bilindiği gibi ne dini sebeplerden ne öludeniz sularından buharlaşma yoluyla elde edilen metaloit ve toz halinde metal elde etmelerinden nede Filistin topraklarındaki petrolün Amerika’nın tüm rezervlerinin 20 katından fazla olmasından kaynaklanmaktaydı. Asıl önemli neden Filistin’in üç kıta arasında bulunmasından ve dünya hâkimiyeti için askeri bir merkez olmasından dolaydır.⁶¹

İngiltere, uluslar arası anlamda Fransa’nın desteğine daha çok gereksinim duyduğu için Filistin’de kurulması istenilen Yahudi Devleti’nin kurulmasına yönelik politikasından vazgeçer. 1948 yılına kadar bu kuruluşa ilişkin bir ara verilir. Fransanın yanında olmasını isteyen İngiltere Siyonistleri kendi politikası için aracı görmeye ara vermişti. Her ne kadar İsrail devletinin kuruluş tarihi istenilen tarihin 50 yıl gerisinde olsa da I.Dünya savaşı sonrasında Osmanlı Devletinin Araplarla yaşadığı sorunlar sonucunda Yahudilerin bu topraklara yerleşmesine destek oldukları söylenebilir.⁶²

2.2.2. Fransa

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’da Yahudiler için bir reform durumu söz konusu olmuş, Yahudileri daha yararlı hale getirmeye yönelik kararlar alınmaya çalışılmıştır. “Yahudilerde beklenen ‘ıslahat’, 1781’de Hasburg İmparatorluğundan İmparator Josef II, 1808’de Napolyon Bonaparte ve 1817’de de Hollanda’da Kral

⁶¹ Şimşek, Erdal, **Türkiye’nin Orta Doğu Politikası**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2005, s. 51.

⁶² Ali, Arslan, Avrupa’dan Türkiye’ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanması (1880-1920)

William I tarafından yayımlanan emirnameleriyle de öngörülmüştür.”⁶³ Yahudi Emansipasyonu olarak da bilinen bu durumun kökleri aydınlanma devrine bağlı olarak gelişse de asıl 1789’da Fransız İhtilali sürecinde ciddi olarak gündeme getirilmiştir. Yayımlanan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Beyannamesi, Yahudilere de kimi hakların verilmesini zorunlu kılmıştır.⁶⁴

Yahudiler, böylece XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Fransa’da haklar elde etmeye başlamışlar ve halk önceleri çok çabuk benimsemese bile zaman içinde onlara olan bakışta iyileşmeler olmaya başlamıştır. Bu iyileşme politikası, Fransa’da Yahudilerin faydalı olabilmesi için neler yapılabileceğine yöneliktir. 1789’da gerçekleşen Fransız İhtilali ile haklarını kazanırlar ve örgütlenmeye başlarlar. Yahudi eşitliği resmen tanınır. Bu durum, özellikle XIX yüzyılın başlarında Fransa’nın Yahudilere pek çok imtiyaz sağlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece Orta çağ ile bozulan Yahudi-Fransız ilişkileri XVIII. yüzyılın sonları XIX. yüzyılın başlarında düzelmeye yüz tutmuştur. Napolyon, 1808’de kurulan idare meclisleri sayesinde Yahudilerin tarımda, zanaatta görev almalarına yönelik teşviklerde bulunmuştur.

1818’de çağdaş Yahudi okulunu açmışlardır. 3 yıl içinde bu okulların sayısı on ikiye çıkarılmış böylece Fransa’da Yahudi eğitime yönelik ciddi reformlar yapılmıştır. 1827’de ise Haham Okulu açılmış bu okul daha sonraları Paris’e taşınmıştır. 1831 yılında da Fransa’da Yahudi din adamlarına devlet tarafından maaş bağlanmıştır. 1846’da da Yahudiler hukuksal anlamda haklar elde etmeye başlamışlar, şahit olabilmeleri için etmeleri gereken “more judaico” adlı yemin kaldırılmıştır.⁶⁵

Bunların yanında Yahudiler, İngiltere’de olduğu gibi, Fransa’da da basın hayatına girmiş ve gazetelerde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bunların başında Archives Israélites oldukça önemlidir. Ülke sınırları içinde haklar elde etmeye başlayan Yahudiler, dış politikada da Fransızlarla birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Fransızlar ülke dışındaki Yahudiler için de ilgilenmeye başlamışlar, bu konuyla ilgili

[Http://www.Harpak.Edu.Tr/Saren2/Files/GSD/Guv_Str_Sayi_5_Haziran2007.Pdf](http://www.Harpak.Edu.Tr/Saren2/Files/GSD/Guv_Str_Sayi_5_Haziran2007.Pdf)

⁶³ Besalel, **Yahudi Tarihi**, s. 84.

⁶⁴ Besalel, **Yahudi Tarihi**, s. 86.

⁶⁵ Rodrigue, s. 8-11-29.

İskenderiye’de iki okul, Kudüs’te hastane ve meslek yüksek okulları açmışlardır. Bunun yanında İzmir ve İstanbul’da da birer okul açmışlardır. ⁶⁶

Osmanlı Devletinin Rusya ile yaşadığı Kırım Savaşının ardından, Osmanlı Devleti İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmıştı. Osmanlı yönetiminin gayrimüslimler üzerindeki, onların lehine, değişiklikler meydana getirileceğini duyurması üzerine Avrupa da yaşayan Yahudiler Osmanlı Devletinde yaşayan Yahudilerle daha çok ilgilenmişlerdir. ⁶⁷

Yukarıdaki olayın sonucunda Fransa ve İngiltere Osmanlı Hükümeti’nden, yapacağı ıslahattan Yahudilerin de yararlanmaları konusunda talepte bulunmuşlardır. Bu konuyla ilgili Osmanlı da aksini düşünmediği için Islahat Fermanı ile Yahudiler de Hıristiyanlar gibi haklar elde etmişlerdir. ⁶⁸

Fransa’da Yahudilerden yararlanmak amacıyla Fransız İhtilali ile başlatılmış olan ve bu sayede Yahudilerin pek çok haklarını elde etmesini sağlayan Yahudilere yönelik iyi bakış, XIX. yüzyılın ortalarına doğru yerini Yahudi düşmanlığına bırakmaya başlamıştır. 1844’te Alphonse Toussenel’in Yahudi karşıtı olarak yayınladığı *les Juifs, Rois de l’époque*; 1848’de Alsas’ta Yahudilere karşı çıkan ayaklanma; Yahudi öğretmenlerin görevlerine son verme gibi olaylar Yahudi düşmanlığının Fransa’da görülmeye başladığına yönelik kanıttır. ⁶⁹

1850’li yıllarda yaşanan bu olaylara, 1870’te Fransızların Alman yenilgisine uğraması da eklenince, milliyetçilik duyguları kabarmaya başlayan Fransızlar, Yahudilere karşı düşmanca tavırlarını artırmaya başlamıştır. Alfred Dreyfus adındaki bir Yahudi’nin Almanlara karşı casusluk yaptığına yönelik iddialar ve bunun sonucunda Dreyfus’un idam edilmesi anlamına gelen Dreyfus Davası sıkıntıları aşılama boyutlara getirmiştir. Bu dava ile iyice artan Fransız milliyetçiliği 1898’de Maurice Pujo ve Henri Vaugeoissah’ın girişimleri ile birlikte Fransa’da, Yahudilerin yaşamaması konusunda Fransız Hareket Komitesinin kurulmasına neden olmuştur. Bu komitenin düşmanca

⁶⁶ Rodrigue, s. 24-25-71.

⁶⁷ Arslan, **Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü**, s. 57.

⁶⁸ Rodrigue, s. 23-25.

tavırları sonucunda Maurras'ın kurduğu Kralın Silahşörleri adlı gizli bir örgüt Yahudilere zulümlere, baskılara resmen başlamıştır.⁷⁰

Fransızlar, Filistin'i de içine alan Büyük Suriye'yi oluşturmak istemektedir. Siyonizm'i de bu isteğine karşı, Almanlar tarafından oluşturulan bir oyun olarak görmektedir. Bu nedenle Fransızlar, kendi çıkarlarına daha uygun olan Alyans teşkilatını desteklemeyi uygun görmüşlerdir.⁷¹ Fransızların Büyük Suriye isteğinden ötürü Yahudilere karşı tutumları değişmiş, baskıların oluşmasının temelini bu durum oluşturmuştur.

I.Dünya Savaşı sonunda ise İngiltere Fransa ile bir anlaşmaya varmaya çalışmıştır. Filistin'i kendine bırakması karşılığında Antep, Mardin ve Osmaniye'yi de kapsayan Güney Anadolu bölgesini kendilerine bırakacaktır. Sevr antlaşması ile bunu sağlayacaklarını düşünen İngiltere ve Fransa'nın hesaba katmadıkları bir unsur Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki milli mücadele Osmaniye, Mardin ve Antep den Fransızların çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır.⁷²

2.2.3. Almanya

Haçlı Seferleri döneminde Almanya'da sıkıntılar yaşayan Yahudilerin durumları XVIII. yüzyılda düzelmeye başlamıştır. Tıpkı Fransa'da olduğu gibi Almanya'da da Yahudilerden faydalanmaya yönelik düşünceler üretilmeye başlanmış ve bu yönde de düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerin başında Yahudilerin ekonomik anlamda haklar kazanması yer almıştır. Fransa'da olduğu gibi Almanya'da da tarım ve zanaatta olanaklar sunulmuş ve o konudaki bilgilerinden yararlanılmak istenmiştir.⁷³

⁶⁹ Rodrigue, s. 29.

⁷⁰ Öke, Kemal Mim, **Filistin Sorunu**, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002, s. 20–21.

⁷¹ Rodrigue, s. 230–232.

⁷² Arslan, Ali Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması(1880–1920), s.8.

[Http://Www.Harpak.Edu.Tr/Saren2/Files/GSD/Guv_Str_Sayi_5_Haziran2007.Pdf](http://www.Harpak.Edu.Tr/Saren2/Files/GSD/Guv_Str_Sayi_5_Haziran2007.Pdf)

⁷³ Rodrigue, s. 8–11.

Düzenlemeler sayesinde bir kısım Yahudiler tarımda ve zanaatta başarılar elde etmişler, bunun devamında basında ve hukuksal alanda haklar istemeye başlamışlar, gettolardan kurtulmuşlar ancak bu durumlar kimi Alman ırkçıları rahatsız etmiştir. Ayrıca Almanlar, Yahudileri, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde de sorumlu olarak görmekte bu nedenle de düşmanlık beslemektedir.

Almanlar, 1870 yılında tek bir devlet çatısı altında toplanmışlardır ancak aşırı milliyetçi Almanlara bu durum yetmemiştir. Çünkü Almanlar için, maddi anlamda güçlenip tek çatı altında toplanmaktan çok, manevi anlamda güçlenmek gerekmektedir. Manevi anlamda güçlenebilmek için geliştirilen olgulardan biri de ırkçılıktır. Ortaya çıkarılan ırkçılık kavramından ötürü Yahudiler, dinsel anlamda da sıkıntı yaşamaya başlamışlardır. Önceleri din değiştirmekle din konusunda yaşadıkları sıkıntıları ortadan kaldırebiliyorlarken, ırkçılığın ortaya çıkması bu duruma da engel olmuştur. Irkçılık dinin önüne geçmiş, din değiştirmekle ırklarının değişmemesinden dolayı Yahudilere yönelik sıkıntılar gittikçe artmıştır. Bu nedenle bu durumda bir Yahudi, hiçbir zaman Alman sayılamayacağı anlamına gelmiştir. Arî ırk isteğinden ötürü bu durumda Almanlar tarafından yapılacak tek şey Yahudileri topraklarından sürmektir.⁷⁴ Böylece Yahudi sorunu siyasi bir sorun haline dönüşmüştür. Gittikçe artan Yahudi sorunu Stöcker ve arkadaşlarının 250.000 imzalı dilekçesi ile Nisan 1884 Bismark'a müracaatı ile Orta Avrupa'dan Yahudi akınının sınırlandırılması isteğiyle devam etmiştir. Stöcker'in 1886 yılında Yahudi düşmanlığını net bir şekilde ifade edişi zafere ulaşınca kadar Yahudilerle savaşağız cümlesidir.⁷⁵

Bundan sonra eğitim, hukuk, kültür gibi alanlardan Yahudiler çekilmek istenmiş ve Alman yönetimi Almanya'daki Yahudilerden kurtulmak için Siyonistleri destekleyen bir politika izlemeye başlamışlardır. Çünkü Almanlar Yahudilerden kurtuluşu buna dayandırmaktadır. Bu konuda Alman İmparatoru Kayzer'in, Osmanlı Padişahına "Siyonistler, Türkiye için hiçbir zaman tehlikeli değillerdir. Fakat Yahudiler her tarafta baş belası olduklarından, onları Almanya'dan kovup kurtulmak istiyoruz."⁷⁶

⁷⁴ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 15-18.

⁷⁵ Öke, s.19.

⁷⁶ Arslan, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, s. 61.

sözleri onların Siyonizm'e verdikleri desteğin nedenini açık açık ortaya koymaktadır. Osmanlı bu durumdan rahatsız olur ve Almanların Siyonizm'i desteklemekten vazgeçmesini Almanlardan ister. Onlar da dünya politikasında Osmanlı'ya duydukları ihtiyaçtan ötürü bu yönde hareket etmeye başlayıp desteklemeyi bırakırlar.⁷⁷ Ancak Filistin'deki Yahudiler ile ilişkilerini tamamen kesmezler.

2.2.4. Rusya

Ruslar, Balkanlardaki Osmanlı egemenliğine son vermek için panislavist politika uygulamaya başlamışlardı. Bu uygulama, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşında Rusların lehinde sonuçlar vermiştir. Osmanlı, bu yüzden Balkanlardaki egemenliğini kaybetmekle karşı karşıya kalmıştır. Böylece milliyetçilik akımının da etkisi ile Balkanlarda, Rus etkisi artmaya başlamıştır. Bu durum, Yahudiler için de tehlike anlamına gelmekteydi. Çünkü Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik akımı anti-semitizm adı verilen Yahudi düşmanlığını da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Rus savaşının bitiminden sonra 1881'de II. Aleksandr'ın öldürülmesi Rusya'daki Yahudi düşmanlığının iyice artmasına neden olmuştu. II. Aleksandr'dan sonra tahta çıkan III. Aleksandr, Balkanlarda yeni bir politika uygulamaya başlamıştır. Bu politika "Tahtın dokunulmaz haklarını muhafaza etmek ve Rusya'yı tek bir devlet (Çarlık), tek bir millet (Rusluk) ve tek bir görüş (Ortodoksluk)" haline getirmektir.⁷⁸ Bu siyaseti uygulayabilmek için izlenebilecek iki yolları vardı. Bunlardan biri Rus olmayan kavimleri imha etmek, diğeri ise onları Ruslaştırmak.⁷⁹ Bunlardan ikincisi akla daha yatkın olduğu için bu politika uygulanmaya çalışılmıştır. Bu politika uygulanmaya çalışılırken Rusya ve Polonya'da yüzlerce Yahudi öldürülmüş, binlercesi evsiz barksız kalmıştır. Yahudiler bu topraklarda sahip olduğu hakları da kaybetmeye başlamışlar, bu durum 1882'de "Yahudiler Hakkında Muvakkat Nizam" adlı çıkarılan bir kanunla daha da açığa çıkarılmıştır. Rusların bu tutumu komşu ülkelere de örnek olmuş ve onlarda da –özellikle Romanya'da- Yahudi karşıtı tutumlar gözlemlenmeye başlamıştır.⁸⁰ 1891 yılı

⁷⁷ Öke, **Filistin Sorunu**, s.69-70.

⁷⁸ Arslan, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, s.35.

⁷⁹ Kurat, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi**, TTK Yay., Ankara 1993, s. 361.

⁸⁰ Karasapan, Celal Tevfik, **Filistin ve Şak-ül- Ürdün II**, İstanbul 1942, s.37.

itibariyle Yahudilerin Rusya'dan göç ettiği ve orada Yahudilere yapılan zulümle birlikte parayla Hıristiyan edilmeleri, Rusya'nın Protestanlara zulmü söz konusudur.⁸¹

Rusya'daki Yahudi düşmanlığına yönelik ortaya çıkan tartışmalar sürerken 1903 yılında Yahudilerin dünya egemenliği konusundaki planlarını içeren Sion Yaşlılarının protokollerinin yayımlanması olayın boyutunu artırmıştır. Bu protokoller, yalnızca Rusya'da değil tüm Avrupa'da Yahudi düşmanlığının artmasına neden olmuştur. Bu olaylar, Rusya'dan göçlerin sayısının artması anlamına gelmektedir.⁸² ABD Kongresinin çalışmaları ve Federal Hükümetin iç meselelerdeki tutumu ile Rusya'da zulme uğrayan Yahudilerin ABD'ye göçü ve New York Herald'ın Rusya'dan sürgün edilen Yahudilere yardım konulu bir yazısı bulunmaktadır.⁸³

Rus Hükümetinin, ülkesindeki Yahudilerin bir kısmını sınır dışı etmesi, bir kısmını ise diğer Rus eyaletlerine sürgüne göndermesi, Yahudileri gittikleri coğrafyalarda zorluklarla karşı karşıya bırakmıştı. Bu durumdan kaynaklı Yahudiler göçlere başlamışlardır. Yahudilerin bir kısmı canlarını kurtararak özgürce yaşayabilmek bir kısmı ise kutsal topraklara geri dönüp orada vatan kurmak istiyordu. Bu göçle beraber yerleşilmek istenilen toprakların başında Filistin yer almaktadır. Bu durum Odessalı Doktor Yehuda Leib Pinsker gibi önderler tarafından da fark edilmiş, artık Rus topraklarında rahat bir yaşamın olmayacağına inanılmış, bu nedenle de Yahudilerin özellikle Filistin'e yerleşmeleri gerektiği düşünülmüştür.⁸⁴ Yahudiler bir taraftan da kendilerini korumak amacıyla "Sion Âşıkları" adlı bir dernek kurmuşlardır. Ve böylece -daha önce de sözünü ettiğimiz gibi- Siyonizm hareketi başlatılmıştır. Bu derneğin ve hareketin amacı Yahudileri Filistin ve Kudüs'e yerleştirmektir.⁸⁵

Rusya'da yaşanan zulümlere benzer durumlar komşu ülkeler tarafından da uygulanmaya başlanılınca Yahudiler, kendilerine güvenli topraklar aramaya başlamışlardı. Bu toprakların başında Osmanlı Devleti yer almış, Osmanlı, ülkelerinden

⁸¹ BOA, Y. PRK. TKM. No:22 /49.

⁸² Montet, s. 294.

⁸³ BOA, HR. SYS. No. 44/22.

⁸⁴ Arslan, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, s.35.

⁸⁵ Armaoğlu Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 14.

kaçmak zorunda kalan Yahudilere sahip çıkmıştır. Aslında Yahudilerin bir kısmının Amerika ve Arjantin'e yerleşmeleri kararlaştırılmıştır ancak onların büyük bir kısmı yabancı vapurlarla Rusya'dan İstanbul'a gelmeye başlamıştı. Osmanlı Hükümeti de gelen muhacirlerle ilgili neler yapılacağını, onlara nasıl bir muamelenin uygulanabileceğini düşünmektedir.⁸⁶ Yahudileri kanunlara uymak ve Filistin dışında diledikleri vilayetlere yerleşmeleri şartıyla kabul etmiştir.⁸⁷ Burada kanun olarak kastedilen Osmanlı uyuşundan olmaktadır. Uyuştan olanlar kalacak bunu kabul etmeyenler ise Amerika ve Arjantin'e geri gönderilecektir.⁸⁸ Bu durum sıkıntı yaratmıştı. Bunun sonucunda Aleksandr, Yahudilerin Osmanlı ülkesinde yerleşmelerine izin verilmesini istemiş ve bu duruma istinaden Osmanlı'ya göç eden Yahudilerin koşulsuz şartsız Osmanlı uyuşunu kabul etmeleri, Filistin dışındaki yerlere yüz- yüz elli hanelik bir yerleşimin olabileceği şeklinde ülkeye kabul edilmelerine izin verilmiştir.⁸⁹ Kısacası Yahudilerin Filistin'e girmesi yasaklanmıştır. Ancak onlar, bu yasağı dinlememiş hacı ya da iş adamı görüntüsü ile Filistin topraklarına girmişlerdir. Rusya'dan göç eden Musevilerin iskân ve iaşe masrafinin, kurulan özel komisyon tarafından düzenlenen balonun hâsılatından karşılanacağı belirtilmiştir.⁹⁰

Rusya'da zor dönemler yaşayan Yahudilerin durumu zaman içinde Rusya ile İngiltere'nin de karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Petersburg sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa, Rusya Dışişleri Bakanı ile görüşmelerde bulunmuş bu görüşmeler neticesinde Bakan, İngiltere'de Yahudilere karşı bir zulmün yapıldığına yönelik propagandalar yapıldığından ancak buna yönelik İngiliz hükümeti ile aralarında hiçbir görüşmenin olmadığından söz etmiştir. Oysa İngiliz hükümetinin duruma karışmasını önleyen de yine Rusya'nın yaptığı bir açıklama olmuştur. Rusya, İngiltere'nin bu duruma tepkili davranmasını önlemek adına "madem İngilizler konuya bu kadar hassasiyet gösteriyorlar Rusya'dan çıkarılan Yahudileri niye kendi memleketlerine kabul etmiyorlar." demiştir. Ayrıca Bakan, Rusya'da Yahudilere yönelik uygulanan politikayı da haklı gerekçelere dayandırmıştır. Yahudilerin tefecilik, veresiye içki

⁸⁶ BOA, DH. MKT. No. 1878/88.

⁸⁷ BOA, Y. PRK. BŞK. No. 6/77.; BOA, DH. MKT. No. 1982/84.

⁸⁸ BOA, DH. MKT. No. 1878/121.

⁸⁹ BOA, Y.A.RES. No. 16/18.

⁹⁰ BOA, Y. PRK. ASK. No. 84/90.

satmak, kendilerine verilen arazilerde tarım yapmak yerine bunları kiraya vermek gibi yollarla zenginleştiklerini ve zenginleşen Yahudilerin de Ortodoks halklar için tehlike oluşturmaya başladıklarını vurgulamıştır. Bütün bu nedenlerden ötürü İngiltere’de yaşananlar Ruslar tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır.⁹¹ Çünkü İngiltere, Rusya’da Yahudilere yönelik yapılan zulümleri, gerekçeleri ne olursa olsun doğru bulmuyor ve mitinglerde bunlara yönelik propagandalarını sürdürüyor ve bu duruma çözüm yolları öneriyordu. Önerilen çözümlerden biri Rusya’da ve Polonya’da zulüm gören Yahudilerin, Filistin’e yerleştirilmeleri idi. Bu konuda İngiltere Avam Kamarası üyesi Yahudi kökenli Samuel, Gladson’dan İngiliz hükümetinin de bu konuyla ilgilenmesi gerektiği konusunda talepte bulunmuştur. Gladson da bu talep üzerine Yahudilerin Filistin’e yerleşmelerinin çok doğru bir karar olduğunu belirterek bu konuda Padişah’tan yardım isteyeceğini açıklamıştır.⁹² Bu durum Ruslarla İngilizlerin de karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

Ayrıca Yahudilerin Filistin’e yerleşmelerine yönelik yapılan öneri -Osmanlı Devleti ve Yahudiler başlığı altında daha ayrıntılı biçimde ele alacağımız gibi- Osmanlı için de bir sorun haline almış ve 8 Ağustos 1890’da Ebenezer Davis adlı bir Yahudi, Filistin’in büyük devletler tarafından Osmanlı Devleti’nin elinden alınıp Yahudilere verilmesini önermiştir.⁹³ Böylece 1891 yılında Filistin’e Yahudilerin yerleşimi konusu Rusya’nın uyguladığı zulümlerden ötürü tekrar gündeme gelmiştir. Rusya’nın Yahudilere uyguladığı şiddetin boyutunun ve yaptırımların gittikçe artması can sıkıcı bir hal almıştır. Rusya’daki Yahudilerin hemen hepsi eğer izni yoksa toprakları terk etmek zorunda bırakılmış, izin alabilmek de neredeyse imkânsız hale getirilmiştir.⁹⁴ Bunun üzerine Rusya’dan göçler gittikçe artmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti tarafından, gittikçe yoğunlaşan göçlere karşı önlem alınması gerektiği düşüncesi dolayısıyla 5 Ağustos 1891’de Yahudilere, yasaklar tekrar hatırlatılmıştır. Bu yasaklar çerçevesinde Yahudilerin ziyaret amacıyla Kudüs’e gitmesi serbesttir ancak bu ziyaret üç aylık süreyi geçmeyecektir. Bu sürede de herhangi bir emlak veya arazi satın

⁹¹ BOA, Y.PRK. EŞA. No. 12/62.

⁹² BOA, Y.PRK. EŞA. No. 13/67.

⁹³ BOA, Y.PRK. TKM. No. 18/37.

⁹⁴ BOA, Y. A. HUS. No. 250/23.

alınması da yasaklanmıştır.⁹⁵ Ancak Yahudilerin gittikleri yerlerde ticareti ele geçirip zenginleşmeleri bir tehdit unsuru olarak görülmüş ve sadece Filistin'e değil ülkenin herhangi bir bölgesine dahi yerleşmeleri yasaklanmıştır. Bunun sonucunda katı ve kesin bir karar alınmıştır. Bu karara göre 1891 Ağustos'una kadar gelmiş olan Yahudiler, Osmanlı vatandaşlığına kabul edilecek ancak daha sonra gelenler ülkenin hiçbir bölgesine kabul edilmeyecektir.⁹⁶ Ancak alınan bu kararların uygulanması hiç de kolay olmamış, İstanbul'daki Yahudilerin sorunu çözülememişken Rusya'dan ısrarla Yahudi göçmen kabileleri gelmeye devam etmiştir. 1892 yılının ortalarında bile alınan kararların uygulanamamasından kaynaklı ve Rusya'dan hâlâ göçmenlerin gelmesinden kaynaklı sıkıntılar yaşanmaya devam etmiştir. Bundan dolayı yeni gelen Yahudiler, Selanik'e yerleştirilmeye başlanmıştır. Bir kısım Yahudiler ise İzmir ve Yanya vilayetlerine yerleştirilmiştir.⁹⁷ Rusya'da Osmanlı'ya sürekli bir göçün olması sonucunda göçler engellenmiştir ve bu konuda Rusya Sefaretine bilgi verilmiştir.⁹⁸ İstanbul'da bulunan, Rusya'dan gelen Musevi muhacirlerin Dersaadet'e çıkmalarına meydan verilmeden Muhacirin Komisyonu marifetiyle, İzmir ve Selanik, Yanya, Kosova, Manastır'a yerleştirilmeleri kararı alınmıştır.⁹⁹ Ancak bu kararın uygulanabilmesi için gelenlerin Osmanlı uyruğundan olmaları koşulu yer almaktadır.¹⁰⁰

Rusya'dan göç eden Osmanlı'ya sığınan Yahudilerin bir kısmı İzmir'e yerleşmiştir.¹⁰¹ Ancak daha sonra buradaki Yahudiler, ABD, Kanada, Güney Amerika, Afrika ve Filistin'e gitmişlerdir. Bu ayrılıştta onları barındıracak ekonomik güce sahip olmayan İzmir Yahudi Cemaati'nin de gidişlerini desteklemesinde rolü büyüktür. Hatta Cemaat onlara, Rusya'ya dönmelerini bile öğütlemiştir.¹⁰² Bu durum karşısında Yahudiler, "Burada veya memleketinizin herhangi bir yerinde ne ile meşgul olmamızı isterseniz ona razıyız, yeter ki bizi Rusya'ya geri göndermeyin, biz Rusya'ya geri

⁹⁵ BOA, İ. DH. No. 96900.

⁹⁶ BOA, Y. A. HUS. No. 250/26.

⁹⁷ BOA, Y. A. HUS. No. 263/42.

⁹⁸ BOA, DH. MKT. No. 1996/17

⁹⁹ BOA, DH. MKT. No 66/48.; BOA, DH. MKT. No. 1980/110.; BOA, DH. MKT. No. 1962/77.; BOA, DH. MKT. No. 1981/45.

¹⁰⁰ BOA, DH. MKT. No. 1905/12.; BOA, DH. MKT. No. 1927/59.; BOA, DH. MKT. No. 1981/118.

¹⁰¹ Galante, s. 18.

¹⁰² Bora Siren, **İzmir Yahudileri Tarihi**, Gözlem Yay., İstanbul 1995, s. 31.

gitmektense buralarda telef olmaya dahi razıyız.”¹⁰³ Demişlerdir. Rusya’dan gelen göçmen Yahudilerin İzmir Yahudileri için bir kambur halini aldığı Alliance Israelite Universelle’nin okul müdürü E. Arie’nin sözlerinden de anlaşılmalıdır:

“Rus göçmenler çekilmez hale geldi. Para artık yetmiyor. Yarın Pazar, büyük bir kalabalık, bu sabah okulda toplanıp yumruklarıyla beni tehdit ettiler. Para istiyoruz! diye bağırıyorlar. Öğlen öğrenciler okulu terk ettiği zaman, kapıların açılmasından yararlanıp bahçeye doluştular. Aç ve yorgun çocuklarını gösterdiler”.¹⁰⁴

Ruslar Yahudilere uyguladıkları bu zulüm hareketinden ötürü İngiltere’nin olduğu gibi diğer Avrupa ülkelerinin de tepkileriyle karşılaşmaya başlayınca hedef saptırarak Filistin’deki Müslümanların Hıristiyanlara zulüm yaptığı imajını vermeye çalışarak tepkilerin Osmanlı’ya yönelmesini sağlamaya çalışmıştır. Rusların, Yahudilere uyguladığı zulümler o dönemde özellikle İngiltere basınında tarafsızca ele alınmaya çalışılmıştır.¹⁰⁵ Yayınlanan yazıda ise 1917 Mart’ın da yaşanan ihtilal sonucu Rusya’da yaşayan Yahudilere uygulanan baskı ve sınırlamalar silinmişti. Büyük sevinç duyan Yahudi halkı Bolşeviklerin 8 ay sonra iktidara geçmelerinden bile rahatsız olmamaktadırlar. Bolşevik liderleri Yahudilere karşı sempati ile yaklaşmaktaydılar. Çünkü Bolşevik önderlerin içerisinde Yahudilerde mevcuttu.¹⁰⁶

Rusya’nın bu dönemde Yahudilere karşı politika değiştirmesinde Doğu Avrupa’daki büyük rakibi Almanya’nın da büyük rolü vardır. Çünkü Almanya Siyonizm’i desteklemektedir. Bu durum Almanların Ön Asya’daki politikalarını yaymak için Yahudileri kullanmaları olarak algılandığı için bir tehdit olarak görülmüştür. Ruslar bunun üzerine, Filistin’de bağımsız bir devlet kurmak için Siyonizm’i desteklediklerini açıklamışlardır. Ancak Almanların Osmanlı’nın isteğinden kaynaklı desteğini çekmesi üzerine Ruslar da Yahudiler üzerinde uyguladıkları eski acımasız politikaları uygulamaya yönelmişlerdir.¹⁰⁷

¹⁰³ BOA, Y.PRK. AZN. No. 6/4.

¹⁰⁴ Bora, s. 31.

¹⁰⁵ Engin Vahdettin, **Pazarlık**, Yeditepe Yay., İstanbul 2010, s. 46-51.

¹⁰⁶ Montet, s. 300.

¹⁰⁷ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 71.

2.2.5. Avusturya- Macaristan

Almanya'da başlayan Yahudi düşmanlığı yine Alman asıllı olan başka bir ülkeyi, Avusturya'yı da etkilemiştir. Avusturya'da Yahudi nüfusu 906'dan itibaren görülmeye başlanmış ancak 1420'lerden sonra da Yahudilere olan bakış değişmiş ve Yahudi mahalleleri yakılmaya başlanmıştır. Ancak bu durum daha sonraları (1848) II. Joseph'le birlikte değişmeye başlamış, Yahudiler böylece Viyana başta olmak üzere Avusturya- Macaristan'ın birçok kentinde kültürel anlamda ön plana çıkmayı başarmışlardır. Ayrıca XIX. yüzyılın sonlarına doğru Avusturya'nın başkenti Viyana'da Yahudi nüfuzu artmış ve Yahudiler bir güç haline gelmişlerdir. Viyana'daki ticareti ele geçirmişler, idaresini üstlenmişlerdir. Bu durum her yerde olduğu gibi Avusturya'da da milliyetçi çevreleri rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığa Rusya'daki ve Romanya'daki zulümlere dayanamayıp Avusturya'ya yerleşen Yahudi nüfusu da eklenince rahatsızlığın boyutu oldukça artmıştır. Ayrıca yeni gelenlerin yoksul olmaları Avusturya ekonomisini de sarsmalarına neden olmaktadır. Bu dönemde Yahudi düşmanlığının büyük temsilcilerinden olan Schönerer'in Yahudilere yönelik kısıtlamalara gitmesi, Yahudi hocaları okullardan uzaklaştırması, Rusya'dan gelen göçü kısıtlaması Avusturya'da da Yahudilerin baskılarla karşılaşmasına neden olmuştur.¹⁰⁸ Baskılarla karşılaşan Yahudilerin bir kısmı Osmanlı'ya sığınmaya başlamıştır. Rusya'dan ve Avusturya'dan göç eden Yahudilerin birçoğu ziyaret etmek için gittikleri Kudüs'e yerleşmeye kalkınca bu konuya ilişkin önlemler alınmaya çalışılmıştır.¹⁰⁹ Ayrıca Suriye ve Kudüs'e göç edip oraya yerleşmeye çalışan Musevilerin buldukları yerde yeni binalar yapıp yapmadıkları konusunda da Suriye ve Kudüs Mutasarrıflığından bilgi istenmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁸ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 20.

¹⁰⁹ BOA, DH. MKT. No. 1382/44; BOA, DH. MKT. No. 1382/58.

¹¹⁰ BOA, DH. MKT. No. 1466/66.

2.2.6. ABD

Yahudiler, XIX. yüzyılla birlikte yaşadıkları sıkıntılar sonucunda göç etmeye başlamışlardı. Bu göçlerin sonucunda Yahudilerin bir kısmı ABD'ye yerleşmeye başlamıştı. Aslında ABD'ye Yahudilerin ilk yerleşmesi bu tarihte olmamıştır. ABD'ye ilk Yahudi göçü 1654 de vukuu bulmuştur. Portekizlilerin 1654 de Brezilya'yı yeniden topraklarına katması ile 23 Yahudi mültecinin New Amsterdam limanına yerleşmişlerdir. 1730 da ise Rhode Island da New Port da Yahudi bir grubun yerleşmesiyle kurulmuştur. Daha sonraları Yahudi cemaatlerinin oluşturduğu topluluklarda mevcuttur.¹¹¹

Ancak Yahudilerin ABD'ye gelişleri daha önce başlamış olsa da ilk olarak XIX. Yüzyıla rastlamaktadır. Bu dönemde ABD'deki Yahudi nüfusu 15 binden 250 bine çıkmıştır. Bu rakam 1920'lerde ise 4 milyona kadar ulaşmıştır. "Amerika Birleşik Devletlerinde, göçmenlerin büyük bir çoğunluğunu, ülkenin görünüşteki sınırsız fırsatları ve özgürlüğü çekmişti."¹¹² Yahudiler, ABD'de çok büyük sıkıntılar yaşamamışlardır. Ancak bu antisemitizmin olmadığı anlamına da gelmez. Yahudilerin ABD'de yoksulluktan kurtulup orta sınıfa girmeye başlamalarıyla birlikte bu düşünce artmaya başlamıştır. Örneğin, 1845'te ABD, İsviçre'deki antisemit iş anayasasını onaylamıştır, 1907'de suç rekorunun Yahudilerde olduğuna ilişkin New York polisi tarafından bir rapor hazırlanmıştır, 1920'de Henry Ford gazetesinde 8 yıl süren Yahudi düşmanlığı propagandası uygulanmıştır.¹¹³

Amerika'nın yabancı ırkçılık akımı I.Dünya Savaşından sonra yükselmişti. Yahudilere karşı kışkırtmalar, göçü engellemek için uygulanan kotalar ve üniversitelere sınırlama getirilmiştir. Her ne kadar Avrupa'daki kadar yoğun bir Yahudi düşmanlığı olmasa da Amerika'nın asıl uygulamak istediği politika, Avrupa ülkelerinden kaçan Yahudilerin gelişini engellemektir.¹¹⁴

¹¹¹ Besalel, **Yahudi Tarihi**, s. 139–140.

¹¹² Montet, s. 295

¹¹³ Besalel, **Yahudi Tarihi**, s. 143–144

¹¹⁴ Montet, s. 315.

Aynı dönemde -XIX. yüzyılda- ABD, Osmanlı topraklarında eğitim, kültür, ticaret ve misyonerlik alanında faaliyetler göstermiştir. ABD'nin İstanbul Büyükelçiliğine atanan Yahudi asıllı Oscar Straus, Osmanlı'nın Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine yönelik uyguladığı yasakların kaldırılmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Bu konuda rüşvete başvurmayaya bile yeltenince II. Abdülhamid ABD'den elçisini görevden alması konusunda istekte bulunmuş 1900'de elçi bu istekle görevden alınmıştır. ABD'ye dönen Straus, bu kez ABD'deki Osmanlı büyükelçisi Ferruh Bey ile görüşmelere başlamış ve onu Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri konusunda ikna etmeye çalışmıştır. İkna ederken de Osmanlı'nın kötü durumunu kullanmaya çalışmış ve Yahudilerin zengin olduğunu bunların ekonomileri sayesinde Osmanlı'nın da rahata ulaşacağını öne sürmüştür. Ferruh Bey bu görüşleri, İstanbul'a padişaha iletmiştir.¹¹⁵ Aslında ABD, Siyonizm konusunda İngiltere'den farklı düşünmemektedir. "II. Dünya Savaşı sonunda, İngiltere yerine bölgenin kontrolünü hedefleyen ABD, İngiliz politikasında olduğu gibi, Arap çoğunluğa karşı İsrail'i destekleme politikasını sürdürmüştür."¹¹⁶

ABD'nin Osmanlı'dan, Filistin'i Yahudilere vermesi konusundaki isteğinin temelinde yukarıda sözünü ettiğimiz, ABD'de başlayan anti-semitist hareketlerin olabileceği düşünülmektedir. Rus çarının taç giyme töreni, II. Abdülhamid'in Yahudilerin Filistin'e göçüne karşı olduğu, Rusya'daki Yahudilerin korkunç eziyetler gördüğü ve Bosna-Hersek'teki huzursuzluk konuları Amerikan basınında, önemli bir yer edinmiştir.¹¹⁷

2.2.7. Diğer Devletler

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik akımı Rusya'dan sonra **Romanya**'yı da etkisi altına almış ve Romanya'da da Yahudi düşmanlığı başlamıştır. Böylece Rusya'da olduğu gibi Romanya'da da yerleşme sorunu

¹¹⁵ BOA, Y. PRK. AZN. No. 23/104, lef 2.

¹¹⁶ Ali Arslan Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanması(1880–1920), s. 10. [Http://www.Harpak.Edu.Tr/Saren2/Files/GSD/Guv_Str_Sayi_5_Haziran2007.Pdf](http://www.Harpak.Edu.Tr/Saren2/Files/GSD/Guv_Str_Sayi_5_Haziran2007.Pdf)

yaşayan Yahudiler kendilerine güvenli topraklar aramaya başlamışlardır. Onlar da kurtuluşu kendilerine kucak açan Osmanlı Devleti'nde görmüş ve 1882'de Eflak taraflarından üç-dört yüz hanelik Yahudi aile Osmanlı topraklarına gelmişlerdir. Bu ailelerin yerleşimleri konusunu ve haklarında nasıl bir muamelenin yapılacağı konusu Osmanlı'nın gündemine oturmuştur.¹¹⁸ Bu ailelerin yerleşim konusunda Osmanlı Devleti'nde yapılan görüşmeler sonucunda şu sonuç ortaya çıkmıştır. Romanya'dan kovulan bu aileler önce Dobruca'ya yerleştirilmiş sonra Bursa'ya yerleşebilmek için izin istemişlerdir. Yahudilerin bu istekleri, yapılan görüşmeler sonucunda değerlendirmeye alınmış ve bu ailelerin on beşer- yirmişer hanelik gruplar halinde Bursa-Yenişehir'e yerleşmeleri -aynı zamanda Osmanlı'nın itibarı olarak da görüldüğü için- uygun görülmüştür.¹¹⁹ Ancak Bursa'da Yahudi nüfusunun artmasından kaynaklı bu dört yüz kişilik grubun İzmir- Aydın civarına dağınık bir şekilde yerleştirilmesine karar verilmiştir.¹²⁰ Filistin'e Yahudi göçünün engellenmesi konusunda Osmanlı Hükümetince kararname çıkarılmasına rağmen Romanya'dan gelen yüzlerce Yahudi göçmen Hayfa'ya yerleşerek toprak sahibi olmayı ve mal mülk edinmeyi başarmışlardır.¹²¹ Ayrıca bu Musevilerin bir kısmı Suriye'de sahilde Kayariye Kalesi civarına gelerek yerleştiklerinden civar köylerden oluşan bir teşkile ve müdürlüğe Ali Bey'in tayin tensib kılınmış ise de o bölgenin ne isimle anılacağı konusunda sıkıntı yaşanmıştır.¹²²

Orta Çağ'da **Polonya**'da yaşayan Yahudilerin çoğu buraya Almanya'dan göç etmiştir. Almanya'daki baskılardan bunalan Aşkenaz Yahudileri Polonya'ya ekonomik anlamda katkıda bulunabilecekleri düşünüldüğünden Polonyalı yöneticiler tarafından önceleri hoş karşılanmışlar ancak daha sonra Katolik Kilisesinin ve rekabetten çekinen Polonyalıların tepkisinden ötürü gettolara yerleştirilmiştir. Gettoda yaşayan Yahudiler, ekonomik alanlardan sistemli bir biçimde uzaklaştırılmıştır. Bunun yanında politik haklara da sahip değildirlere. Politik haklara sahip olmamalarına, sosyal durumlarının çaresizliği de eklenmiştir. Bu durumda olan Yahudiler de önceleri Batı Avrupa'ya ve

¹¹⁷ BOA, HR. SYS. No. 57/42.

¹¹⁸ BOA, DH. MKT. No. 1907/46.; A.} MKT. MHM. No 509/5

¹¹⁹ BOA, Y.A. RES, No. 38/30.

¹²⁰ BOA, İ. MMS. No.94/3966.

¹²¹ BOA, HR. HMS. İŞO. No. 219/74.

¹²² BOA, DH. MKT. No. 1381/27.

ardından ABD'ye göç etmeye başlamışlardır. Polonya'da yaşananlar Doğu Avrupa'nın küçük bir yansımasıdır. Yahudilerin Polonya'da sıkıntı yaşamaya başlamasının asıl nedeni, XVIII. Yüzyılla beraber Polonya'nın bölünmesi ve bu bölünmenin sonucunda Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin Rus yönetimine girmesindedir. Çünkü Rus yönetimi ile birlikte ayrımcılıklar olmaya başlamış bu da kitlesel göçlerin meydana gelmesine neden olmuştur.¹²³

1492'de İspanya'dan yapılan göçlerin sonucunda Yahudilerin bir kısmı **Yunanistan**'a yerleşmiştir. Önceleri Yunanistan'da sıkıntı yaşamayan Yahudiler diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi XVIII. Yüzyılın sonlarına XIX. yüzyılın başlarına doğru burada da zulüm görmeye başlamıştır. Burada da Yahudi düşmanlığı ortaya çıkmıştır.¹²⁴ 10 Mayıs 1891 tarihli bir yazıda Atina Sefiri Galip Bey bu konuya değinmiştir. Durumu Hariciye Nezaretine bildirmiştir. Bu yazıya göre Korfu adasındaki bir kısmı da Osmanlı uyruklu olan Yahudilere karşı baskılar artmış bulunmaktadır. Galip Bey, durumla ilgili tedbir alınması için Yunanistan hükümetine bildiride bulunduğu gibi İngiltere ve Avusturya sefirleri de bu konuyla ilgili Yunan Dış İşleri Bakanına bir yazı göndermişlerdir.¹²⁵ Bu durum karşısında Yunanistan'da yaşayan Yahudiler de göç etmeye başlarlar. Bunların da büyük bir kısmı Osmanlı'ya sığınmıştır. Göçler büyük kitleler halinde olmaya başlayınca Rusya ve Yunanistan'dan göç eden Musevi muhacirlerin vapurlardan inmesi yasaklanmış ve yabancı vapur acenteleriyle getirilecek muhacirlerin durumuna ilişkin de gereğinin yapılması konusunda kararlar alınmıştır. Bu konuda alınan kararlar içinde gelenlerin memleketten çıkarılmaları konusu yer almıştır.¹²⁶

Hollanda'daki Yahudi nüfusu 16. yüzyılın sonlarına doğru görülmeye başlamıştır. 17. yüzyılda ise Hollanda, dünya Yahudiliğinin merkezi konumuna geçmiştir.¹²⁷ Diğer Avrupa Devletlerinde olduğu gibi Hollanda'da Yahudiler 18. yüzyılda altın çağlarını yaşamışlar ve rahat etmişlerdir. Yahudilerin Hollanda'ya

¹²³ Besalel, **Yahudi Tarihi**, s. 225.

¹²⁴ BOA, Y.PRK. PT, No. 7/115.

¹²⁵ BOA, Y.A. HUS. No.247/7.

¹²⁶ BOA, DH. MKT. No. 1879/105.; BOA, DH. MKT. No. 1882/90.

¹²⁷ Besalal, **Yahudi Tarihi**, s. 188.

yerleştiği dönemde Hollanda feodalizmden uzaklaşmıştır. Bir de Yahudiler, Hollanda'nın nefret ettiği İspanya'ya karşı tehlikeli bir rakip olabilir. Bu nedenle burada, Yahudiler hoşnutlukla karşılanmıştır. Yahudilerin Hollanda'da da ticari ve ekonomik anlamda güçlenmeye başlamalarıyla beraber onlara olan bakışta değişiklikler olmaya başlamıştır.

İtalya aslında Batı Avrupa'daki en eski Yahudi cemaatini barındıran ülkedir. Yahudi yerleşimi İtalya'ya M.Ö. 2. yüzyıla dayanmaktadır. Ancak 15. yüzyıla beraber Güney İtalya'nın bir kısmını İspanyollar ele geçirince buradaki Yahudiler de buradan kovulmaya başlanmıştır. Bu durum 1870'e kadar sürmüştür. 1870'te Garibaldi'nin Roma'ya girmesiyle beraber Yahudilere, İtalya'da yeniden bir yaşam alanı oluşturmuştur.¹²⁸ İtalya'da da Yahudilerin eşitliği ulusal birlik mücadelesiyle birlikte yürümüştür. Özellikle Livorno ve Cenova'daki Sefardim Yahudileri, İtalyan ulusal burjuva hareketinin içinde yer almışlardır.¹²⁹

Kısacası bu dönemde Avrupa'da yaşamını sürdüren ve daha sonra yeniden buraya göç eden Yahudiler, burada önceleri burjuvazinin bir parçası olur. Yahudiliğin geleceğini belirleyen en önemli faktör Kapitalizm olmuştur. Tarihe rağmen var olması değil tarihle birlikte var olmayı başarmış kendisini korumuştur Yahudiler. Gettolara ihtiyaç duyulmamasının sebebi burjuvazi sayesinde. Böylelikle gettolar içinden çıkanlar toplum içinde kendiliğinden kaybolup yabancılıktan kurtulacaktır. Buda demek oluyor ki burjuvazinin sağladığı eşitlik ve değişim Yahudilerin eşitliği ve asimilasyonu aynı anlamlıdır. İlk burjuvalar Yahudilerdir.¹³⁰

Batı Avrupa'da önceleri bu denli eşitliği elde eden Yahudiler, zaman içinde ulusalcılık anlayışlarından uzaklaşmaya başlarlar. Dinî öğretimin yerini din dışı konuların öğretimi ve ülke dilinin öğretimi alır. Bu duruma aydın olduklarını iddia eden Yahudiler de karşı çıkmazlar aksine desteklerler. Bu da zaman içinde asimilasyonu beraberinde getirmektedir.

¹²⁸ Besalel, **Yahudi Tarihi**, s. 204.

¹²⁹ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz., Rodrigue, s. 8-15, ve Montet, Lods, Rappoport, Garaudy, s. 250-258.

¹³⁰ Montet, Lods, Rappoport, Garaudy, s. 250.

2.3. Volk Milliyetçiliği ve Anti Semitizm

Aydınlanma Çağı ve beraberinde gerçekleşen Fransız Devrimi ile birlikte Avrupa’da insan hakları ve vatandaşlık kavramları üzerinde sıkça durulmaya başlanmıştır. Kendi vatandaşlarına haklar tanıyan ülkeler, bünyesindeki azınlıklara da kimi haklar tanımak zorunda kalmışlardır. Özellikle Museviler, siyasi, ticari, kültürel hayatta pek çok haklar kazanmışlardır. Bu haklarla beraber Museviler de Siyon’a dönme düşüncesinden vazgeçip yaşadıkları millete hizmet etmeyi ve tabi kalmayı uygun bulmuşlardır. Ancak halk, bunu çok kolay bir şekilde sindirememiştir. Halkın bu düşüncesi kimi Avrupalı düşünürlerce de benimsenmiş, onlar da Musevilerin kendi toplumları ile özdeşleşmesine karşı çıkmışlar, bunun olabileceğine inanmamışlardır. Bunda Aydınlanma Çağının kapanması ve bununla beraber ortaya çıkan ulusçuluk kavramının da etkisi vardır. Çünkü buradaki ulus (volk) anlayışında daha çok etnik birliktelik anlatılmaktadır.¹³¹ Ulusçuluk kavramı kendi çıkarların uğruna diğer ulusların hakkına müdahale değildir. Dünyanın değişik uluslardan meydana geldiğini kabul edip kendi ulusuna ait özellikleri geliştirip bağımsızlığını amaçlayan bir felsefedir. XIX. Yüzyılın sonlarına doğru ise Mazzini’ nin milliyetçilik felsefesi değişmeye başlamış fanatisizme yönelmiştir. Bunun en önemli nedeni olarak ulusçuluk kavramının Sosyal Darwinizm düşüncesinden etkilenmesi ve birleşmesi olarak gösterilmektedir.¹³²

Yukarıdan da anlaşılacağı gibi böylece her millet arî olmayı savunmuş ve volk milliyetçiliği daha çok ırkçı bir görünüm almaya başlamıştır. Bu durum özellikle Almanya’da kendini hissedilir derecede göstermiştir. Almanlar, böylece arîliklerini koruyabilmek adına diğer milletlerle ve özellikle de ülkelerinde yoğun olarak yaşayan Yahudilerle yani Musevilerle karşı karşıya kalmışlardır.

Musevi’ye karşı düşmanlık beslenmeye başlanmıştır. Bu düşmanlığın temelini din olgusu oluşturmaktadır. Çünkü Hıristiyanlık inancına göre Yahudiler, Hz. İsa’yı

¹³¹ Çancı, Haldun, “Kuramsal Yaklaşımlar Çerçevesinde Milliyetçiliğin Niteliksel Sabitelerine Genel Bir Bakış”, **Review of Social, Economic & Business Studies**, Vol.9/10, 233-246; Çobanoğlu, Özkul, “Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi Ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi**.

¹³² Öke, Mim Kemal, **Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1982, s. 24.

tanımadıkları gibi onun çarmıha gerilmesine de göz yummuşlardır. Aslında dinlerini değiştirerek Hıristiyan olabileceklerken bu kez de yukarıda söz ettiğimiz volk milliyetçiliği Yahudilerin önünü kesmiştir. Musevilerin kendilerine ait yurtlarının olmaması sebebiyle milliyetçiydiler. Oysa volk ulusçuluğu bir toprağa bağlılık ve vatanın önemini vurgulamaktadır. Bu yüzden Musevilerin volk olamayacağı alt bir topluluk olarak nitelendirilmektedir.¹³³

Musevilere yönelik bu aşağılama olayı, Musevilerin Alman toplumundan dışlanması gerektiğini beraberinde getirmiştir. Bu olay antisemitizm adı ile anılmaktadır. Yahudilerin kendi milletlerinde, özellikle ekonomik anlamda, kendilerinden güçlü hale gelmesinden ötürü kaygılanan halk da bu hareketi kabul etmekte çok güçlük yaşamamıştır. Böylece öncelikle ve özellikle Almanya’da başlayan beraberinde Rusya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde hızla yayılan Yahudi düşmanlığı yani antisemitizm dünya literatürüne girmiş bulunmaktadır.

2.4. SİYONİZM

Sion=Zion, Kudüs ile eş anlama gelen isimdir. Sion, Kral Davut’un mezarının bulunduğu bir tepenin adıdır. Babil sürgününde Yahudiler buraya özel bir anlam yüklemiş, Kudüs’le eş tutmuş ve bu anlam onların Filistin’e dönme arzularını yansıtır hale gelmiştir. Bu bağlamda Siyon kavramı Yahudilerin ilahilerinde, şiirlerinde, halk deyişlerinde yer almaya başlamış; bu da siyonizm denen bir kavramın gündeme gelmesine neden olmuştur. Siyonizmin kaynaklara girme tarihi ise XIX. yy sonlarında Rus Yahudisi olan Nathan Birnbaum’un “Kendi Kendine Kurtuluş” adlı dergisinde Musevileri Filistin’e yerleştirmek amacını güden ve üyelerinin Yahudilerden oluştuğu bir siyasal parti olarak tanımlanmıştır.¹³⁴

Siyonizm Filistin de Araplarla birlikte yaşayan Yahudilerin ortaya attığı bir düşünce değildir. Aksine Avrupa yaşayan Yahudiler tarafından ortaya sürülmüş bir düşüncedir. Yahudilerin yaşamış olduğu baskı ve zulümün artması Siyonizmi

¹³³ Öke, s. 27.

¹³⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Öke, **Siyonizm’den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, s.118.

güçlendirmiştir. Siyasi olarak desteklenmesinin yardımı olsa Yahudilerin Avrupadan uzaklaştırılması amacıyla onlara toprak aranmaya başlanmıştır.¹³⁵

Siyonizmin temelini, Yahudi milliyetçiliği ve dindarlığı oluşturmaktadır. Bu nedenle Siyonizm, öncelikle milliyetçilik kaynaklı gelişim göstermiş sonrasında ise siyasi ya da politik açıdan yayılmaya uğramıştır.

Milliyetçilik akımının yaygın olduğu yıllarda, Yahudilerin bundan etkilenmemiş olması söz konusu olamayacağından ötürü, Siyonizm hareketi gelişim göstermeye başlamıştır. Kalischer bir makalesinde “İtalyan, Polonyalı ve Macarlardan örnek alalım. Diğer halklar ulusal gururları için uğraşırken biz Tanrı adına Siyon davasına başlamakta daha ne kadar bekleyeceğiz”¹³⁶ derken Siyon davasının temelini Avrupa’daki milliyetçilik hareketlerinin oluşturduğuna dikkat çekmekte; ayrıca da ulusalcılık özentisinin din ile temellendirildiği de belirtmektedir. Bu alanda düşünce öne sürenlerden biri de Moses Hess’tir. Hess de İtalyanların başarısının Yahudiler tarafından taklit edilmesi gerektiğini düşünmekte ve bunu dillendirmektedir. Yine Hess, Yahudi sorununun ancak Musevi toplumların birleşmesi ile çözümlenebileceğini vurgulamıştır. Dünya üzerindeki Yahudi sorununun Yahudilerin yurtsuzluğundan kaynaklandığını düşünmektedir. Bu yüzden Filistin’de mutlaka bir Yahudi Devleti kurulmalıdır. Bunu da Osmanlı İmparatorluğu’ndan istemektedir.¹³⁷ Yahudilerin Filistin ile ilgili düşünceleri orayı vatan kabul etmeleri ve ulusal kimlik istemeleri anlamına gelen Siyonizmin doğuşunu en çok Fransız devrimindeki ulusalcılık söylemi etkilemiştir. Tabii bu dönemde ortaya çıkan sorun ise yabancı düşmanlığıdır.¹³⁸

Hess’in yanı sıra Yahudilikle ilgilenen isimlerin arasında Pinsker de önemli bir yere sahiptir. Pinsker’e göre Yahudi aleyhtarlığı tedavisi mümkün olmayan psikolojik bir hastalıktır. Ve o da Yahudi sorununun çözümünün uluslararası platformda birlik içinde çözüleceğine inanmak yerine, Yahudilerin ortak özveri ve çabaları sonucunda olacağına inanmaktadır. Bunun için de Filistin’de bir kolonizasyon oluşturulması

¹³⁵ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **Orta Doğu ve Geleceği**, İstanbul 1992, s. 16.

¹³⁶ Sachar Howard M. **A History of İsrail: from the Rice of Zionism to our Time**, New York, 1979, s. 10.

¹³⁷ Öke, **Siyonizm’den Uygurluklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, s. 23.

gerektiği dűşüncesini öne sürmüştür. Bu da beraberinde bu dűşünceleri doğru bulan ve savunanlar tarafından derneklerin oluşturulmasına neden olmuştur. Bu hareket tarihe “Siyon Âşıkları” adı ile geçmiştir. Siyon âşıklarının çabaları sonucunda Filistin’de Yahudi taraftarlığı hızla artmaya başlamıştır. Siyon âşıkları da bu artıştan etkilenmiş ve Filistin’de Kolonizasyon oluşturmak adına çalışmaya başlamıştır.¹³⁹ Bu çabaların sonucunda Filistin’deki Yahudi nüfusu ve faaliyetleri hızla artmıştır. Bununla beraber kolonizasyon çalışmalarından önce de dünyanın her yerinden gelen Yahudiler kutsal olarak kabul ettikleri Filistin topraklarında hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bu Yahudi dindar grupları Filistin topraklarında kendilerini ibadete adanmışlar ve hayatlarının son dönemlerini burada geçirmişlerdir.

Siyon Âşıkları bu dinsel gruplardan da güç alarak kolonizasyonları oluşturmuşlardır. Ancak, kolonizasyonu oluşturan grupların daha önce hiç tarım yapmamış olması, iklim koşullarına uyum sağlayamamaları, salgın hastalıklar gibi birçok nedenden dolayı gelecekte tehdit altına girmiştir. İşte bu şartlarda Filistin kolonilerini maddi açıdan destekleyen Baron Edmond de Rothschild’in çalışmalarından bahsetmek çok yerinde olacaktır.

Baron Edmond de Rothschild hayatı boyunca Filistin’deki Yahudi Kolonilerine 5.600.000 sterlin nakdi yardımda bulunmuştur. Ayrıca kolonilerdeki Yahudilerin ekonomi alanında başarılı oldukları kadar tarım alanında da başarılı olabileceklerini ispat etme çabasına girişmiştir. Bu amaç doğrultusunda Filistin’de dönümlerce toprak satın alarak toprakların işletilmesini sağlamıştır. Ancak tüm bu tarım alanındaki çabaları ekonomik anlamda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu kötü sonuç kolonizatörlerin şevklerini kırmış ve tembelleşerek sırtlarını iyiden iyiye Baron Rothschild’a dayamalarına sebep olmuştur. Baron Rothschild bu durumu düzeltmek adına baskıcı bir tutum izlemişse de başarılı olamamış ve kolonilerde isyanlar çıkmasına sebep olmuştur. En nihayetinde 1900 yılında Yahudi Kolonilerin sorumluluğunu Yahudi Kolonizasyon

¹³⁸ Arı, s. 112.

¹³⁹ Arı, s.27

Derneğine bırakmıştır. Yine buradaki amacı da Filistin Kolonileri'nin daha emin ellere teslim etmektir ve yönetilmesini sağlamaktır.¹⁴⁰

Yahudi sorununun çözümü için, yurt sorunun çözülmesi gerektiği inancı Hess'in, Pinsker'in ve Baron Rothschild'ın dışında siyasi siyonizmin babası olarak görülen Herzl için de geçerlidir. Herzl'e göre bu sorunu uluslararası platforma taşıyacak bir dernek kurulmalıydı. Bu dernek, bu mücadeleyi diplomatik alanda vermeliydi. Herzl ilk iş olarak Siyonizm; devletlerarası politikada ön plana çıkaracak ve kabul ettirecekti. Bu nedenle, Yahudi cemaatinin önderlerinden ve zengin Musevilerden oluşan bir kadro oluşturdu. Zengin Musevilerin ortak hareketi ile Filistin kolaylıkla satın alınabilirdi. Bunu yapmak için işe koyulduğunda ise zenginlerden çok fazla onay alamadığını görünce, bunu ancak halkla yapabileceğine inandı. Bu toplulukla da 27 Ağustos 1897'de İngiltere'nin Basel kentinde Birinci Siyonist Kongresi toplandı.¹⁴¹

Kongreye göre;

1. Filistin'de Yahudi Çiftçi, esnaf ve tüccarının anlamlı bir şekilde yerleştirilmesine,

2. Her ülkenin yöresel yasalarına uygun bir biçimde Musevilerin birleştirilmesi ve örgütlenmesine,

3. Yahudi ulusal duygularının ve bilincinin kuvvetlendirilmesine,

4. Siyonizm'in amacına erişebilmek yolunda ilgili hükümetlerin onayını almak için hazırlık çabalarına girişilmesine¹⁴² karar verilmişti. Buradan da anlaşılacağı üzere bu kongrede Siyonizmin amacı olan Filistin'de kamu hukuku ile güvence altına alınmış bir yurt yaratmak için; ekonomik, sosyal, hukuksal alanda neler yapılması gerektiğine yönelik kararlar alınmıştır. "Siyonizmin ilginç politikası, var olabilmek için dünyanın

¹⁴⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Öke, **Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, s. 30-32

¹⁴¹ Öke, **Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, s. 33

¹⁴² Vital, D, **The Origins of Zionism**, Oxford, 1975, s. 368.

en güçlü devleti hangisi ise kaderini ona bağlamasıydı. Yani gücün değişimi Siyonist ittifakının da değişimi anlamına geliyordu.”¹⁴³

1898 Ağustosunda yapılan İkinci Basel Kongresinde ise Siyonistler daha çok örgütün maddi sıkıntılarını konuşmuşlardır. Bunun için de örgütün ekonomisi yürütmek amacıyla bir bankanın kurulmasına karar verilmiştir. Bu banka sermayesini ve şubelerini çok kısa zamanda artırmıştır.

Tüm bunlar gösterir ki Herzl sayesinde Siyonizm halka inmiş, bir milliyetçilik hareketi olmaktan çıkmış, politik ve ekonomik bir görünüm kazanmıştır. Bu tarihten itibaren Herzl İngiltere, Almanya ve Osmanlı Devletiyle görüşmelere başlamış, özellikle 1901 ve 1902 yıllarındaki Osmanlı Devleti ile olan görüşmelerinde Filistin’in Yahudilere yurt olarak verilmesini, karşılığında ise Osmanlı dış borçlarının Yahudi bankerler tarafından ödenmesini teklif etmiştir. Ancak Herzl’in bu teklifi Osmanlı padişahı tarafından şiddetle reddedilmiştir.¹⁴⁴

Bu gelişmelere karşın Yahudilere farklı coğrafyalarda yerleşim yerleri sunulmuş ve Musevi muhacirlerin Filistin’e yerleşmeleri konusunda yasaklar getirilmiş bu konuda her türlü tedbir alınmaya çalışılmıştır. Yabancı elçilere de bu konuda yerel hükümetlere yardımcı olmaları bildirilmiştir.¹⁴⁵ Ancak 1904 tarihli 7. Yahudi Kongresi’nde Filistin dışında başka bir toprak kabul edilmeyeceği resmen açıklanmış ve kabul edilmiştir. Yahudilerin bu isteklerine ulaşmaları için büyük bir devletin desteğine ihtiyaçları vardır ki bu desteği de ancak 1. Dünya Savaşı sırasında elde etmiştir.

Yahudilerin siyasal siyonizmle beraber sadece Filistin topraklarında yerleşimi istemeleri, bu toprakları eski vatanları olarak görmelerinden ya da dinsel inançlarından dolayı kaynaklanmamaktadır. Bu noktada Türkkaya Ataöv; siyonizmin diğer ideolojiler gibi bir çıkar çatışmasının yansıması olduğunu belirtmiştir ve aynı zamanda siyonizmin

¹⁴³ Şimşek, s. 53

¹⁴⁴ Ataöv, Türkkaya, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail’in Kuruluşuna Kadar”, Ankara Üniv. **SBF Dergisi**, Cilt: 25, s: 39

¹⁴⁵ BOA, DH. MKT. No. 2442/44 ve BOA, DH. MKT. No. 2433/67.

bir Yahudi düşmanlığından değil ilerlemiş kapitalizmin itmesi sonucu ortaya çıkmış olan modern antisemitizmin etkili olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶

Siyonizm büyük devletlerin başında özellikle İngiltere ile ilişkilerini sıkı tutmuştur ve birçok girişim, görüşme ve argümanları kullanarak İngiltere'yi yanına çekmiştir.

1. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti topraklarının paylaşımı sırasında Yahudilerin ikna çalışmaları sonucunda Filistin İngiliz mandası altına alınacak ve daha sonra da burası Yahudi yurdu haline getirilmiş olacaktı. Nitekim Kasım 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu Siyonistlerin bu siyasi çabalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır ve İsrail Devleti'nin kurulmasında önemli bir rolü bulunmaktadır.

Balfour Deklarasyonu İngiltere tarafından hazırlanmış bir bildiridir. Ancak bildirinin hazırlık aşamasında hem Amerika'nın hem de Siyonist kuruluşların fikir ve düşünceleri de alınmıştır.

Balfour Bildirisi siyonizm'in ve İsrail Devleti'nin Filistin üzerindeki hak iddialarını ve bu iddiaların dayanaklarının bir belgesi konumundadır. Bu bildiriye diğerlerinden ayıran en önemli özelliği ise Siyonizm adına, bir Avrupa ülkesi olan İngiltere tarafından hazırlanmış olması ve vaad edilen topraklardaki çoğunluk olan yerli halkın yok varsayılmasıdır. İngiltere bu bildiriyle beraber Yahudilerin bir devlet kurabileceklerini Yahudilere taahhüt etmiştir.¹⁴⁷

2.5. THEODORE HERZL'İN DİĞER MİLLETLERLE GÖRÜŞMELERİ

¹⁴⁶ Ataöv s: 34

¹⁴⁷ Edward, Said, **Filistin Sorunu**, Pınar Yayınları, İstanbul 1985, s: 41

Yahudi sorununun ancak Filistin’de kurulacak bir Yahudi Devleti ile sonlanacağına inanan, modern siyonizmin savunucusu olarak bilinen Theodore Herzl, 1895 yılından itibaren tarih sahnesine çıkan isimdir. Herzl’in Yahudi sorunu ile yakından ilgilenmesinin nedenleri arasında Viyana’da yaşadıkları dönemde Papa’nın “Mesih’i terk eden ve çarmıha geren kavmin günahı nesilden nesile artıyor” demesi ve bu düşünceleri doğrultusunda Viyana’da Yahudilere karşı tutuculuğun artması yatmaktadır.¹⁴⁸ Herzl’in Yahudi sorunu ile yakından ilgilenmeye başlamasının nedenini Mim Kemal Öke ise şu cümlelerle anlatmıştır. “Yahudi Sorununa eğilmesini sağlayacak dönüm noktası Paris’te olmuştur. Neue Freie Presse için Yüzbaşı Dreyfus’un davasını izleyen ve sonunda da subaya idam cezası verildiğine tanık olan Herzl, Yahudilerin dünya üzerinde kıyamete kadar böylesine ezilmeyeceklerini savundu.”¹⁴⁹

Dreyfus olayından oldukça etkilenen Herzl, Yahudi düşmanlığına karşı duruş göstererek, Yahudilerin ayrı bir din ve ayrı bir kültür yerine ayrı bir devlet oluşturabilmek amacıyla birleşmeleri gerektiğine inanmıştır.¹⁵⁰ Bu nedenle kurulmasını istediği devletin taşıyacağı özellikleri de içine alan Yahudi Devleti adlı bir kitap yayınlamıştır. Max Mordo isimindeki müellif ile Herzl’in girişimleri ve kimi zenginlerin yardımları ile Filistin’de bir Yahudi Devleti kurma konusunda girişimler yapılmıştır.¹⁵¹ Herzl, Yahudi Sorununu uluslar arası bir sorun olarak görmektedir. Bu nedenle de uluslar arası platformda bu sorunun çözüme ulaşabilmesi için Avrupa ve Osmanlı Devleti ile pazarlıklara başvurmak gerektiğini düşünmektedir. Bu isteğinin gerçekleşmesinde en büyük desteğin varlıklı Yahudilerden geleceğine inanmıştır. Bu inancından dolayı zengin Musevilerden ve Yahudi cemaatinin önderlerinden oluşan bir örgüt kurmak ve bu örgütün toplayacağı para ile Filistin’i satın almak istemiştir. Öncelikle, **Baron Hirsch** ile ilişkilere geçmiş ve bu düşüncesinden ona bahsetmiştir. Ancak aralarında geçen görüşmeler tam bir uzlaşma sağlayamamıştır. Herzl Hirsch’i

¹⁴⁸ Almaz ve Batu, s. 170.

¹⁴⁹ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 42.

¹⁵⁰ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 457.

¹⁵¹ BOA. Y. A. HUS. No 376/151

Yahudileri dilencilige ittiği için suçlarken Hirsch ise Herzl'i fazla ütopyik düşünmekle itham etmiştir.¹⁵²

Hirsch ile görüşmelerinden olumlu sonuç elde edemeyen Herzl, bu durumu çözecek olanın büyük borçlar içinde olan Osmanlı olduğun inanır. Bu nedenle araya aracı isimleri koymaya çalışır. Bunların başında Polonyalı **Newlinski** gelmektedir. Aralarında geçen görüşmede, Newlinski, padişaha olan yakınlığından ve onun Filistin konusuna olan bakışını bildiğinden dolayı Sultan'ın Filistin'i Yahudilere vermek istemeyeceğini Herzl'e iletir. Ve bu konudaki düşüncesini dile getirir. Newlinski Yahudilerin, Osmanlı'nın başını çok ağrıtan Ermeni meselesinin çözümünde Osmanlı'ya yardım etmesi durumunda iyi bir ödül alabileceklerini dile getirir. Bu durum Herzl'in de aklına yatar. Herzl'in ısrarları sonucunda Newlinski II. Abdülhamid'le görüşür Newlinski'nin de tahmin ettiği gibi Sultan, Filistin'i Yahudilere vermeyi kabul etmez.

Herzl bu görüşmelerinden de sonuç alamayınca bu kez Avrupa'da faaliyetlerini göstermeye başlar. Bu amaçla öncelikle Paris'te **Edmond Rotschild** ile görüşür. Ve Yahudi sorununun çözümünde siyonizme destek vermesi ve kendi yanında yer alması için ikna etmeye çalışır. Ancak Rotschild da Herzl gibi düşünmediğini belirtir. Rotschild Filistin'e Yahudiler yerleşse bile sorunların bitmeyeceğini, onların geçiminin sağlanmasına yönelik aksaklıkların süreceğini belirtir. Bu nedenle toplu bir yerleşimden küçük gruplar halinde yapılacak yerleşimi daha mantıklı bulduğunu belirtir.¹⁵³ Böylece Herzl ikince defa varlıklı bir Yahudi'den olumsuz yanıt almıştı.¹⁵⁴

Herzl iki olumsuz yanıt üzerine Osmanlı Devleti'ni ikna etmeye yönelik düşüncelerine ağırlık vermiştir. Bu durumda da Ermenileri devreye sokar. Çünkü Osmanlı Devleti ile Ermeniler arasındaki sıkıntılar -Ermeniler, Avrupalıların kışkırtıcılığının da etkisinde kaldıkları için- oldukça artmıştır. Bu durum Ermenilerin, Osmanlı- Rus Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını alacaklarını düşünmeleri üzerine bağımsızlıklarını elde edememeleri ile teröre başvurmaları olarak sonuç vermiştir. Özellikle Taşnak ve

¹⁵² Engin, Vahdettin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 204.

¹⁵³ Attias, Jean Christophe - Benbassa Esther, **Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail**, Çev. Nihal Önal, İstanbul 2002, s.180.

¹⁵⁴ Engin, **Pazarlık**, s. 61-72.

Hıçak örgütleri Anadolu'da ve İstanbul'da terör hareketlerine başlamışlar büyük zararlara neden olmuşlardır.

Herzl bu durumu kendi lehine çevirmek ve bu olaylar yaşanırken bir şeyler yaparak Osmanlı'nın yanında hareket etmek istemiştir. Osmanlı'nın canını sıkan Ermeni meselesinde çözüm bulabilmek adına Ermeni liderlerle görüşmek ister. Bu nedenle ilk olarak 1896'da **Nazarbek** adındaki bir Ermeni liderle görüşür. Herzl bu görüşmesinin sonucunda Nazarbek'e Ermeni liderlerin iyi niyet göstermesi karşılığında Sultan Abdülhamid'le Ermeniler için aracılık yapabileceğini söyler.¹⁵⁵ Ancak daha sonra duruma doğrudan Abdülhamid'in müdahale etmesi ile Herzl'in aracılığına gerek kalmayacaktır.

Zengin Yahudilerden ve Ermeni liderlerden kesin sonuç alamayan Herzl, halka inmenin ve halkın önderi olmanın en doğru yöntem olduğunu düşünmüştür. Herzl'e göre, halkı arkasına aldığı takdirde zengin Museviler de bunu baskı aracı olarak görecektirler. Bunun üzerine Herzl Pinsker'in yolunda devam ederek 1897 yılında ilk Siyonist kongreyi toplar.¹⁵⁶ Herzl'in bu kongreyi toplamasındaki maksat ise kendi düşüncelerini daha rahatça aktarabileceği bir kongrenin olması ve karar mercii olacak bir Yahudi meclisinin oluşturulmasıdır. Bu kongreye ilişkin İstanbul'a gönderilen bir telgrafta Yahudilerin durumlarının konuşulacağı, her yerden bir delegenin katılacağı bir kongrenin Basel kentinde toplanacağı konusu yer almaktadır.¹⁵⁷ Herzl bu kongre ile ve bu kongrede alınan kararlar ile birlikte Yahudi Devleti'nin kurulacağına ikna olmuştur. "Basel'de Yahudi Devleti'ni kurdum. Eğer bugün bunu açıklarsam herkes beni alaya alır. Oysa belki beş fakat hiç şüphesiz ki elli yıl içinde herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi Devleti'nin varlığı manevi temellere oturtulmuştur, bu devlet Yahudi halkının bu konudaki istek ve azmi ile kurulmuştur."¹⁵⁸

¹⁵⁵ Kutluay, Yaşar, **Siyonizm ve Türkiye**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2005, s. 88.

¹⁵⁶ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 44. ve Engin, **Pazarlık**, s. 75

¹⁵⁷ BOA, Y. PRK. PT. No. 16/65.

¹⁵⁸ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 45.

Bununla beraber Herzl, daha önce Newlinski'den istediği arabuluculuğu bu kez Alman İmparatoru **II. Wilhelm**'den istemiştir. II. Wilhelm'in Sultan Abdülhamid ile dostluğuna güvendiği için yeniden umutlanmıştır. Bu konuda öncelikle II. Wilhelm'i ikna etmek gerektiğine inanmıştır. Ancak bu konuda ne kadar çabalasa da II. Wilhelm ile görüşememiştir. Ancak birtakım kimseler aracılığı ile düşüncelerini II. Wilhelm'e ilettirmiştir ve ardından onun İstanbul'a geldiğini öğrenince onu izleyerek Herzl de İstanbul'a gelir. Ve İstanbul'da Herzl ve II. Wilhelm görüşür. Bu görüşmede Herzl isteklerini iletir. II. Wilhelm'den Abdülhamid'e Almanya'nın denetiminde bir şirkete izin vermesini istemesini söyler. Ancak II. Wilhelm Ortadoğu'daki çıkarlarını düşündüğü için Herzl'e olumlu yanıt vermez.¹⁵⁹

II. Wilhelm'den de olumlu yanıt almamasına rağmen umutsuzluğa kapılmaz ve bu konuda görüşecek başka isimler düşünür. Hemen ardından 1899 yılında Hariciye Müsteşarı **Artin Paşa** ile görüşür. Artin Paşa'ya yazdığı mektupta Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması düşüncesinden söz eder.¹⁶⁰

Bununla beraber Herzl'in yanı sıra Siyonist liderler de çalışmalara başlamış ve Osmanlı'nın hoşuna gidecek tavırlar gösterme çabası içine girmişlerdir Osmanlı devletine karşı Bulgar Siyonistlerin görüşmelerindeki saygı sözcükleri bunun örneklerindedir. Bu konuşmalarda 1492 senesinden bu yana Osmanlı devletinin Yahudi halkına sunduğu imkanlara olan minnettarlıktan bahsedilmiş. Ayrıca Osmanlı devletinin büyük hükümdarı Şevketli Kudretli II. Abdülhamit han hazretlerine bu merhamet ve yardımlarından dolayı bağlılıklarını sunmuşlar. Onun menfaatine olacak her türlü hizmeti yapmaya hazır olduklarını da dile getirmişlerdir.¹⁶¹

Herzl, Osmanlı Devleti'nin 1900 yılında dış borç aramaya başladığını öğrenince yeniden umutlanmıştır ve II. Abdülhamid'le görüşebilmek için bu kez de **Vambery**'den yardım istemiştir. Vambery II. Abdülhamid'in yakın arkadaşıdır. Vambery'nin aracılığı sonuç verir ve 17 Mayıs 1901'de nihayet beklenen olur ve

¹⁵⁹ Engin, **Pazarlık**, s. 87-88.

¹⁶⁰ BOA, Y. MTV. No 285/162.

¹⁶¹ BOA, Y. MTV. No. 188/149 ve BOA, HR. SYS. No 40/28.

Abdülhamid ile Herzl görüşür. Bu görüşme ile ilgili ayrıntılı bilgiler üçüncü bölümde ele alınacaktır.

2.6. YAHUDİ KURULUŞLARI

Avrupa’da ortaya çıkan antisemitizm ve sonrasında oluşan göçlerden dolayı Yahudilere yardım etmek ve Filistin’e yerleşme düşüncesi yönünde çalışmalar yapmak amacıyla Yahudilerin bir kısmı çeşitli örgütlenmelere gitmişlerdir. Bunlardan kimileri şunlardır:

Alliance Israelite Universelle (AIU): 1860 yılında Yahudileri özgürleştirmek ve kalkındırmak amacıyla Paris’te kurulmuştur. Başta altı kurucu üyenin bir manifesto yayınlaması üzerine ortaya çıkmıştır. Bu manifestoya göre Yahudi sözcüğüne yüklenen tüm olumsuz anlamlar ortadan kaldırılacak, örgüt; dinsel bir dayanışma merkezi haline getirilip, eziyet gören Yahudileri koruyan bir yer olacaktır. Örgütte üç nokta üzerinde özellikle durulmuştur. Bunlardan birincisi *dayanışma*, ikincisi *özgürleşme*, üçüncüsü ise *yenileşme*. Bu üç ilke ile Yahudilere örgüte katılmaları yönünde çağrıda bulunulmuştur.¹⁶² Bu çağrılar yanıt bulmuştur. Öncelikle Fransa, İtalya, Hollanda ve Belçika, daha sonra Almanya ve İngiltere de örgüte destek vermiş ve Alliance’a üye sayısı hızla artmıştır. AIU’nun öncelikli konuları arasında Yahudilerin eğitimi yer almaktadır. Bu nedenle Osmanlı topraklarında Alyans Okulları olarak adlandırılan okullar açmışlardır. Özellikle Seferad Yahudilerinin eğitimi için açılan bu okullar başlangıçta dört yıllık ilkokul düzeyinde iken sonraları ana okul da dâhil olmak üzere sekiz yıllık okullara dönüşmüştür. Ders programlarında din bilgisi, Tevrat kaynaklı tarih, İbranice, Fransızca, aritmetik, coğrafya gibi dersler de verilmektedir. Ayrıca kız öğrencilere el işi dersleri de verilmiştir.¹⁶³ Bu okulların masrafları da yine zengin Yahudiler tarafından karşılanmaktadır. Örneğin İzmir’deki Alyans İsrailiyet adlı Siyonist okulun masraflarının Siyonist cemiyeti reisi Doktor Herçel tarafından karşılanmak üzere Emaret’ten dört çocuk gönderildiği bilinmektedir.¹⁶⁴

¹⁶² Rodrigue, s.37.

¹⁶³ Rodrigue, s. 112.

¹⁶⁴ A.} MTZ. (04), No. 83/58

Yahudi Koloniler Birliği: Göçmen Yahudileri Arjantin'deki topraklara ve diğer yerlere yerleştirmek isteyen Baron Maurice de Hirsch'ün 1891 yılında kurduğu ve beraberinde Yahudilere tarımla ilgili eğitimi vermeyi amaçlayan bir örgüttür. Bu örgüt, 1900 yılında Aydın yakınlarında bir tarım okulu açmıştır. AIU bu okula büyük ilgi göstermiştir.¹⁶⁵

Universal Evangelical Alliance (Evrensel Protestan Birliği): 1855 yılında Londra'da Sör Culling Eardley tarafından kurulan Evrensel Protestan Birliği Hıristiyan dünyasında Yahudilere sempati ile yaklaşan bir örgüttür. Bu örgütün Yahudileri etkileyen yönü, örgütün yardım ve bağış; eğitim; propagandadan oluşan üç komitesinin olmasıdır.¹⁶⁶

İngiliz Yahudi Cemiyeti: Yahudilere yardım etmek amacıyla kurulan ve Osmanlı Hükümeti üzerinde de büyük bir etkisi olan bir siyasi yönü de olan bir cemiyettir.¹⁶⁷

Siyon Âşıkları: Odessalı Doktor Yehuda Leib Pinsker Rusya'da Yahudilere yönelik ortaya çıkan baskılar üzerine Yahudileri bu baskılarda kurtaracak olan şeyin Filistin'de oluşturulacak bir kolonizasyona dayalı olduğunu belirtmiştir. Pinsker Yahudilerin bağımsızlığının Avrupalı ülkelere değil Yahudilerin örgütlenmesine bağlı olduğunu savunmuştur. Bu düşünçesi zaman geçtikçe birçok yerde Siyon Âşıkları derneklerinin kurulmasına neden olmuştur.¹⁶⁸

Alman- Musevi Kolonizasyon Örgütü: Yahudilere maddi ve siyasi anlamda yardım etmek üzere kurulan bir örgüttür.¹⁶⁹

Hilfsverein der Deutschen Juden: Doğu Avrupa Yahudilerinin sosyal ve politik durumlarının düzeltilmesi için 1901'de kurulan bir örgüttür. Alyans'ın okullarına bir alternatif haline gelmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Rodrigue, s. 167.

¹⁶⁶ Rodrigue, s. 35.

¹⁶⁷ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçü*, s. 47.

¹⁶⁸ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçü*, s. 46.

¹⁶⁹ Öke, *Filistin Sorunu*, s. 115–118.

Bu örgütlerin dışında Bene Berit, Hoveve Sion, Yahudi Kız ve Kadınları Koruma Cemiyeti gibi örgütler de bulunmaktadır. Bu örgütlerin dışında Yahudilere yardımda bulunan birtakım isimler de dikkati çekmektedir.

Moses Montefiore: İngiltere vatandaşı Moses Montefiore, 1835'ten itibaren Filistin sorunu ile yakından ilgilenmiştir. Montefiore, Kudüs'ün dışında bir yerleşim kurmayı amaçlamıştır. Montefiore, bu isteğiden ötürü bir arazi almış orada da Yahudi Mahallesi oluşturmuştur.¹⁷¹

Adolphe Cremieux: Fransa içinde ve dışında Yahudi haklarını savunmuş, AIU'nun kuruluşunda görev almış ve Kahire'de okullar açtırmıştır.¹⁷²

Baron Maurice de Hirsch: Hirsch Osmanlı Devleti'ndeki Yahudilerin eğitimi için bir milyon frank bağışta bulunmuştur. Anadolu'da Yahudilere bir yurt kurulması için etkinliklerde bulunmuş isimdir.

Rothschild: Yahudiler için yatırım yapmıştır. Bunlar arasında İskenderiye'de iki okul, Kudüs'te bir hastane, kızlar için bir okul ve erkekler için bir meslek okulu açmıştır.¹⁷³

2.7. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Yakın çağa gelindiğinde Yahudilerin yurt edinme sorunları noktalanmış değildi. Özellikle Almanya'da yoğun olarak bulunan Yahudi nüfusu bu kez de Hitler'in baskısı ile karşı karşıya kalmıştı. Yahudilerin Hitler dönemindeki baskılara dayanamaması ve Avrupa'dan uzaklaşmak zorunda kalması, yurt arama konusunu tekrar gündeme getirmiştir. Bunun üzerine Yahudiler gözlerini Filistin topraklarına dikmiştir. Filistin topraklarına dikmesinin temelinde din unsuru görünse de bunun yanı sıra ekonomik ve politik unsurlar da göz ardı edilmemelidir. Dünya Yahudi Kongresi Başkanı Dr. Nahum Goldmar'ın 1947'de yaptığı açıklama bunun nedenlerini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

¹⁷⁰ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçü*, s. 48.

¹⁷¹ Nicault, Catherine, *Osmanlı Kudüs'üne Dönüş*, İstanbul 2001, s. 54-58.

Yahudiler bir Yahudi anayurdunun kurulması için Uganda'yı, Madagaskar'ı ya da başka yerleri elde edebilirlerdi, kesin olarak Filistin'den başka bir yeri istemediler. Filistin'in dini öneminden, Ölüdeniz sularından buharlaşma yoluyla beş milyon trilyon değerinde metaloit ve toz halinde metal elde edilebileceğinden, Filistin toprak altının Amerika'nın tüm rezervlerinin toplamından yirmi misli fazla petrol ihtiva ettiğinden ötürü değil! Filistin'in Avrupa, Afrika ve Asya arasında bir kavşak noktası olmasından, Filistin'in dünyada siyasi hâkimiyetinin gerçek merkezi olmasından, dünya hâkimiyeti için stratejik bir askerî merkez olmasından ötürü.¹⁷⁴

Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşme isteği bu kez de Yahudilerle Arapların karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. Nitekim Filistin'deki Yahudi toplumunun önderi olan Ben Gurion, 2. Dünya Savaşının sona ermesine yakın, bu durumdan ötürü kısa zamanda Yahudiler ile Araplar arasında bir savaşın çıkacağını düşünmüş ve bu yolda çalışmalara başlamıştır. Gurion, New York'ta Siyonizm sempatisi olan 17 Yahudi milyonerle bir toplantı yapar. Bu topluluktan, Filistin'e yerleşecek Yahudiler konusunda ve Yahudi toplumunu korumak adına yardım ister. Bu isteği gerçekleştirmek için Sonnenborn Insitute adında kurmaca bir şirket kurulur. Bu şirket görünenin aksine silah ticareti ile ilgilenmeye başlar.

Bunun yanı sıra Filistin'de Yahudi yanlısı terör örgütleri de çalışmalarına başlar. Zaman içinde bu örgütlerde birleşme olmuş yalnızca Haganah öldürmeye karşı olduğu için bu birleşmede yer almamıştır. Bu birleşmenin ardından Gurion'un terör örgütlerine kaçak Yahudi göçlerine engel olan İngilizlere karşı, harekete geçme emri vermesi üzerine, bir de bu etkinlikleri koordine edecek bir ajans oluşturulunca Filistin'deki terör etkinlikleri hız kazanmıştır. Bunun sonucunda İngilizler de önlemlerini artırmış ve bölgede bulunan kuvvetlerinin sayısını 2 yıl içinde 50 binden 100 bine çıkarmıştır. Ancak İngilizler bu tutumunu çok da uzun sürdürememiş Amerika'nın bu olaya katılması ile birlikte Yahudi terörüne karşı aynı duruşu

¹⁷² Rodrigue, s.36.

¹⁷³ Rodrigue, s. 86–88.

¹⁷⁴ Şimşek, s. 51.

gösterememiştir. İngilizlerin bu tutumu ise Yahudilerin terör olaylarını azaltmasını sağlamamış, aksine olaylara hız kazandırmıştır. Bunların içinde özellikle 6 İngiliz subayının kaçırılması İngiltere'nin tutumunu tekrar sertleştirmesine ve Agatha Operasyonu¹⁷⁵ denen bir operasyonu düzenlemelerine neden olmuştur. Bu operasyon da Yahudileri çabalarından alıkoymamış, onlar da ayrı yöntemlerle karşılık vermeye başlamışlardır. Bu çatışmaların boyutunun hızla büyümesiyle terör örgütlerinin arasında da düşünce ayrılıkları oluşmaya başlamıştır. Tüm bunların yanı sıra Yahudiler, çabalarında muvaffak olmuş ve Mossad (Yahudi Ajansının Avrupa'daki Teşkilatı) aracılığı ile yaklaşık 70 bin Yahudi kaçak olarak Filistin'e yerleştirilmiştir.

Arap Dünyasının kargaşası, İngiltere'nin maddi olanaksızlıklar içine girmiş olması, Yahudilerin hız kazandırdığı terör olayları ve Amerika'nın da Yahudi Devleti'nin kurulmasını istemesi ve tarafların ortak noktada buluşamaması durumun 1947'de Birleşmiş Milletler Örgütüne gitmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler bu konuya ilişkin bir taksim planı¹⁷⁶ hazırlamıştır.

BM Filistin Özel Komitesi'nin (UNSCOP) yürüttüğü çalışmalar sırasında iki görüş ortaya çıkmıştı: Azınlık Planı ve Çoğunluk Planı. Çoğunluk Planı, Filistin'in Arap Devleti, Yahudi devleti ve Kudüs bölgesi olmak üzere üç ayrı bölgeye taksim edilmesini; Azınlık Planı ise Kudüs'ün başkent olduğu Arap ve Yahudi devletlerinden oluşan bağımsız bir Filistin Federal Devleti'ni destekliyordu. İngiltere, bu görüşler karşısında bir tavır sergilemezken Yahudiler, her ne kadar yeterli bulmasa da çoğunluk planını destekliyordu. Öte yandan, Araplar ise Filistin topraklarında tek bir bağımsız Arap Devleti kurulmasını talep ediyordu. Rusya ve ABD ise taksim planına destek veriyordu. Truman, 11 Ekim 1947'de taksime rağmen destek vermiş, hatta diğer

¹⁷⁵ Agatha Operasyonu: 17 000 İngiliz askerinin katılması ile Filistin'de başlatılan arama ve tutuklama hareketidir. Bu operasyon ile birlikte Kudüs'teki tüm binalara saldırı düzenlenmiş ve 2700 Yahudi tutuklanmıştır. Bu operasyonla birlikte pek çok mühimmat da ele geçirilmiştir.

¹⁷⁶ Taksim Planı: 2. Dünya Savaşının sonrasında Yahudiler İngiltere üzerinde baskı kurarak Filistin'in geleceğine yönelik sorunların çözümlenmesini ister. İngiltere de bu görevi BM'e devreder. Bunun sonucunda BM bir rapor hazırlar ve bu rapora göre Filistin'de manda yönetimi en kısa zamanda sona erdirilecek ve bağımsızlığı tanınacaktır. Oy çokluğu ile kabul edilen raporda, Filistin'in, aralarında ekonomik birlik bulunan bağımsız Arap ve Yahudi Devletine bölünmesi ve Kudüs'ün uluslararası kontrole bırakılması önerilir. ABD ve SSCB bu paylaşımı kabul eder. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kürkçüoğlu E. Ömer, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası**, Sevinç Matbaası, 1972, s. 20

uluslara da desteklemeleri için baskı yapmaya başlamıştı. BM Genel Kurulunda 29 Kasım 1947 günü yapılan oylamada, Çoğunluk Planı, 13 ret, 10 çekimsiz oya karşılık 33 oyla kabul edildi. İsrail'in kurulmasında ABD'nin açık desteğinin yanında, Stalin'in de büyük desteği olmuştu.¹⁷⁷

Bu karar Arap ülkelerinde tepki görür ve böylece Filistin'de Arap ve Yahudiler arasında çarpışmaların boyutu artar. Güvenlik Konseyinin görüşmeleri de sonuç vermeyince 14 Mayıs 1948'de İngiltere Filistin'deki manda yönetimini çeker ve aynı gün İsrail Devleti kurulur. İsrail Devleti, 1948 yılında, Birleşmiş Milletlerin Kasım 1947 tarih ve 181 sayılı Genel Kurul kararına (UN Partition Plan) dayanarak kurulur. 1948 yılına kadar Yahudiler bir yandan anti-semitizmle mücadele etmiş bir taraftan da ulus devlet olabilmek için çalışmışlardır. Bu süreçte de yaşadıkları en büyük sıkıntı yer sorunudur.

İngilizlerin 1948'de Filistin'den çekilmesinden ve Manda yönetiminin sona ermesiyle, Yahudiler, BM'nin kendilerine verdiği toprakların üçte biri kadar daha toprak işgal ederek 14 Mayıs 1948'de "İsrail Devleti'nin Kuruluş Deklarasyonu" nu yayınladı ve İsrail Devleti'nin kuruluşu açıklandı.¹⁷⁸

İsrail Devleti'nin kurulmasının, Amerika'nın ve Sovyetlerin bunu resmen tanınmasının üzerine, Mısır, Ürdün, Lübnan, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan'la İsrail arasında bir savaş gerçekleşir. İsrail'in yaptığı savunma sonucunda savaş Arapların aleyhine dönüşmüştür.

İngiliz kuvvetleri Filistin'den çekildikçe yerini Yahudilere terk ediyordu. Bunun üzerine Arap Devletleri, 17 Aralık 1947'de almış oldukları 'taksime karşı savaşa gitmek' kararı uyarınca, İsrail'e savaş ilan ettiler ve 15 Mayıs 1948'de Filistin'e girdiler. 9 Temmuz 1948'de Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin etkisiyle, Araplar ile Yahudiler arasında ilk mütareke yapıldı. Ancak hemen arkasından savaş

¹⁷⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Özden, Hakan, **Dünden Bugüne Orta Doğu Sorunu**, http://www.avrasyademokrasi.org/dunden_bugune_ortadogu_hozden.html

¹⁷⁸ Özden, Hakan, **Dünden Bugüne Orta Doğu Sorunu**, http://www.avrasyademokrasi.org/dunden_bugune_ortadogu_hozden.html

yeniden başladı. Bundan sonra Birleşmiş Milletler arabuluculuk görevini yüklendi ve çarpışmalar güçlkle durdurulabildi.¹⁷⁹

BM, Arap mültecilerinin durumuna ve Kudüs'e uluslararası statünün verilmesine yönelik görüşmeleri gerçekleştirmiş olsa da bu konuda net bir sonuca ulaşamamıştır.¹⁸⁰

Tarihe 1948 Arap İsrail Savaşı olarak geçen bu savaş sonucunda, İsrail Devleti kurulmuş olur. Ve İsrail Devleti'nin sınırları da böylece belirlenir. Ancak Arap Devletleri bunu hiçbir zaman kabullenmek istememiş bunu bir oldubitti olarak görmüştür.

Sonuç olarak, Yahudiler, Filistin topraklarının yaklaşık %80'ini ve Kudüs'ün yarısını ele geçirmiş oldu. Ayrıca, pek çok devlet tarafından tanınan İsrail, 11 Mayıs 1949'da BM üyeliğine de kabul edildi. "1950 Geri Dönme Yasası" ile dünyanın her yerindeki Yahudilere İsrail'in kapıları açılmış ve 1952'de çıkan vatandaşlık yasasıyla Yahudi vatandaşı olmak hakkı verilmişti.¹⁸¹ 1948 savaşı tarihe ilk Arap İsrail Savaşı olarak girmesine karşın son savaş olmamış, bundan sonraki savaşların temelini oluşturmuştur.

İsrail Devleti'nin Bağımsızlık Bildirgesi

14 Mayıs 1948 yılında İsrail'in ilk başbakanı tarafından, Millî Yahudi Konseyi adına okunan bildiri:

İsrail Devleti Yahudi halkının doğduğu yerdir. Ruhani, dinî ve millî karakteri orada şekillendi. Bağımsızlığını orada elde edip hem millî hem de evrensel boyuttaki kültürünü oluşturdu. Kutsal kitapları orada yazıp dünyaya bağışladılar. (...)

¹⁷⁹ Uçarol, Rifat, **Siyasî Tarih (1789–1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 693.

¹⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Altuğ, Yılmaz, **Çin, Vietnam, Çekoslavya ve Orta Doğu Sorunları**, İstanbul, 1970, 296.

¹⁸¹ Özden, Hakan, **Dünden Bugüne Orta Doğu Sorunu**, http://www.avrasyademokrasi.org/dunden_bugune_ortadogu_hozden.html.

1897’de Theodore Herzl’in sahip olduğu, Yahudi Devleti vizyonundan esinlenen ilk Siyonist kongre, Yahudi halkının kendi öz ülkesinde yeniden millî doğuş hakkını açıkladı. Bu hak 2 Kasım 1817’deki Balfour Bildirisiyle tekrar tanındı ve bugün toplandık ve Birleşmiş Milletlerin kararında olduğu gibi, Yahudi halkının doğal ve tarihî hakkı gereğince, Medinah İsrail (İsrail Devleti) ismini taşıyacak Yahudi devletinin kutsal topraklarda kuruluşunu bildiriyoruz. (...)

İsrail Devleti, dağıldığı bütün ülkelerden Yahudi göçünü kabul ediyor. İsrail Devleti ülkeyi bütün sakinlerinin yararına geliştirecek. İsrail Devleti, İsrail peygamberi tarafından algılandıkları şekilleriyle özgürlük, adalet ve barış ilkeleri üzerinde kurulacak. Din, vicdan, eğitim ve kültür ayrımı yapmaksızın bütün vatandaşlarının sosyal ve siyasi eşitliğini tam olarak sağlayacak, bütün dinlerin kutsal topraklarını koruyacak ve Birleşmiş Milletler tüzüğünün ilkelerini sadık bir şekilde uygulayacaktır.

İsrail Devleti, Birleşmiş Milletler tarafından 29 Kasım 1947’de oylanan kararı uygulama amacıyla, kurumları ve Birleşmiş Milletler’in temsilcileriyle işbirliğine gitmeye hazır olacak ve bütün Filistin’in iktisadî birliğini gerçekleştirmek için gerekli tedbirleri alacaktır.¹⁸²

Bu bildiriyle kuruluşunu resmen ilan eden İsrail Devleti, ABD tarafından fiilen, SSCB, Polonya ve Ukrayna tarafından ise hukuken tanımışlardır.

¹⁸² Turan, Ömer, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, YAYDAĞ Yayınları, İstanbul 2002, s. 165.

3. OSMANLI VATANDAŞI YAHUDİLERİN DURUMU VE DEVLETİN YAHUDİ GÖÇMENLERE KARŞI UYGULADIĞI POLİTİKALAR

3.1. OSMANLI VATANDAŞI YAHUDİLERİN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU

Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Yahudiler, tarihsel ve kültürel olarak farklı birçok cemaatler Şeklinde yaşamaktaydılar. İmparatorluktaki diğer gayrimüslimler gibi hiyerarŐik ve merkezî bir yapıları bulunmamaktaydı. Anadolu ve Balkan topraklarında yaşayan Yahudiler, Rabbanî ve Karaî adında iki ayrı mezhepte yaşamlarını sürdürmekteydiler. Bu mezhepler XV. yy sonlarına doğru tamamen Osmanlı yönetimi altına girmişlerdir.¹⁸³ Osmanlı Devleti'nin Yahudi toplumuna karşı tutumlarından bahsetmeden önce kısaca bu topluma karşı İslam devletlerinin tutumlarına göz atmakta fayda vardır.

Yahudiler, tarih boyunca Batı toplumlarının tersine Müslüman toplumlarda dışlanma, aŐaĐılanma veya ayrımcı bir politikayla karŐılaŐmamışlardır. Emeviler döneminden itibaren Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de genel olarak bu temel politikanın işlediğini görmekteyiz.

Öyle ki Batı topraklarında baskı altında kalan ve sürgüne mecbur bırakılan Yahudiler Osmanlı yönetimine sığınmaktan hiçbir zaman çekince duymamışlardır. Buna en güzel örneklerden biri olarak 1300'lü yılların sonunda Fransa'dan sürgün edilen Yahudilerin Edirne'ye göç etmesini gösterebiliriz. Yine Edirne'de yaşayan ve Fransız asıllı olan Haham İzak Saffeti bu dönemde Yahudileri Osmanlı topraklarına sığınmaları için bir mektup yazmıştır. Haham mektubunda; "Türkiye, eğer isterseniz, huzur bulabileceğiniz bereketli bir ülke. Buradan Kutsal Topraklar yolu açık. Hıristiyanlardansa Müslümanların egemenliğinde yaşamak daha iyi değil mi? Burada her insan kendi dikili ağacının gölgesinde huzur içinde kendi hayatını yaşayabilir.

¹⁸³ Soykan, Tankut, **Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimler**, Ütopya Kitapevi, İstanbul 2000, s. 216.

Burada istediğiniz süsleri takabilirsiniz. Oysa Hıristiyanlık boyunduruğundayken, hakarete ve tartaklamalara maruz kalacaklar korkusu ile çocuklarınıza gönül verdiğiniz kırmızıları ve mavileri giydiremiyor, sefiller gibi koyu renkli giysilere mecbur kalıyorsunuz... Ey İsrail! Neden uyumaktasın? Neden suskunsun? Kalk ve bu rezil ülkeyi (Fransa'yı) temelli terk et!"¹⁸⁴

Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Yahudilerin en rahat, korkusuzca ve huzurlu yaşayabilecekleri yer olarak Osmanlı toprakları gösterilmektedir. Bu tarihlerde Siyonizm, Avrupa ile Yahudi toplumu arasındaki problemlerden dolayı ortaya çıkmıştır. Siyonizm, İslam dünyasını içine alan bir problem olarak görülmemektedir.

Avrupa'da ulus milliyetçiliğın yaygınlaşması özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkelerde "volk milliyetçiliği"nin yükselmesi Yahudileri en aşağı ırk haline getirmiştir. Bu dönemde anti-semitizm cereyanının da Fransa ve Almanya'da daha yaygın bir karşılık bulduğu ve Yahudi düşmanlığının daha da arttığı görülmektedir. Oysa Osmanlı topraklarındaki Yahudiler tüm sosyal haklara sahip oldukları gibi ekonomik alanlarda da birçok avantaja sahip olmuşlardır.

Bu çerçevede Osmanlı Devletinin Yahudilere karşı tutumunu kronolojik bir sırayla ele almak çalışmamız açısından daha verimli olacaktır.

3.1.1 Kuruluş Dönemi (1299–1451)

Osmanlı Devleti kuruluş döneminde, Orhan Bey'in 1324 tarihinde Bursa'yı fethiyle beraber bu bölgedeki Hıristiyan ve Yahudilerin toprakları terk ettikleri bilinmektedir. Ancak, fetih sonrası Orhan Bey'in bir ferman çıkartmasıyla Yahudiler, Osmanlı topraklarına geri dönmüşlerdir. Orhan Bey ve kardeşi Alâeddin Bey Yahudi toplumunun sanayi, ticaret, maliye, bilim ve idare gibi dallarda yetenekli olduklarını düşündüklerinden dolayı ayrıcalıklı davranmışlardır. Bursa'da sinagog yapılmasına izin verilmesi ve Yahudilerin kendi yaşamlarını ve dinlerini rahatça yaşayabilmek için ayrı bir mahalle oluşturma isteklerinin Orhan Bey tarafından kabul edilmesi, bu ayrıcalıklara

¹⁸⁴ Benbassa Ester, Rodrigue Aron, **Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 80.

en güzel örneklerdendir. Ayrıca Yahudiler “haraç” adında bir vergi ödeyerek mülk edinme hakkına da sahip olmuşlardır.¹⁸⁵

I. Murat (Hüdavendigâr) döneminde Edirne'nin fethedilmesiyle Bizans yönetimindeki Balkan Yahudileri Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Edirne'nin başkent olması ve buradaki baş hahamın otoritesinin artmasıyla beraber hem devletin her yerinden hem de yurtdışından birçok öğrenci Edirne'ye gelerek eğitim almaya başlamıştır. Edirne bu tarihten itibaren Yahudi eğitim merkezi haline gelmiştir. Ayrıca Avrupa'nın birçok ülkesinde zulüm gören Yahudiler, Edirne'ye göç etmişlerdir. Önce İspanya'dan Marronlar gelmiş daha sonra Almanya ve Fransa'dan gelen Yahudiler Edirne'ye yerleştirilmiştir. Böylece 1394 tarihinden itibaren Avrupa'dan Anadolu'ya Yahudi göçleri başlamıştır.¹⁸⁶

I. Mehmet döneminde İzmir'in de Osmanlı topraklarına katılmasından sonra burada da Yahudi nüfusu hızla artmıştır. Ayrıca 1415 tarihinde İspanya'dan göç eden Yahudiler Bursa'ya yerleştirilmiştir.

1421–1451 yılları arasında hüküm süren II. Murat döneminde Orta Avrupa Yahudileri (Aşkenaz) gruplar halinde Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Ayrıca, Yahudilerin artık Osmanlı ordusunda da görev aldıklarını görmekteyiz. Her ne kadar bir vergi ödeyerek askerlikten muaf olma hakkı verilmiş dahi olsa Yahudiler, birçok sefere katılmışlardır. Yahudi tarihçi Ladino Türkiye de yaşayan Yahudilerin Osmanlı Devleti için her zaman savaşlara beraber katıldıklarını ve başarıya ulaşmaları için yüklüce paralar harcadıklarını ifade etmiştir. Bunun sebebi olarak da Osmanlı Devleti'nin de Yahudilerin rahat yaşayacaklarını ve devletin kendilerine karşı oluşacak herhangi bir saldırıda koruyucu olacağını bildiklerini de eklemiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Saharon s. 21–22.

¹⁸⁶ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 546.

¹⁸⁷ Saharon, s.24.

3.1.2. Yükselme Dönemi (1451-1579)

1453 tarihinde İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet (1451–1481) tarafından fethiyle beraber Yahudilerin durumu da değişmiştir. Bu değişimi Rosanes şöyle ifade eder;“Türklerin gelişi bir sülalenin değişmesi değil, Yahudiler için bir durum değişmesi idi. Yahudiler karanlıktan ışığa, tutsaklıktan özgürlüğe kavuşmuşlardır. Yahudiler Türklere yalnızca galip ve toprağın efendileri gözüyle değil, kendi dinleri ile yakınlığı olan kardeş gözüyle bakmışlardır. Karşılık olarak Türkler de Hıristiyanların kendilerine karşı düşmanlıklarını bilerek Yahudilere muhabbet bağlamışlardır. Türklerin Yahudilere güven ve emniyetleri vardı. Çünkü onlarda Museviliği İslamiyet'e yaklaştıran sünnet ve ibadethanelerdeki sadelik gibi adetlerin mevcut olduğunu görmüşlerdir”.¹⁸⁸

İstanbul'un fethi sırasında burada yaşayan Yahudiler, Bizans yönetiminden hiç hoşnut değildiler. Özellikle Galata civarında oturan Yahudiler, fetih esnasında dolaylı olarak Türkleri desteklemişler; savaşa fiilen Türklerin yanında katılmamış olsalar dahi Bizans yönetimiyle de herhangi bir iş birliğine gitmemişlerdir.

Yahudilerin kuşatma sırasındaki işbirliklerinden dolayı Fatih Sultan Mehmet bir fermanla birçok vaadte bulunmuştur. Din ve vicdan özgürlüğü sağlayan Fatih var olan sinagogların tamir edilmesine, Yahudi evlerinin sinagoga dönüştürülmesine izin vermiştir.¹⁸⁹ Fatih'in bu ayrıcalıkları sunmasının diğer ve asıl nedeni ise Osmanlı'nın geçmiş padişahları gibi Yahudilerin yetenek ve akıllarından faydalanmak ve imparatorluğun ekonomik ve ticari yapısının ilerlemesini sağlamak istemesi yatmaktadır. Yine bu nedenden dolayı Osmanlı Devletinin diğer kentlerinden İstanbul'a Yahudiler davet edilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet, gayrimüslimlerin yönetimini “Millet sistemi” denen bir statüye bağlamıştır. Millet sistemi İslam devletlerindeki “Zimmîler Statüsü”ne eşdeğer bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistemle beraber Yahudilerin yönetimi Baş hahama bırakılmıştır. Osmanlı Devletinin uyguladığı bu sistem sayesinde Yahudiler, Avrupa'nın her yerinden Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamışlardır.

¹⁸⁸ Gülerüz, s. 52.

¹⁸⁹ Saharon, s. 25.

Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul'da kırk bine yakın Yahudi tüccar, hekim, esnaf, yazar, tefeci bulunmaktaydı ve ağırlıklı olarak da Balat ve Haseki'de yaşamaktaydılar.¹⁹⁰

Fatih'in ölümünü takip eden yıllarda İspanya'da hüküm süren ve Müslüman olan Endülüs Emevi Devleti Katolik İspanya Krallığı tarafından yıkılmıştır. 1492 tarihinden sonra İspanya'da yaşayan Yahudiler bu toprakları terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Yahudilerin İspanya'dan göçe zorlanmasının sebebi olarak da İspanyol halkı arasında dini bir birliğin sağlanması yatmaktadır.¹⁹¹ Göçe zorlanan Yahudiler, 200.000 ila 500.000 arasında değişen bir nüfus sayısıyla Osmanlı topraklarına gelmişler ve yaklaşık 40.000 kişiye yakını da İstanbul'a yerleşmişlerdir.

II. Bayezid (1481–1512) dönemine denk gelen bu Yahudi göçü Osmanlı Devleti tarafından istenilen ve desteklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Bayezid bu konuda şu sözleri sarf etmiştir; “Böyle bir kralın (İspanya Kralı Ferdinand) akıllı olduğunu kim söyleyebilir? Kendi ülkesini sefaletle sürüklerken benimkini zenginleştiriyor.”¹⁹² II. Bayezid Yahudi göçünün yaşandığı dönemde tüm Osmanlı kent yöneticilerine yolladığı bir emirle; “... İspanya Yahudilerini geri çevirmek şöyle dursun tam bir içtenlikle karşılanmalarını, aksine hareket ederek göçmenlere kötü muamele yapacakların veya en ufak bir zarara sebebiyet vereceklerin ölümle cezalandırılacaklarını...”¹⁹³ bildirmiştir.

II. Bayezid döneminde Yahudi göçmenlerinin el üstünde tutulmalarının ve toplum içinde hızla yükselmelerinin sebeplerine baktığımızda karşımıza beraberlerinde getirmiş oldukları bilgiler çıkmaktadır. İspanya Yahudileri meslek sahibi, sanayi ve ticareti bilen ve Osmanlı'da sıkıntısı çekilen elemanlardı. Özellikle yeni ateşli silahların üretimini bilen Yahudiler, Osmanlı ordusuna büyük katkılarda bulunmuşlardır. Ayrıca o dönemde yeni bir dal olan matbaacılığı, tekstil boyama ve dokuma alanlarındaki teknolojiyi Osmanlı'ya getirmişler ve bu alanlarda ekonomik alanda hızlı bir ilerleme

¹⁹⁰ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 548.

¹⁹¹ Almaz ve Batu, s. 159.

¹⁹² Saharon, s. 30.

¹⁹³ Gülerüz, s. 61.

kaydedilmesini sağlamışlardır. Konuyla ilgili, Rahip Michael Fabre “Theatre de la Turquie” de şu açıklamaları yapmıştır; “Padişahın şehirlerinde ve bilhassa İstanbul, İzmir, Halep, Kahire, Selanik gibi yerlerde bol sayıda Yahudi vardır. Başlıca işleri bankerlik, sarraflık, ödünç vermek, eski şeyler alıp satmak, tamir etmek, simsarlık, eczacılık ve tercümanlıktır. Bunlar o kadar hünerlidir ki, herkese kendilerini lüzumlu gösterirler. Ticaret maddelerine kıymet biçmek, cinsini tanımlamak ve tanıtmak, tercümanlık etmek yahut olan biten şeyler hakkında bilgi vermek hususunda ustadırlar. Bundan başka gerek Türk aileleri gerek yabancı tüccarların yanındaki Yahudilerin sayısı yüksektir. Bunlar şehirde olan herkesin nerede bulunduğunu, tafsilatıyla, miktarıyla o kadar güzel söyler ki insan hayran olur. Ticari istihbaratını da böylece onlardan alır. Rumlar, Ermeniler ve başka şark milletleri böyle bir ehliyet ve maharete ulaşamazlar. Bununla beraber, Yahudiler hakkında ne düşünürlerse düşünsünler, yabancı tüccarlar, onlara müracaat mecburiyetindedir”.¹⁹⁴

Bununla beraber İspanya’da devlet kadrolarında görev yapmış Yahudiler Osmanlı yönetiminde de çalıştırılmış özellikle maliye ve dışişlerinde söz sahibi olmuşlardır. Birçok kaynağa göre de XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun yönü devlet kademelerinde görev almış Yahudiler tarafından belirlenmiştir. Tüm bu sebeplerden ötürü II. Bayezid dönemindeki gelişmeler Türkiye Yahudiliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁹⁵

II. Bayezid’den sonra tahta çıkan Yavuz Sultan Selim (1512–1520) dönemi Osmanlı İmparatorluğunun en geniş sınırlara ulaştığı dönemdir. Bu fetihleri ve sınırların gelişmesini Yahudiler açısından ele alacak olursak bu toplum için de bir dönüm noktası olmuştur. Yavuz Sultan Selim’in doğuya yaptığı seferler sonucu Tebriz, Halep, Tunus, Şam, Gazze, Filistin ve Mısır Osmanlı topraklarına katılmıştır. Özellikle Kudüs ve Safed fetihten sonra, Yahudi göçü öncesi İspanya’nın kültür merkezleri seviyesine gelmişlerdir. Safed Talmud¹⁹⁶ ve Kabala¹⁹⁷ ekolünün merkezi durumuna gelmiştir.

¹⁹⁴ Hiçyılmaz, Ergun, Altındal, Meral, **Büyük Sığınak**, Cep Kitapları, İstanbul 1992, s. 37–38.

¹⁹⁵ Almaz ve Batu, s. 160.

¹⁹⁶ **Talmud**: Musevilikte, dinsel hukuk ve içtihatlar ile bunların gerekçelerini oluşturan öğretisi.

¹⁹⁷ **Kabala**: Musevilik dininin mistik bir yaklaşımla açıklanma şekli.

Ayrıca Kudüs'ün fethinden sonra Yavuz Sultan Selim Yahudilere Filistin'de yerleşmeleri için telkinlerde bulunmuştur. Sultan'ın bu tutumu Sefaridik Yişuv'un (devletin kurulmasından önceki Yahudi yerleşim alanlarına verilen ad) başlangıcı olmuştur. Bundan sonra bu bölgelerde Yahudi nüfusu hızla artmıştır. Göçten önce 300 aileden oluşan Yahudi nüfusu 2000 aileyi aşmıştır.¹⁹⁸

Ancak Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta, Dünya Krallığı olacak olan Yahudi Devletinden bahsedilmekte ve bu sınırlar da tarif edilmektedir. İşte bu kutsal inanişaya göre bu emirleri yerine getirmek isteyen kişilerden biri de Yassef Nassi'dir. Yassef Nassi'nin İstanbul'daki ticaret hayatının yanı sıra bir Yahudi devleti kurma planı da vardı. Bu doğrultuda Osmanlı sarayında güçlü diyaloglar kurmayı başarmış ve Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520–1566) güvenini kazanmıştır. Nassi o dönemde özellikle diplomatik ilişkilerde önemli roller üstlenmiştir.

Nassi'nin bu hizmetleri karşılığında Avrupa'daki Yahudileri kurtarmak, ticari ayrıcalıklar ve Osmanlı hâkimiyetinde bulunan bazı kara parçaları üzerinde ayrıcalıklar gibi konularda yardımlar görmüştür.

Birçok araştırmacının tarihte ilk “siyasal Siyonist” olarak tanımladığı Nassi, bir Yahudi devleti kurmak için Filistin üzerine çalışmalarda bulunmuştur. En nihayetinde Kanuni, Filistin'in Tiberias şehrini ve çevresini Nassi'nin ayrıcalığına vermiştir. Bu tarihten sonra Nassi bütün Yahudileri bu topraklara çağırmıştır.

Bu konuda Refus Learsı;

“Tiberias için Yassef Nassi, padişah tarafından özerk yönetimi verileceğini umuyor, burada büyük bir Yahudi yerleşim alanı planlıyordu. Yassef Nassi gerçekten bütün hayatı boyunca bir Yahudi devleti kurmak hayali beslemişti. Bir çağrısında, zulme uğrayan milletini eski anayurduna dönemeye davet ediyordu. Onların göçü için gemiler bile sağlanmıştı”...¹⁹⁹

Diyerek, Nassi'nin Yahudi devleti kurmak istediğinden söz etmektedir.

¹⁹⁸ Gülerüz, s. 67.

¹⁹⁹ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 559.

Yassef Nassi bir Yahudi yurdu kurmak için sadece Filistin üzerinde durmamış Kıbrıs adasıyla da ilgili planlar gerçekleştirdiği birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. II. Selim döneminde (1566–1574) 1571 tarihinde Kıbrıs'ın Osmanlı topraklarına katılmasıyla Nassi bu planını gerçekleştirmek istemiş ancak başarılı olamamıştır.

1574 tarihinde II. Selim'in ölümüyle Nassi Osmanlı sarayında nüfuzunu yitirmiş ve nihayetinde 1579 tarihinde ölümünden sonra, bütün ayrıcalıkları geri alınmış ve mallarına el konmuştur.²⁰⁰

3.1.3. Duraklama Dönemi (1579–1699)

1579 tarihinde Sokullu Mehmet Paşa'nın öldürülmesiyle başlayan ve 1699 Karlofça Anlaşması'nın imzalanmasına kadar devam eden bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu yeteneksiz, yarım akıllı, idari işlerden anlamayan, saray kadınlarının etkisi altında kalan, çocuk yaşta olan padişahlar yönetmiştir. Ayrıca, devlet memur ve yöneticilerinin yolsuzlukları, ordunun disiplinin bozulması, fetihlerin azalmasıyla gelir kaynaklarının düşmesi ve ülkedeki ekonomik sıkıntılar duraklamanın sebepleri arasında yer almaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklamaya girme sebepleriyle bu topraklarda bulunan Yahudilerin ekonomik ve kültürel olarak gerileme sebepleri örtüşüyor olsa da Yahudiler açısından farklı sebeplerde mevcuttur.

XVII. yüzyılda hem Osmanlı'nın fetihlerinin azalması hem bu topraklara göçlerin durması nedeniyle Osmanlı Yahudileri, Avrupa'daki gelişmeleri takip edememişlerdir. Bununla beraber, Osmanlı Yahudileri dilinin Judeo-Espanyolca'ya dönüşmesi ve İbranice harflerini kullanmaya başlamaları özellikle diplomatik ilişkilerde zayıflamalarına neden olmuştur.

Ayrıca XVI. yüzyıldaki bireysel başarılarını ve cemaatlerini hem sürdürememişler hem sosyal bir atılım gerçekleştirememişlerdir. Diğer azınlıkların bu

²⁰⁰ Besalel, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, s. 32–33.

dönemde düzeylerinin yükselmesiyle de Yahudilerin ellerinde bulunan birçok alan ve meslek onların eline geçmiştir. Özellikle ekonomik alanda, Avrupa Hıristiyanlığının yükselmesi, kilise ve Hıristiyan toplumunun desteği ile Hıristiyan azınlıklar söz sahibi olmaya başlamışlardır.²⁰¹

En nihayetinde Sabetay Sevi hareketi, Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğundaki ekonomik ve sosyal konumunu derinden etkilemiştir. Sabetay Sevi hareketi Yahudilerin ekonomik faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Ayrıca Yahudiler üzerinde bir hayal kırıklığı yaratmış ve Yahudi din adamlarının nüfuzunu arttırmıştır. Bu sebeplerin ışığında, Yahudiler Osmanlı sarayındaki nüfuzlarını kaybetmişler ve aleyhlerine olan birçok gelişme karşısında örgütlenme sergileyememişlerdir.

3.1.3.1 Sabetay Sevi (1626–1676)

Musevilik inancına göre kendisini Mesih ilan eden Sabetay Sevi'nin Mora'dan İzmir'e göç eden bir Aşkenaz olduğu bilinmektedir. İzmir'de Türkler arasında Kara Menteş olarak bilinen İspanya'dan göç eden Yahudi Mordehay Zevi'nin oğludur.²⁰² Daha küçük yaşlarda Tevrat ve Talmut'u ezberleyen ve Kabala ve Zohar'ı inceleyen Sevi, İzmir'de Mesihliğini ilan etmiştir. Cemaatin uyarılarına aldırmayan tavırları, Museviliğin temel esaslarını bozan hareketleri sonucu, 1651 tarihinde İzmir'den kovulmuştur. Daha sonra uzunca bir süre Selanik'te yaşamını sürdüren Sevi oradan da Mesih adayı olduğunu anlatmasından dolayı sürülmüştür.²⁰³ Selanik'ten sonra İstanbul'da da barınamayan Sevi, İzmir'e dönmüş, uzunca bir süre sonra 1662 tarihinde Kudüs'e, oradan da Kahire'ye geçmiştir. Yolculukları esnasında ağır başlılığı, Tevrat ve Kabala hakkındaki bilgeliği ve hitabet yeteneği sayesinde saygıyla karşılanmış, geniş bir çevre edinmeyi başarmıştır. Kahire'de yerel bir cemaat başkanı olan Yusuf Çelebi'den büyük bir destek gören Sevi, mesihle evleneceğini rüyasında gördüğünü söyleyen Sara adlı bir genç kızla evlenmiştir.²⁰⁴

²⁰¹ Besalel, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, s. 36–37.

²⁰² Almaz ve Batu, s. 25.

²⁰³ Gövsa, Alaettin İbrahim, **Sabetay Sevi**, Milenyum Yayınları, İstanbul 2000, s. 20.

²⁰⁴ Saharon, s. 71–75.

Bu dönemde Sevi, insan ruhunun sırlarına erdiğini ve mutluluk dağıttığını iddia eden Natan adında bir gençle tanışmak için Gazze'ye gitmiştir. Orada Natan ile samimi olan Sevi bu kişinin de desteğini alarak 1665 tarihinde kendisini Mesih ilan etmiştir. Musevi inancına göre Mesih'ten önce bir peygamberin gelmiş olması gerektiği için de Natan kendisini peygamber ilan etmiştir. Bu olay Yahudileri heyecanlandırmış ve etkisi Orta ve Kuzey Avrupa Yahudilerine kadar uzanmıştır. Sevi'nin hareketi 1665 tarihinde "İsrailoğullarının kayıp 12 kavminin bulunduğu ve Tanrı'nın mucizeler yaratmakta olan kutsal bir kulu önderliğinde ilerlemekte buldukları"²⁰⁵ şeklinde yansımıştır.

Sabetay Sevi Yahudi halkını etkilemeyi başarmışsa da Kudüs hahamları tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış ve kentten çıkartılmıştır. Bununla birlikte Kudüs Hahamları bu durumu İstanbul Baş hahamına da bildirmişlerdir.

Kudüs'ten İzmir'e gelen Sevi burada da birçok destekçi bularak kendisine muhalif olan hahamları saf dışı bırakmıştır. İzmir'de ve Avrupa'nın bazı şehirlerinde Sabetaycılar muhalif sinagogları basmış ve Mesih'in beklentisinde olan gruplar çılgınca tavırlar içine girmişlerdir. Günahlarından arınmak için kendilerini kırbaçlatıyor, çıplak karlara ömülüyor, omuzlarına kadar toprağa gömülüp omuz başlarında mumlar yakıyorlardı.²⁰⁶

Osmanlı sarayı Sevi'ye her ne kadar hoşgörülü bir tavır içinde olsa dahi olayların önüne bu şekilde geçemediğinden ve artan şikâyetlerden dolayı duruma el koymuştur. 15 Eylül 1666 tarihinde tutuklanarak sorgulanmıştır. Sorgulama sonunda herhangi bir mucizesini ispat edemeyen Sevi, Müslümanlığı seçerek Mehmet Efendi adını almıştır.²⁰⁷ Sevi'nin tüm olanlara rağmen idam edilmemesi ve Müslümanlığa çağrılmasının temel sebebi olarak müridlerinin de bu yolu seçebileceklerinin düşünülmesi ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Sevi'nin Müslüman olması müridlerini büyük hayal kırıklığına uğratmış ve kendine inananlar halk arasında alay konusu haline gelmiştir.

²⁰⁵ Gülerüz, s. 139.

²⁰⁶ Gövsa, s. 32.

²⁰⁷ Gülerüz, s. 136–143.

XVII. yüzyılda Yahudileri ekonomik, dinsel ve sosyal anlamda sarsıntıya uğratan Sabetay Sevi hareketi İzmir, İstanbul, Selanik ve İtalya ile Polonya’da gelişme göstermiştir. Avrupa’da etkisini yitiren bu hareket Türkiye’de yakın tarihe kadar “dönme” adı verilen müridlerince devam ettirilmiştir. Kendi cemaatleri içinde Yahudi-Sabetaycı tarikatlarının gereklerini yaşarken cemaat dışı yaşantılarında Müslüman gibi davranan dönmeler, özellikle Selanik yakınlarında yerleşmişlerdir.²⁰⁸

3.1.4. Gerileme Dönemi (1699–1789)

Osmanlı İmparatorluğunun gerileme döneminde Yahudiler de tam bir keşmekeş içindedirler. Sabetay Sevi hareketinin sonucunda meydana gelen hayal kırıklığı ve umutsuzluk, Yahudileri kendi içine kapanmaya doğru itmiş; sosyal, kültürel ve dinsel açıdan tam bir çöküş içine girmişlerdir. Yahudi cemaatlerinin Osmanlı sarayıyla olan ilişkileri de birkaç istisna dışında en alt düzeyde devam eder hale gelmiştir.

İstanbul ve Selanik’te yaşayan Yahudiler kendi içlerine çekilmiş ancak yine Selanik’te bulunan Dönmeler kendi içlerinde örgütlenerek kentin ayrı bir bölgesine yerleşmişlerdir.

İzmir’deki Yahudiler ise yaşadıkları kötü olayların etkisinden kurtulabilmek için bir çaba ve silkinme içine girmişlerdir. Filistin Yahudileri ise yoksulluk içinde ve ancak İstanbul’dan gönderilen yardımlarla geçinmekteydiler.

Bu dönemde hüküm süren padişahlar da Yahudiler üzerinde bazı yaptırımlar uygulamışlardır. III. Ahmet’in Yeni Cami çevresindeki balık pazarındaki Yahudilerin mülklerini satarak burayı terk etmelerini istediği fermanı, III. Osman’ın Yahudilerin altı metreden yüksek ev yapmalarını yasakladığı fermanı ve III. Mustafa’nın Yahudilerin kıyafetlerine getirdiği kısıtlamalar, bu yaptırımlara örnek teşkil etmektedir.²⁰⁹

²⁰⁸ Besalel, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, s. 39.

²⁰⁹ Besalel, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, s. 42.

3.1.5. Dağılma Dönemi (1792–1920)

Çalışmamızın içeriği gereği, bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemindeki Yahudiler açısından gelişmeleri II. Abdülhamid dönemine kadar genel olarak ele alacağız.

Dönemin ilk yarısında Osmanlı Yahudilerinin imparatorluk içindeki statülerinde ciddi düşüşler yaşanmıştır. Ekonomi, sanayi, kültür ve siyaset alanlarında nüfuzlarını tamamen kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca Ermenilerin önemli ilerlemeler kaydetmeleri Yahudi ve Ermenileri birbirine rakip haline getirmiştir. Bu rekabet gerginliklere, suçlamalara ve kan dökülmesine sebep olmuştur. Özellikle Ermenilerin Osmanlı sarayında ve Bab-ı Alî'deki entrikalarından dolayı Yahudi cemaatlerin elinde bulunan ticari ve siyasi statüleri Ermeniler lehine el değiştirmiştir.

Bununla birlikte tarihte “ıslahatçı” olarak anılan II. Mahmut döneminde askerî alanda bir reform olarak kabul edilen Yeniçeri Ocağının kaldırılması Yahudiler için yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilir. Bu dönemde yeniçeriler sürekli bir bahane ile Yahudi mahallelerine saldırmakta ve yağmalamakta ve haraç almaktaydılar. 15 Haziran 1826 tarihinde gerçekleşen ve tarihe “Vaka-i Hayriye” olarak geçen bu olay sonucunda Yahudilerin üzerindeki yeniçeri baskısı tamamen ortadan kalkmıştır.²¹⁰

Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudilerin statüsü Tanzimat Fermanının imzalanmasına kadar çok büyük değişikliklere uğramamıştır. Ancak Tanzimat Fermanıyla, gayrimüslimlerin dolayısıyla Yahudilerin statüsünde köklü değişiklikler meydana gelmiştir.

3 Kasım 1839 günü imzalanan fermanla; din ve mezhep ayrımı yapılmaksızın tüm tebaanın kanunlar önünde eşit olduğu kabul edilmekte, can, şeref, mülkiyet güvenliği, vergilendirme eşitliği, askerlik yaşı ve süresi gibi konularda modern hukuk ilkelerinin esas olacağı belirtilmektedir.

²¹⁰ Saharon, s. 73.

1856 tarihinde Islahat Fermanının ilan edilmesiyle beraber de, Osmanlı topraklarındaki tüm din ve mezheplerin özgürlüğü, gayrimüslimlerin Müslümanların çalıştığı memurluk görevlerine atanabilmeleri, siyasal alanda temsil edilebilmeleri, askerî okullara girebilmeleri ve askerlik görevine alınabilmeleri gibi konularda eşitliği sağlayan düzenlemelere gidilmiştir.

Bu fermanlarla beraber Osmanlı İmparatorluğu, gayrimüslimler dolayısıyla Yahudiler açısından laik bir tutum sergilemiş ve bu zamana kadar uygulanan “zımmî statüsü” hukuken sona ermiştir.²¹¹

Tanzimat Döneminde Osmanlı yönetimi eliyle Yahudilerin statüsünde birçok gelişme yaşanırken, Osmanlı Yahudileri kendi içinde büyük bir cehalet ve taassup yaşamaktaydılar. Bu durumla ilgili 1854 tarihinde Isidore Loeb görüşlerinde Yahudi cemaatlerinin özellikle İstanbul’ da ki Yahudilerin bir zamanlar sahip oldukları mevkilere Ermeni ve Rumların geçtiğini belirtmiştir. Yahudiler gün geçtikçe fakirleşiyor ve bu fakirleşmede kültür seviyesinin yükseltilememesinden kaynaklanıyordu. Bu dönemde Yahudi önderliğinde ciddi bir kurumun olmaması Yahudi cemaatini çökertmek üzeredir. Ancak eski teşkilat bu cemaati kurtarabilirdi.²¹² Avram Kamondo Yahudi Cemaatinin başına geçerek, kültür ve eğitim alanında birçok yenilik yapma çabası içine girmiştir.

Avram Kamondo, Tanzimat Fermanıyla beraber başlayan yenilik hareketlerinden de güç alarak İstanbul’da İbranice, Fransızca ve Türkçenin okutulacağı bir okul açmıştır. Fakat bu gelişme tutucu ve bağnaz hahamları harekete geçirmiştir. “Din elden gidiyor” taassubuyla gerçekleştirdikleri olaylar Sadrazamın olaylara el koymasıyla ve elebaşı olan İsak Akriş’in tutuklanmasıyla son bulmuştur.

Osmanlı padişahı, Yahudi Cemaati içindeki aydınlar ve fanatikler arasındaki bu olumsuz çekişmelerin ortadan kaldırılmasına yönelik yeni bir yapılanmaya gidilmesini öngörmüştür. Yapılan çalışmalar sonucunda 1865 tarihinde bir Hahamhane

²¹¹ Yetkin, Çetin, **Türkiye’nin Devlet Yaşamında Yahudiler**, Gözlem Yayın A Ş, İstanbul 1996, s. 114–117.

²¹² Güleryüz, s. 193.

Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Laik unsurlar içeren bu nizamname ile Yahudilere kendi cemaatleri içinde seçme ve seçilme hakkı sunulmuştur. Hahambaşının seçimi ve görevleri, Genel Kurulun seçimi ve görevleri, Laik Kurulun seçimi ve görevleri, Dinî Kurulun seçimi ve görevleri konusundaki maddelerden oluşan bu nizamname İstanbul Hahambaşılığı için hazırlanmış olsa da daha sonraları diğer hahambaşılıkları da bu nizamnamede bazı değişikliklere giderek bu yöntemi kullanmışlardır.²¹³

3.2. II. ABDÜLHAMİT VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE YAHUDİ GÖÇMENLERE YAKLAŞIM VE UYGULANAN POLİTİKALAR

3.2.1. II. Abdülhamid Dönemi

II. Abdülhamid'in Yahudi politikalarını incelemeyen önce padişahın genel dış politika anlayışına kısaca değinmek konumuz açısından daha açıklayıcı olacaktır.

3.2.1.1. II. Abdülhamid ve Dış Politikası

II. Abdülhamid'in evhamlı ve tedbirli bir karaktere sahip olması, ayrıca tahta geçtiği ilk yıllarda Balkan topraklarının büyük bir bölümünün kaybıyla sonuçlanan Rus Osmanlı Savaşı'nın yaşanması, padişahın kendine özgü bir dış politika gütmesine sebep olmuştur.

1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Berlin Anlaşması ile “düvel-i muazzama” olarak geçen dönemin büyük devletleri, Osmanlı Devleti'nin topraklarını parçalama sürecini başlatmış oldular. Berlin Anlaşması ile başlayan bu süreçte, II. Abdülhamid büyük devletlerin politikalarını ayrı ayrı değerlendirerek her devlete karşı farklı bir dış politika uygulama yoluna gitmiştir.

II. Abdülhamid, devletin siyasi ve ekonomik gücünü de göz önünde bulundurarak, dış politikasının temelini barışçıl bir biçimde ülkenin toprak bütünlüğünü bozmamak olarak belirlemiştir. Bu politika uyarınca da büyük ülkelerin arasındaki rekabetten faydalanma yoluna gitmiştir. Ayrıca dünyadaki özellikle siyasi gelişmeleri

²¹³ Güler, s. 194.

takip edebilmek ve gerektiğinde önlem alabilmek için güçlü bir istihbarat birimi de kurmuştur.

II. Abdülhamid her ne kadar dış politikasında, barışçı ve hatta bazı durumlarda tavizkâr dahi olsa yeri geldiğinde tehditkâr bir tutum da sergilemekten kaçınmamıştır. Buna en güzel örnek de 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'dır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, II. Abdülhamid, devletin siyasi ve ekonomik gücünün yetersiz kalacağı bölgelerde tavizkâr bir politika izlerken, gücünün yeteceği bölgelerde ise savaş kararı almaktan dahi çekinmemiştir.²¹⁴

3.2.1.2. II. Abdülhamid ve Ortadoğu

Avrupa devletlerinin emperyalist faaliyetlerinin ve rekabetlerinin Ortadoğu'ya yönelmesi, özellikle de bu bölgede bulunan petrol yataklarının ele geçirilmesi için yaşanan çatışmalar, II. Abdülhamid'in bu topraklar üzerinde büyük mücadeleler vermesine sebep olmuştur.

İngiltere'nin Arap milletlerini Osmanlı Devleti'ne karşı milliyetçilik akımını kullanarak kışkırtmasına karşılık II. Abdülhamid de Basra Körfezi ve Mezapotamya'da Almanya ve İngiltere'yi bir rekabet içine sürüklemiştir. Bununla beraber Musul ve Bağdat bölgesini de kendi özel hazinesine aktarmıştır. Böylelikle bu bölgeleri yabancı işgallerine karşı koruma altına almayı hedeflemiştir.²¹⁵

II. Abdülhamid Ortadoğu'da, Avrupa devletleri arasındaki rekabeti körüklerken bir taraftan da büyük devletlere karşı bu bölgede hilafet gücünü kullanarak farklı bir politika izlemiştir.

Özellikle, Osmanlı'nın siyasi ve ekonomik gücünün zayıfladığı Mısır üzerinde, İngiltere ve Fransa'nın rekabetini kullanarak bu devletleri kendi aralarında sürekli bir çekişme yaşamalarını sağlamaya çalışmıştır.

²¹⁴ Engin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, s: 30.

²¹⁵ Armağan Mustafa, **Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı**, Ufuk Kitap, İstanbul 2006, s: 116–117.

II. Abdülhamid'in hilafet gücünü Müslüman milletleri üzerinde kullanması genel olarak Panislamizm olarak değerlendirilirken bu politika ile özellikle Avrupa ve Rusya'nın sömürgesi altında olan Müslüman milletlerinde birlik ve beraberliği sağlayarak büyük devletlere karşı baskı yapma yoluna gitmiştir.

1880'li yıllarda Almanya'nın siyasal birliğini tamamlaması ve 1888 yılından itibaren statükocu politikasını bırakarak yayılcı bir politika sergilemeye başlaması II. Abdülhamid açısından bir fırsat niteliğinde olmuştur. Pazar arayışında olan Almanya'nın da Ortadoğu'ya yönelmesi İngiltere ve Fransa açısından yeni bir rakibin ortaya çıkması anlamına gelmekteydi. Osmanlı Devleti, bu durumu kendi lehine çevirmek adına Ortadoğu'da Almanya'dan faydalanma yoluna gitmiştir. Abdülhamid Almanya ile ilgili politikasını şöyle aktarmıştır. "Almanları tercih etmem Fransızların pek hoşuna gitmiyor ise de, böyle hareket etmem için muhtelif sebepler vardı. Sempatimi Almanlara tevcih etmem için sadece Kayser'in şahsı kâfidir. O, gayri ihtiyari sevilen, itimat telkin eden, hakikaten hayran olunacak bir insandır. Memleketinin seviyesini de ne kadar yükseltmiştir. Zaten Almanlar, Fransızlara nazaran daha sevimlidirler ve tabiatları itibariyle Osmanlılara daha yakındırlar. Onlar da Osmanlılar gibi yavaş ve geç harekete geçen, fakat sadık ve namuslu insanlardır; çalışkan ve sebatkârdırlar... Kayser'e Filistin'de bulunan Alman Katoliklerini himaye hakkı verildiğinden dolayı Fransa'nın bağırıp çağırması büyük kabalıktır. İmparatorluğumuzun hükümdarı olan ben, bize ait her şeyi istediğim gibi kullanmak hakkına da sahip değil miyim? Fransızlar I. Fransuva zamanından beri Hıristiyanların ve Hıristiyan teşkilatlarının hamisi olduklarını ileri sürüyorlarsa da, Almanlar gibi kuvvetli bir milletin başka bir devletin himayesini kabul etmeyeceğini bilmeleri icap eder. Alman Katoliklerinin himaye hakkının doğrudan doğruya Alman İmparatorluğu'na ait olacağı aşikârdır."²¹⁶

3.2.1.3. Filistin Meselesi ve Yahudilere Karşı Uygulanan Politikalar

Filistin meselesi Yahudilerin vaat edilmiş topraklara dönme arzusundan dolayı ortaya çıkmış olan Siyonizm hareketinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. XIX.

²¹⁶ Engin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, s: 39-40.

yüzyıla kadar fiiliyatta olmayan bu hareket, İngiltere'nin Filistin Bölgesindeki Yahudilerin himayesini dış politika unsuru haline getirmesiyle beraber etkin bir duruma geçmiştir.²¹⁷ Bununla beraber büyük devletler, XIX. yüzyılda Avrupa'da yaşanan milliyetçilik akımını Yahudi milliyetçiliğini destekler hale gelmişti. Bu şartlarda Yahudilerin “Kitab-ı Mukaddes” kaynaklı Kudüs'e geri dönüşü desteklenmekteydi. Böylece Filistin'de kurulacak olan bir Yahudi devleti ile Süveyş Kanalı kontrol altına alınabilecekti. Ayrıca XIX. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanan anti-semitizm de siyonizmin fiiliyata geçmesindeki diğer önemli bir sebeptir.²¹⁸

Osmanlı Devleti maliyesinin 1875 tarihinde iflas etmesi İngiltere'nin Yahudi politikalarını gerçekleştirebilmeleri açısından bir fırsat olmuştur. Osmanlı Devleti Filistin topraklarını Yahudilere satarak iflastan kurtulabilir, Yahudiler ise vaat edilmiş topraklara dönebilirlerdi. Bir İngiliz olan Laurence Oliphant bir proje dâhilinde Osmanlı Devletine 1879 tarihinde bu fikri sunmuştur. Projeye göre; kurulacak olan “ Arz-ı Filistin'de Muhacirîn-i Osmanî Kumpanyası” adlı şirketin organizasyonunda, Belka sancağında bir arazi satın alınarak özerkleştirilecek ve Yahudilerden oluşan bir güvenlik gücü oluşturulacaktı.²¹⁹ Satın alınacak 4.365.000 dönüm arazi Suriye eyaletine bağlı bir mutasarrıflık haline getirilecek Yahudi göçmenlerin yanı sıra Müslümanlar da bu bölgede yerleşebileceklerdi.

İngiltere'nin bu projesi, Osmanlı Devletince idarî ve siyasî yönden hükümet içinde hükümet uygulaması anlamına geldiğinden dolayı reddedilmiştir. 17 Mayıs 1880 tarihinde II. Abdülhamid'in onayından geçen bu karar ile Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerinin önü kapatılmıştır.²²⁰

Osmanlı Devleti'nin bu kararına rağmen Oliphant, çalışmalarını sürdürmüş ve nihayetinde 1882 tarihinde Osmanlı Devleti'ne yeni bir başvuru gerçekleştirmiştir. Bu müracaatta Yahudilerin 500 ailelik gruplar halinde Suriye'ye yerleşmelerini talep

²¹⁷ BOA, Y.PRK. BŞK. No. 4/52.

²¹⁸ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s:574.

²¹⁹ Buzpınar, Tufan, “Filistin Meselesinin Ortaya Çıkışında İngiltere'nin Rolü”, **Türkiye Günlüğü**, sayı. 68, s. 20–21.

²²⁰ Buzpınar, Tufan, “ II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında Filistin'de Yahudi İskân Girişimleri”, **Türkiye Günlüğü**, sayı. 30, s. 61.

etmiştir. Bu talep üzerine Osmanlı yönetimi özel bir izin olmaksızın, Mezopotamya ve Halep bölgelerine Yahudilerin 200–250 ailelik gruplar halinde yerleştirilebileceğini bildirmiştir.²²¹ Ancak Filistin meselesi burada kapanmayacak, tarihin ilerleyen dönemlerinde Yahudilerin buraya göç etme çabaları mücadele şeklini alacaktır.

1880’li yılların başlarında Rusya’da da anti-semitizm olaylarının baş göstermesi, Yahudilerin ikinci sınıf vatandaş muamelesi göremek saldırılara uğraması yeni bir göç hareketini başlatmış oldu. Rusya’dan sonra Romanya ve Yunanistan gibi ülkelerde de baş gösteren Yahudi düşmanlığı Yahudilerin buralardan da göç etmesine sebep olmuştur.

Yahudilerin göç yollarından biri de Osmanlı Devleti topraklarıydı ki Osmanlı Devleti Yahudilerin, Filistin toprakları harici diğer topraklara yerleşmelerine izin vermişti. Ancak Osmanlı Devleti’nin bu tedbirli tutumu da Yahudilerin Filistin topraklarına kaçak ve illegal yollardan yerleşmelerini engellemeye yeterli olmamıştır. Özellikle 1882 tarihinde Akka’ya gelen Yahudilerin Osmanlı vatandaşlığına geçerek Suriye’den toprak satın almayı talep etmeleri şu kararların alınmasına sebep olmuştur. Yahudi halkının gözü Filistin’dedir. Onların Filistin’e yerleşmesi demek ileriki zamanlarda Osmanlı Devletine zorluk çıkaracaktır. Musevi halkından Osmanlı ülkesine gelmeyi isteyenler ancak Osmanlı vatandaşlığını kabul ederek Filistin haricindeki vilayetlere yerleşebilirlerdi. Osmanlı her ne kadar bu yerleşmeye izin veriri gibi gözükse de üzerine çokca düşünülmüş ve en son olarak 26 Temmuz 1882 tarihinde Osmanlı Devletine Göç Eden Musevilere bir işaret takılmasını şart koşturmuştur.

“Bu kere Suriye vilayetinden peş peşe gelen yazılarda Akka ve Lazkiye taraflarına bir takım ailelerin geldikleri anlaşılıyor. Bunların Londra’da kurulan cemiyet nizamnamesine bakılacak olursa, cemiyetin nezareti ve yardımı altında idare edilecekleri, bunlardan başka Eflak ve Boğdan ahalisinden dahi bir takım Yahudilerin gelmeye başladığı, İngilizlerin de Lazkiye sahillerinde şahıslar namına arazi satın aldıkları anlaşılmıştır. Suriye vilayetinin ehemmiyeti ciheti ile Musevilerin Filistin’den

²²¹ Buzpınar, “ II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında Filistin’de Yahudi İskân Girişimleri”, s. 62.

başka yerlere bile iskân edilmeleri halen ve gelecekte sakıncalı görülmektedir. Bundan sonra göç amacıyla gelen Yahudilerin vapurlardan inmesine engel olunup geri gönderilmeleri için vilayetteki memurlara emir verilmelidir. Akka'ya geldikleri bu defa haber alınan aileler oradan başka yerlere sevk edilmelidir. Bunların veya bir şekilde daha önce gelmiş olanların Osmanlı uyruğuna geçmeleri titizce yapılacak bir incelemeden sonra, durumu Osmanlı kanunlarına uygun olanlar için gerçekleşebilir. Yabancıların Osmanlı ülkesinde gayrimenkul sahibi olabilmelerine dair bir kanun mevcut ise de, hazineye ait boş arazilerin başkasına satılıp satılmaması konusunda devletin yetkisine sınır getirilemez. Bu sebeple bundan sonra vilayetin sahilleriyle diğer önemli bölgelerindeki boş miri arazilerin yabancılara veya böyle Osmanlı uyruğuna geçip geçmedikleri belli olmayan şahıslara satılmasının yasaklanması, şayet memurlar yasağa aykırı hareket ederlerse şiddetle cezalandırılmaları, yerel idare meclislerinin ferağ muamelelerini yapmaması gerekmektedir. Bir de, İngilizler vasıtalı olarak satın aldıkları yerlere yerli halkı ortak ederek onların üzerinde gibi göstermektedirler. Son olarak, bu muhacirler Suriye'den başka bir yere geldiklerinde de kabul edilmemelidirler, çünkü nerede olursa olsunlar cemiyetler oluşturup ileride zorluklar çıkaracakları aşikârdır".²²²

Osmanlı Devleti tarafından her ne karar alınırda alınsın Yahudiler, Filistin topraklarına yerleşme çabalarından vazgeçmemişlerdir. Yahudiler, Kudüs'e ziyaret amacıyla gidip bir daha o topraklardan dönmemeğe diler. Bunu engellemek adına da Osmanlı Devleti 1882 tarihinde "Duhuliyeye Nizamları" nı yayımlayarak, hacılar dışındaki tüm yabancı Yahudilerin Filistin'e girişini yasaklamıştır. Yahudiler, bu sefer de hacı olarak girdikleri Filistin topraklarında kaçak olarak yerleşim göstermeye başlamışlardır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti yeni yasalar çıkararak bu yerleşmelerin de önüne geçmeye çalışmıştır. Bu tarihten sonra yurtdışındaki Osmanlı Konsolosluklarında pasaportlarına vize almayan tüm Yahudilerin girişi yasaklanmıştır.²²³

Tüm bu yasaklara rağmen Yahudilerin Filistin bölgesine kaçak girmeleri neticesinde Osmanlı Hükümeti, 1887 yılının bahar ayında, Yahudilerin ziyaret sürelerini

²²² BOA, Y.A.RES. No. 17/49.

²²³ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 83-84.

bir ay olarak belirlemiş, bölgeden çıkışta iade edilmesi suretiyle bölgeye giriş için yüksek meblağda bir depozit alınmasını karara bağlamış ve bir ay sonunda Filistin'den çıkmaları kararlaştırılmıştır. Ancak sürenin kısılalığından şikâyetçi olan Yahudiler, Kasım 1887 tarihinde, büyük devletleri özellikle de İngiltere elçiliğini aracılıkla kullanarak bu sürenin uzatılmasını talep etmişlerdir.²²⁴

Bu talepler doğrultusunda Osmanlı Devleti sürenin üç aya uzatılmasına karar vermiş ve uygulamanın takibini Dâhiliye Nezaretine bırakmıştır. Bununla beraber Kudüs'teki etnik grupların nüfus dengesinin bozulmaması gerekliliğinden ötürü Yahudilerin sayısının artması kabul edilemezdi. Kudüs'ün ticarî bir merkez olmaması da bir ayrıcalık olasılığını da ortadan kaldırmaktaydı. Ayrıca yabancı devletlerden Filistin'e göç eden Yahudilerin buralara yerleşme yasağı da devam etmektedir.²²⁵

Doğu Avrupa ve Rusya'dan kaçan Yahudilerin, Filistin'e girme yasağı mevcut iken diğer Avrupa devletlerindeki Yahudiler, serbestçe bu topraklara girebilmekteydi. Bu durum, Doğu Avrupa'dan ve Rusya'dan göç eden Yahudilerin önce Almanya, İngiltere ve Avusturya gibi ülkelerin vatandaşlığına geçmelerini ortaya çıkarmış; buralardan vatandaşlık alan Yahudilerin de Filistin'e rahatlıkla göç etmesine sebep olmuştur. Bu suiistimal neticesinde 1898 tarihinde Kudüs Mutasarrıfı Filistin topraklarına girişin, hangi ülkenin vatandaşı olursa olsun tüm Yahudilere kapalı olduğunu bildirmiştir.²²⁶

Bu yasakları takiben 21 Kasım 1900 tarihinde Dâhiliye Nezareti dört maddeden oluşan "İbrani Misafirler için Mukaddes Topraklara Duhûliye Şartları" başlıklı bir nizamname yayınlamıştır. Bu nizamnamenin maddeleri de Mim Kemal Öke'nin ilgili eserinde şöyle geçmektedir.

Nizamnamenin birinci maddesine göre, dünyanın herhangi ülkesinden kalkıp, Filistin'i ziyaret etmek isteyen her Musevi her şeyden önce üzerinde mesleğini, milliyetini ve yolculuk nedenini yazan bir tezkere ya da pasaport edinmek zorundaydı.

²²⁴ BOA, MV. No. 26/47.

²²⁵ BOA, A. MKT. MHM. No. 495/44.

²²⁶ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 85.

Nizamnamenin ikinci maddesiye, yukarıdaki belgeye sahip olan Musevilerin Filistin'e vardıkları zaman bu tezkereleri pasaport memuruna teslim etmelerini, bunun karşılığında ise kendilerine geçici ziyaret ve oturma tezkeresi verileceğini söyler. Adı geçen tezkere diğer bölgelerden kolaylıkla ayırt edilebilmesi için kırmızı renkte olacaktı. Vilayet otoriteleri ya da güvenlik kuvvetleri şüpheli gördükleri kişileri çevirip bu belgeyi teftiş için isteyebilme yetkisine sahipti. 30 günün sonunda Museviler ülkeyi terk etmek zorundaydı. Aksi takdirde, konsoloslukların onayı ve Osmanlı zaptiyelerinin yardımıyla tard edileceklerdi.

Nizamnamenin üçüncü maddesi ise, yöresel otoritelerin bu hususta ne yapmaları gerektiğini kapsıyordu. Buna göre, karakollar yayınlanan tezkereyi verdikleri kişinin adını Filistin'e giriş tarihini ve adresini aylık sicillere geçirmek zorundaydılar.

Nizamnamenin son maddesi olan dördüncü maddesi de süresi dolan Musevi'nin elinden kırmızı tezkeresi alınarak, orijinal pasaportunun verilmesini ve bu işleminden sonra uğurlanmasını emrediyordu. Bir aylık süreyi doldurdıkları halde karakola başvurmayan Museviler, derhal güvenlik görevlileri tarafından yakalanacak ve ülkeden çıkarılacaklardı.²²⁷

Bu dönem içinde İngiltere, Yahudileri desteklemekle kalmamış ayrıca Filistin'deki Yahudilerin de hamillliğini üstlenme çabası içine girmişlerdir. İngiliz sefaretinin 4 Temmuz 1890 tarihinde Osmanlı Hariciye Nazırına gönderdiği yazıda bu himaye girişimi açıkça görülmektedir.

“Bu defa Dışişleri Bakanlığımın aldığım talimat gereğince, Suriye ve Filistin'de ikamet edip aslen Rusyalı olan bazı Musevi ailelerine hükümetim tarafından müsaade edilen himaye meselesi hakkında zat-ı devletlerinize müracaat ediyorum. Bu meselenin uygun ve kesin bir sonuca bağlanması İngiltere hükümeti tarafından arzu edilmektedir. Bu konu hakkında 28 Mayıs 1887 tarihinde İngiliz sefiri tarafından bir nota verilmişti. Burada İngiltere'nin Museviler üzerindeki himayesinin 1890 senesine kadar kaldırılacağı vurgulanmıştı. Bu notaya Babıâli 11 Ağustos 1887 tarihinde cevap

²²⁷ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 86

vermiş ve bu konuda İngiliz sefaretinin beyanının kabul edilemeyeceği bildirilmişti. Mamafih Babıâli tarafından ileri sürülen iddialar Rusya Musevileri için geçerli olamaz çünkü bunların İngiltere tarafından himaye edildiği Babıâli tarafından 1849 senesinde tasdik edilmiştir. İngiltere'nin bazı küçük istisnalar dışında peyderpey bu himaye hakkından vazgeçmesi Babıâli'ce de münasip olmalıdır. Binaenaleyh bu senenin Aralık başından itibaren Musevilerden 1456'sı İngiltere'nin himayesinde olmaktan çıkacaktır. Diğer taraftan bazı yaşlı kişiler ve bunların dul kalmış eşleri vefatlarına kadar himayeye sahip olacaklardır. Bu himaye onların yirmi yaşa kadar erkek çocukları ve evlenecekleri güne kadar kız çocukları için geçerli olmaya devam edecektir. Tabii olarak ölümler meydana geldikçe bunların sayısı da gittikçe azalacaktır.

Babıâli'ce malumdur ki, İngiltere hükümeti ne hali hazırda ne de bundan sonra Zat-ı Şahanenin tebaası üzerinde olan hükümdarlık hukukuna saldırı amacıyla değildir. Ayrıca kapitülasyonlara ve teamüllere aykırı bir himaye iddiasında da değildir. Bilakis bu hususta kendiliğinden aldığı bu tedbirle İngiltere Osmanlı Devleti hakkındaki iyi niyetli tavrını ortaya koymuş olmaktadır. Bu sebeple, Filistin bölgesinde yerel yetkililerle konsoloslarımız arasında herhangi bir sürtüşmeye yol açmaması için, himayemizin devam ettiği az sayıda Musevilerin isimlerinin yerel yetkililere bildirilmesi talep edilmektedir".²²⁸

Osmanlı Devleti daha 1847 tarihinden beri süregelen İngiltere'nin bu himaye taleplerini kesin bir dille reddetmiştir. Bununla beraber Rusya'dan göç eden Yahudiler ya Osmanlı uyruğuna geçmiş ya da halen Rusya uyruklu olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu şartlarda üçüncü bir ülkenin himayesinin kabulü mümkün değildir.

Ayrıca Yahudilerin yabancı himayesi elde ederek Osmanlı topraklarına girmelerinin engellenmesi amacıyla 1869 tarihinde, dokuz maddeden oluşan "Milletler Nizamnamesi" yürürlüğe konmuştur. Bu nizamnameye göre; Osmanlı vatandaşı olan Yahudilerin, devletin yazılı izni olmaksızın başka bir ülke vatandaşlığına geçişi yasaklanmıştır. İzin almadan başka ülkenin vatandaşlığına geçen Yahudilerin bu değişiklikleri Osmanlı yönetimi tarafından geçersiz sayılmıştır. Bununla beraber,

²²⁸ BOA, Y.PRK. BŞK. No:24/27.

Osmanlı Devleti'nin iznini almamış olan Yahudiler, hem Osmanlı vatandaşlık hem de Osmanlı topraklarına dönme haklarını tamamen kaybedecekler ve vatandaşlığına geçtikleri ülkelerde yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Buna uymayan Yahudilerin de nereden gelmişlerse oraya geri yollanmaları karara bağlanmıştır.²²⁹

3.2.1.3.1. Yahudileri Göçe Zorlayan Ülkelerden Osmanlı Topraklarına Göçün Gerçekleşmesi

1880'li yıllarda Romanya ve Rusya'dan başlayan büyük göç akımının çıkış bulduğu yer Osmanlı toprakları idi. Osmanlı topraklarına gelen Osmanlı vatandaşı Yahudiler, resmî yollarla ülkeye yerleşmişlerdir. Ancak Osmanlı vatandaşı olmayan Yahudiler ise gayri resmi bir şekilde Osmanlı topraklarında yaşamaya çalışmışlardır.

1887 tarihinde Dobruca'dan 15-20'şer aile Osmanlı topraklarına göç etmiş, 1891 tarihinde Rusya'dan 132 Yahudi İstanbul'a gelmiştir.²³⁰ Dobruca'dan gelen Yahudilerin İzmir ve Aydın yöresinde yerleştirilmelerine karar verilmiştir.²³¹ Yine 1891 tarihinde İstanbul'a 400'den fazla Yahudi göç etmiştir. İstanbul'a göç eden bu Yahudilerden 50 hane kadar Romanya pasaportuna sahipti ancak Romanya bu göçmenlerin hiçbir şekilde geri kabul edilmeyeceğini bildirmişti. Bu göçmenlerden 130 hanesi Osmanlı pasaportuna sahip olmasına rağmen Rusya'dan zorla göç ettirilmişti. Rusya vatandaşı olan 22 hane, Yahudi hakkında ise bir miktar maddi yardımla Rusya'ya geri gönderilme kararı alınmıştı. Rusya vatandaşı olan Yahudilerin geri gönderilmeleri için 14 Kasım 1892 tarihinde geldikleri vapurdan karaya çıkmaları yasağı getirilmişti. Sayıları 66 kişi olan bu göçmenler mavna içinde yaşamak zorunda kalmışlardır.²³²

1891 tarihinde Çariçe Vapuru ile Hocabey'den gelen 90 kadar Yahudi Galata'ya gelmiş; Osmanlı vatandaşı olanlar belgelerini tasdik ettirmişlerdir.²³³ Osmanlı vatandaşı olduklarını ispatlayan Yahudiler, Meclis-i Vükela'nın aldığı karar doğrultusunda uygun görülen Osmanlı illerine gönderilmiş ve maddi durumu iyi

²²⁹ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 87.

²³⁰ BOA, MV, 21/36 ve BOA, Y. PRK, ZB, 9/30.

²³¹ BOA, DH. MKT, 1899/57.

²³² BOA, Y. PRK. AZN, 6/4.

²³³ BOA, Y. A. Res, 56/41.

olmayanların da yol masrafları “Zuhurat Tertibi’nden” karşılanmıştır.²³⁴ 1892 tarihinde Straviç Vapuru ile Odesa’dan gelen 17 Yahudi, 31 Temmuz 1892 tarihinde Liman İdaresi önüne gelmiş ve burada Liman idaresince Yahudiler, dışarıya çıkmamaları için kontrol altında tutulmuşlardır. Ancak kontrollere rağmen Rus vapur şirketi Yahudileri Liman İdaresi önüne mavnada içinde bırakmıştır.²³⁵

Rusya’dan İstanbul’a göç eden Yahudilerin geçici olarak bazı mahallere yerleştirildiğini gören II. Abdülhamid bunu bir sorun olarak addetmiş ve bu sorunun Bab-ı Ali’ce kesin bir çözüme ulaştırılmasını istemiştir. Özellikle deniz yoluyla gelen Yahudilerin mavnalarla denizin ortasına bırakılması konusunda Zaptiye Nezareti Dâhiliye Nezareti’ne ne yapacağını sormuştur.²³⁶

II. Abdülhamid, Odesa’dan gelen ve geçici olarak Hasköy’e yerleştirilen 17 Yahudi ile daha önceden gelen Balat ve civarına yerleştirilenlerin Selanik gibi uygun mahallere gönderilmesini emretmiştir.²³⁷ II. Abdülhamid’in emri üzerine bu 17 Yahudi ve daha sonra gelen 45 Yahudi İdare-i Mahsusa vapuruyla İzmir’e nakledilmişlerdir. Ayrıca yine İstanbul’a gelmiş olan 426 Yahudi daha, Adana ve Mersin’e gönderilmiştir. Daha sonra İstanbul’a ulaşan 62 kişilik bir kafiye de gemilerden dahi indirilmeden İzmir ve Selanik’e gönderilmişlerdir.²³⁸

II. Abdülhamid, Osmanlı topraklarına göç eden Yahudileri uygun mahallere yerleştirilmesini sağlarken öte taraftan da göçmenlerin gelişini engellemek için girişimlerde bulunmuştur. Öncelikle Liman İdaresi tarafından, Rus Sefareti’nin Yahudi göçmenlerin vapurlardan indirilmesi konusunda Rus vapur uyarılması istenmiştir.²³⁹ Ancak bu isteğe rağmen 45 ve 62 kişilik ardı ardına gelen Yahudi göçmenlerden sonra II. Abdülhamid, gemilere bindirilerek Osmanlı Devleti’ne yollanan Yahudilerin kabul edilmeyeceğini Rusya Büyükelçiliğine bildirilmesini emretmiştir.²⁴⁰

²³⁴ BOA, Y. A. Res, 56/41.

²³⁵ BOA, İrade-i Hususiye, 1310 M 2, no. 41.

²³⁶ BOA, İrade-i Hususiye, 1310 M 2, no. 41.

²³⁷ BOA, İrade-i Hususiye, 1310 M 7, no. 57.

²³⁸ BOA, İrade-i Hususiye, 1310 M 24, no. 172.

²³⁹ BOA, İrade-i Hususiye, 1310 M 2, no. 41.

²⁴⁰ BOA, İrade-i Hususiye, 1310 M 24, no. 172.

Eylül 1894 tarihinde 200 Yahudi'nin yine İstanbul'a göç edeceği haber alınmış, bunun engellenmesi adına Osmanlı Hükümeti girişimlerde bulunmuştur. Ancak göç edecek olanların çok önceden Rusya'ya yerleşmiş olan Osmanlı vatandaşları olduğu öğrenilince engel olma kararından vazgeçilmiştir.²⁴¹ İstanbul'a gelenlerden 100 Yahudi'nin İzmir'e, diğer 100 Yahudi'nin ise Selanik'e gönderilmesi karara bağlanmıştır.

II. Abdülhamid, her ne kadar uygulamaya konmamış olsa dahi Doğu Anadolu yöresinde Yahudi iskânı ile ilgili proje üzerinde çalışmıştır. 1893 tarihinde Hahambaşı Mose Levi'yle görüşmüş ve bu görüşmede, Rusya'dan gelmek isteyen Yahudilerin Doğu Anadolu'da yerleştirilebileceğini ve yine Yahudilerden 10.000 kişilik bir askerî kuvvet oluşturmayı düşündüğünü açıklamıştır.²⁴²

3.2.1.3.2. Baron Hirsch ve Anadolu'da Toprak Satın Alma Talebi

Bir Macar Yahudisi olan Baron Hirsch 1891 tarihinde Anadolu'da Yahudiler için toprak satın alma çabasında idi. Anadolu'da geniş topraklar satın alarak buralarda Yahudi vatanı kurma projesini ortaya atmıştı. Bu dönemde zaten Osmanlı Devleti malî sıkıntı içindeydi ki bu proje hem Yahudilerin vatansızlık sorununu hem de Osmanlı Devletinin dar boğazdaki maliye sorununu ortadan kaldırabilecekti.

Bu projenin yanı sıra Baron Hirsch, Osmanlı Devleti'nin Rumeli demiryolları yapımı projesini yürütmekteydi. Fakat Rumeli demiryolları yapımı ile ilgili taraflar arasında sorunlar bulunmaktaydı. Osmanlı Bankası Müdürü Sir Edgar Venson ve Baron Hirsch'ün Rumeli demiryolları meselesinin görüşmeleri esnasında Baron Anadolu'da toprak satın alma projesini de aktarmıştır. Rusya'da zulme uğrayan ve göçe zorlanan Yahudiler için Anadolu'da hazineye ait toprakları satın alarak iskânlarını sağlamak istediğini belirtmiştir. Ancak Osmanlı Hükümeti Baron Hirsch'in bu projesini reddetmiştir.²⁴³

²⁴¹ BOA, MV, 81/51.

²⁴² Arslan, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, s. 88.

²⁴³ Engin Vahdettin, **Rumeli Demiryolları**, Eren Yay., İstanbul 1993, s. 203–204.

Bir yıl sonra Baron Hirsch yine aynı projenin uygulanması için Alman milletvekili olan Mösyö Frederik aracılığı ile girişimde bulunmuştur. Mösyö Frederik Ankara vilayetinin valisi ile görüşmelerinde, bu yöreye Baron Hirsch aracılığı ile Yahudilerin yerleştirileceği söylentilerinden bahsetmiştir. Bu görüşmeye istinaden Ankara Valisi bu durumu Osmanlı Hükümetine bildirmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti herhangi bir yöreye Yahudi göçmenlerinin yerleştirilmeyeceğini ve yasakların devam ettiğini yinelemiştir.²⁴⁴

3.2.1.3.3. 1891 Yılı ve Göç Yasaklarının Artması

Osmanlı Devleti'nin tüm engelleme çabalarına ve çıkarılan kanunlara rağmen bu topraklarda Yahudilerin yurt arayışları artarak devam etmekteydi.

İlk olarak Haziran 1891 tarihinde Yahudi Hahambaşı göçmenlerin Kudüs'e yerleşebilmeleri için izin talebinde bulunmuştur. II. Abdülhamid öteden beri bunun sosyal ve siyasal yönden sakıncalarının olduğunu düşünmesinden ötürü hahambaşının bu talebi reddedilmiştir. Ancak buna rağmen Filistin bölgesine devam eden göç, yerli halkın da şikâyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Şikâyetlerin II. Abdülhamid'e iletilmesi sonucu Padişah, 2 Temmuz 1891 tarihinde konuyu tekrar ele almıştır. Buna göre; Osmanlı topraklarına olduğu gibi Amerika topraklarına da yoğun bir göç konusuydu ki devlet, Yahudilerin Amerika'ya gitmelerini teşvik etmeliydi. Bununla beraber Osmanlı limanlarına gelen Yahudilerin karaya çıkmalarına izin verilmemeli ve Osmanlı topraklarına bu tarihten sonra gelecek Yahudiler kabul edilmemeliydi.²⁴⁵

Yine 1891 yılı Temmuz ayının sonlarında Hayfa'ya gelen ve Osmanlı uyruğuna geçmek isteyen Yahudilerin durumu da II. Abdülhamid'e sunulmuştur. Padişah buna göre yine Yahudilerin bu bölgeye yerleşmelerindeki sakıncalara değinmiş ve göç edenlerin Kudüs ve civarına yerleşmelerinin mümkün olmayacağını ve göçmenlerin Amerika'ya yönlendirilmelerini bildirmiştir.²⁴⁶

²⁴⁴ BOA, Y.A.HUS, No.251/78.

²⁴⁵ BOA, İ.DH, No. 96609.

²⁴⁶ BOA, İ.MMS, No. 123/5276.

Rusya'nın yaptırımları arttıkça Osmanlı topraklarına Yahudi göçü artmaktaydı. Bu göç artışı karşısında, bir komisyon tarafından hazırlanan rapor 4 Ağustos 1891 tarihinde II. Abdülhamid'e sunulmuştur. Genel itibariyle raporda Filistin harici diğer topraklara Yahudilerin yerleştirilmesinin uygun olabileceği aktarılmıştır. Raporda şöyle denilmektedir.“Yahudiler Avrupa sermayesinin ve kamuoyunun büyük bir kısmını elinde tutmaktadırlar. Ermeni olaylarının yoğunlaştığı bu günlerde bu iki unsurun Padişah hazretlerine en ziyade ihtiyaç duymalarını ve minnettar kalmalarını sağlayacak icraatlar yerine kati ret cevapları verilmesi uygun değildir. Bu durumda sadık birer tebaa olan Yahudilerin padişahları aleyhinde bir fikre kapılmaları söz konusu olabilecektir. Taassup sahibi Rusyalıların yaptıkları düşmanlıklardan dolayı Yahudilerin neler çekmekte oldukları anlatılmaya muhtaç değildir. Bu sebeple, kesin ret şeklinde bir cevap verme yerine, hükümet oluşturmaları gibi ihtimal dâhilinde bulunan mahzurları giderecek bir uygulama yapılabilir. Mesela Osmanlı uyruğuna geçmek isteyen Yahudiler, devletin tayin edeceği yerlerde iskân edilebilirler. Devletin emri altında olarak derhal asker olurlar veya askerlik bedeli öderler. Büyük bir kısmı ziraat ile meşgul olarak belirlenecek vergilerini vakit ve zamanıyla öderler. Bu şartlar altında, mesela, Trabzon, Diyarbakır, Elcezire, Trablusgarb, Bingazi gibi yörelere yerleştirilebilirler. Bu durumda Yahudilerin Avrupa'da Padişah aleyhinde propaganda yapmalarına fırsat verilmemiş olur.”²⁴⁷

Böyle bir rapor sunulmasına rağmen artan göç nedeniyle Osmanlı Devleti yasaklayıcı önlemler almaya devam etmiştir. 5 Ağustos 1891 tarihinde yayınlanan irade ile yasaklar tekrar hatırlatılmış²⁴⁸, 17 Ağustos 1891 tarihli irade²⁴⁹ ile de Yahudilerin sadece Filistin'e değil ülkenin herhangi bir yerine kabul edilmemesi ve göçmenlerin Amerika'ya gitmeleri konusunda teşvik edilmeleri karara bağlanmıştır.

1891 tarihinde Yahudi göçlerine karşı kesin içeriğe sahip birçok karar alınmasına rağmen uygulamada büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bu dönemde İstanbul, Rusya'dan canını kurtarmak isteyen Yahudilerin ilk durağı haline gelmiştir. Rusya'dan

²⁴⁷ BOA, Y.MTV, No. 53/24.

²⁴⁸ BOA, İ.DH, No.96900.

²⁴⁹ BOA, İ.DH, No.97030.

meydana gelen göçler aylar boyunca devam etmiştir. 1892 yılının ortalarına gelindiğinde göçler halen devam etmekte ve yaşanan sorunlar aynen devam etmektedir. Neticede II. Abdülhamid yeni bir irade çıkartarak, İstanbul'dan karaya çıkmaya çalışan Yahudilerin bundan böyle dindaşlarının daha fazla olduğu Selanik ve benzeri şehirlere gönderileceğini bildirmiştir. Bununla beraber iradede Filistin'e göç yasağının devam ettiği tekrar edilmiştir.²⁵⁰ Bu irade neticesinde Rusya'dan göç eden Yahudiler İzmir, Selanik ve Yanya gibi şehirlere nakledilmişlerdir.²⁵¹

3.2.1.3.4. Yahudi Göçmenlerin Suriye ve Beyrut Vilayetlerine Yerleşme Talepleri

Osmanlı hükümetinin Filistin'e Yahudi göçünü engellemek için aldığı tüm tedbirler, Yahudileri Filistin civarındaki topraklara yöneltmiştir. Yahudi göçmenlere yardım eden Avrupa'daki Yahudi zenginler ve örgütler, bu defa da Osmanlı hükümeti tarafından toprak satın almaya yönelik sert bir önlem konulmayan Beyrut ve Suriye topraklarını satın alma yoluna gitmişlerdir.

Ağustos 1893 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nin bir tebliği ile Yahudiler Beyrut ve Suriye'den toprak satın alarak buralara yerleşmeye başlamışlardır. Bu dönemde Beyrut'un Kafr kazasında 18.329 dönüm arazi, 1.410 tarım arazisi, 119 ev almışlardır. Emlak ve arazi satışlarının hızla artması ve taleplerin çoğalması üzerine Beyrut valiliği satışları geçici olarak durdurmuş ve durumu Osmanlı hükümetine bildirmiştir. 24 Aralık 1893 tarihinde konu ile ilgili görüşen Osmanlı Hükümeti durumun tam olarak değerlendirilmesi için; emlak satışının yapıldığı kişilerin uyruklarının, kimliklerinin ve ne kadar mülk aldıklarının tespiti; satışların uygun şartlarda yapılıp yapılmadığının tespiti; Yahudi göçmenlerin yerleştirilmeyeceğine dair taahhütname suretlerinin gönderilmesini Beyrut Vilayeti'nden talep etmiştir.²⁵²

Yahudi göçmenlerin Suriye ve Beyrut'a yerleşmelerini sağlamak adına çalışmalar yapan önemli Yahudi iş adamlarından olan Baron Edmond Rothschild,

²⁵⁰ BOA, İ. HUS, No. 57, M 1310.

²⁵¹ BOA, Y. A. HUS, No. 263/42.

²⁵² BOA, MV, 77/117.

Culand'da göçmenlerin yerleştirilmeleri için toprak satın almış ve buraya 200 Yahudi'nin yerleştirilebilmesi için Osmanlı hükümetinden kâtabi aracılığı ile izin talebinde bulunmuştur. 13 Aralık 1894 tarihinde II. Abdülhamid tarafından bu talep uygun görülmüş ve izin için bir ferman yayınlamıştır. Ancak fermanın uygulamaya geçmemesi üzerine Rothschild'in kâtabi bu iznin uygulanması için padişaha tekrar başvurmuştur. Bu başvuru 4 Mart 1896 tarihinde Osmanlı Hükümeti tarafından görüşülerek karara bağlanmıştır. Buna göre;

“Bir zamandan beri arz-ı Filistin'de Musevilerin ele geçirdikleri arazide bila-ruhsat ebniye inşa etmeye ve müctemian iskân etmek hususundaki arzularını gerçekleştirmek için bazı vasıtalarla yol bulmakta olduklarını ve daha önce İzmir'in de dâhil olduğu Aydın vilayetine iskânlarına izin verilen muhacir Yahudilerin de Filistin'deki Yahudilere ilhak eylemekte olduklarının bilindiğini.”²⁵³ bildirmiştir.

Bununla beraber, buralardaki mülk ve arazi alımlarının kısıtlanmadığı takdirde gelecekte tehlikeli durumlarla karşılaşılabilceğini belirten Osmanlı Hükümeti “şimdiye kadar gelen 300 haneden başka muhacir celp ve iskân etmemeyi taahhüt eylemeleri halinde iştirâ eylemiş oldukları arazinin kendi namlarına”²⁵⁴ devrinin yapılabileceğini padişaha bildirmiştir.

Yine 27 Ocak 1897 tarihinde Osmanlı Hükümeti Suriye ve Beyrut vilayetlerine göçle ilgili bir karar daha çıkarmıştır. Buna göre; “Arz-ı Filistin civar ve inhâsından ma'dûd olan Suriye ve Beyrut vilayetleri dâhilinde iskânları dahi mahzurdan salim olmayacağına” karar vermiştir. Bu karar neticesinde Suriye ve Beyrut vilayetlerine yerleşmek isteyen 250 Yahudi aileye yerleşme izni verilmemiştir.²⁵⁵

3.2.1.3.5. Baron Rothschild ve Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri

19. yy göçü daha başlamamışken Yahudiler Filistin ve civarında “Yisuv” adı verdikleri yerleşim alanlarında yaşamlarını sürdürmekteydiler. Çoğunlukla 16.yy'da İspanya'dan göç eden Yahudiler bu bölgede Osmanlı uyruğuna geçerek Sefardim

²⁵³ BOA, Y. A. Res, 78-27.

²⁵⁴ BOA, Y. A. Res, 78-27.

Yahudileri olarak yaşamaktaydılar. 18.yy itibariyle de dindar pek çok Yahudi Filistin'e hicret ederek kendilerini ibadete adanmışlardı. Bu Yahudiler Filistin'de "haluka" adı verilen ve Avrupa'dan gönderilen sadakalarla yaşamlarını sürdürmekteydiler. XIX. yüzyılda Siyon Âşıkları Filistin'deki bu yerleşim merkezlerinden güç alarak Filistin ve yöresinde kolonizasyon çalışmalarına başlamışlardır.²⁵⁶

Bu çalışmaları ve Yahudi meselesini takip eden önemli bir isim de Baron Edmond de Rothschild'dir. Baron Rothschild yaşamı boyunca yaptığı yüksek meblağlı bağışlardan dolayı "Yishuv'un babası" unvanını almıştır. Ancak başlarda Siyonistler tarafından Siyonizm karşıtı olarak görülen Rothschild daha sonra farklı bir Siyonist olarak nitelendirilmiştir. Chaim Weizmann da Rothschild hakkında yanıldıklarını, onun da bir Siyonist olduğunu ve en az kendileri kadar da politik olduğunu belirtmiştir.²⁵⁷

Rothschild 1892 tarihinde, daha önceden satın aldığı Filistin topraklarına Yahudilerin yerleştirilmesi için Osmanlı Devleti'nden izin alma girişiminde bulunmuştur. Bu sebeple Rothschild'in özel kâtabi Şayed, II. Abdülhamid'in yakını olan Hacı Ali Bey'e bir mektupla durumu bildirmiştir. Mektubunda şöyle demiştir;

Baron Rothschild de ait olan Şam ve Beyrut vilayetlerindeki araziler halen boş durmaktadır. Bizim taşebimiz Osmanlı Devleti eğer izin verirse bu toprakların boş kalmaları yerine yabancı ülkelerden gelen Yahudi göçmenlerin iskanına açılmasıdır. Yahudi halkı bu topraklara yerleşirse Osmanlı uyruğuna tabii olacak ve onun istediği şekilde yaşayacaktır. Bu durumun Osmanlı Devletine sağlayacağı faydalar olacaktır elbette ki boş arazilerin iskanı ile birlikte nüfus artacak, üretim çoğalacak ve vergiler artacaktır. Böylece Osmanlı hazinesine de yararı olacaktır. İş bu sebeplerden ötürü ve Rothschild bankası aracılığıyla hazineye sağlanacak gelirler göz önünde bulundurulacak. Musevi halkın Filistin topraklarına yerleştirilmesine müsaade verilmesini talep etmekteyiz.²⁵⁸

²⁵⁵ BOA, MV, 91/19.

²⁵⁶ Öke, **Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)**, s. 38-39.

²⁵⁷ Arslan, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, s.43.

²⁵⁸ BOA, Y. PRK. SRN, No. 3/43.

Baron Rothschild'in bu dolaylı talebi üzerine, Yahudilerin yerleşme yasağı bulunan bu topraklar üzerine yeni bir göçmen yerleştirme fikrinin neden ortaya atıldığı, Osmanlı Devletince Beyrut vilayeti yetkililerine sorulmuştur.²⁵⁹

Rothschild'in Filistin'de Yahudi yerleşimini sağlama çalışmaları devam etmiştir. Emil Frank ve ortakları Baron Rothschild adına Suriye vilayetinde toprak satın alma çabası içindedirler. 24 Eylül 1892 tarihinde Suriye vilayetinin ilettiği rapora göre, Emil Frank ve ortakları Havran sancağından satın aldıkları toprakların tapularını almayı talep etmiş ve bu topraklara göçmenlerin yerleştirilmeyeceğinin de garantisi vermişlerdir. Bu rapor üzerine Osmanlı merkez yönetimi tapu işlemlerinin hiçbir şekilde gerçekleştirilmemesini bildirmiştir.²⁶⁰

Emil Frank ve ortaklarının talepleri Dâhiliye Nezaretinden de resmi bir yazı ile bilgilendirilmiştir. Yahudi halkının Hicaz bölgesi haricinde Osmanlı ülkesi sınırları içerisinde herhangi bir yerde mülk sahibi olma hakları mevcuttur. Arazi yada emlak almak satın almaları bu yüzden engellenemez. Padişahın iradesi sonucu Filistin sınırları içerisinde Yahudi göçmenlerin iskan edinme yasağının mevcut olması dolayısıyla Filistin ve Osmanlı devletince yasaklanan yerlerde iskan ettirilemez ve tapu verilemez.²⁶¹

Resmi olarak gayrimenkul alma yolu kapanan Yahudiler, bundan sonra; farklı isimler kullanarak, farklı kıyafetler giyerek ve bazı yerli memurlara rüşvetler vererek toprak elde etme faaliyetlerine devam etmişlerdir.²⁶²

Yerli memurların, Yahudi göçmenlerin uzun süredir Filistin'de yaşadıklarını gösterebilmek için sahte evraklar düzenlemiş, yine düzenlenen evraklarla birçok arazinin eskiden beri Yahudilerinmiş gibi göstermişlerdir. Böylelikle toprak satın almak isteyen Yahudi göçmenler Osmanlı vatandaşı olarak kayıtlara geçirilmiş ve hileli arazi satışları gerçekleştirilmiştir.

²⁵⁹ BOA, DH. MKT, No. 1999/84.

²⁶⁰ BOA, Y. PRK. DH, No. 5/63.

²⁶¹ BOA, Y. PRK. DH, No. 5/63, lef 2.

²⁶² BOA, DH. MKT, No. 2043/94.

Yerli memurların tüm usulsüzlüklerine rağmen Osmanlı hükümeti toprak satışlarının önüne geçme kararında idi. Bu konuyla ilgili Dâhiliye Nezareti tutumunu şöyle belirtmiştir. “Filistin’de toprak satın almak isteyen Yahudilerin gayesi, Beni İsrail döneminde mamur halde bulunan ve Tevrat’ta ismi geçen bazı yerlerin mamuriyeti sabikasını iade etmektir. Şimdiye kadar Kudüs havalisine gelen Yahudi göçmenlerin miktarı, yerli Yahudilerin on misline çıkmıştır. Fakat bunlar temizliğe dikkat etmediklerinden bölgedeki sağlık şartlarını bozmasına sebep olabilirlerdi. Ayrıca, gittikleri yerlerde yerli sanayi ve ticareti ele geçirdiklerinden, şu halleriyle ve para kullanmayı bilmeleri sayesinde buraları kısa müddet içinde tamamen kendi tasarrufları altına alıp asli unsur olan yerli halkın dağılmasına sebep olabileceklerdir. Ayrıca Yahudiler sahip oldukları mülkleri kendi dinlerinden olmayan hiçbir kimseye satmamaktadırlar. Bu halleriyle bundan sonra da arazi satın almaları serbest bırakılacak olursa bunun getireceği sakıncaların önüne geçilemez. Ayrıca, uluslar arası yeni bir sorun çıkarmanın gereği de yoktur”.²⁶³

Yine 1895 tarihli, Mehmet Sadık imzalı bir teftiş raporunda; Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Paşa’nın Yahudi inşaatlarına göz yumarak ve polis komiserini her hafta Yafa kasabasına göndererek kişi başı beşer lira toplatarak zengin olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Yafa kasabası Kaymakamı Kazım Efendi’nin aracılığı ile Yahudiler tarafından satın alınan araziler üzerinde köyler kurularak zamanla buraların kasabalara dönüştüğünden bahsetmektedir.²⁶⁴ Tüm bu suiistimallerden de anlaşılacağı üzere Yahudiler bu bölgede geri gönderilme endişesi taşımadan yerleşme imkânına sahip olabilmişlerdir.

II. Abdülhamid de bölgedeki arazi satışlarını daha rahat denetleyebilmek ve bu satışları engelleyebilmek için, boş mirî arazilerinden bir kısmını Hazine-i Hassa kaynaklarını kullanarak şahsi mal varlığı olarak satın almıştır.²⁶⁵

²⁶³ BOA, DH. MKT, No. 2055/57.

²⁶⁴ BOA, YPRK. AZJ, No. 30/45.

²⁶⁵ Öke, **II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi**, s. 141–142.

3.2.1.3.6. II. Abdülhamid ve Herzl Görüşmeleri

Herzl'in başkanlığında toplanan Siyonistlerin, Yahudileri yerleştirebilmek için zengin Yahudileri de yanlarına alarak toprak satın almaya çalıştıklarından bunun için de öncelikle Vaat edilmiş Topraklar olarak bilinen ve Osmanlı'nın elinde bulunan Filistin'e yöneldiklerinden daha önce söz etmiştik. Filistin'e yönelik bakışlarından ötürü özellikle Herzl'in II. Abdülhamid'le görüşmeye çabaladığına değinmiştik. Herzl'in II. Abdülhamid'le görüşebilmek adına pek çok yöneticiden, devletlerin ileri gelenlerinden ve Abdülhamid'in yakın arkadaşlarından arabuluculuk yapmaları konusunda istekte bulunduğunu önceki bölümlerde ele almıştık. Önce Newlinski ile haber göndermiş ve nakit 5 milyon altınlık teklifte bulunmuştur. Bunun üzerine;

“Herzl, bu konuda bir adım daha atmamalıdır. Ülkenin bir taşını dahi satmam. Çünkü o benim malım değildir, halkımın malıdır. Bu imparatorluk onu kaniyla aldı ve onu parçalanmasına müsaade etmeden tekrar kanımızla koruyacağız. Bu imparatorluğun sahibi Osmanlı halkıdır, ben değil. Onun hiçbir parçasını boşaltmam. Yahudiler milyonlarını sarf edebilirler. Osmanlı parçalanınca da Filistin'i karşılıksız alabilirler. Ne var ki o ancak cesetlerimiz üzerinde parçalanabilir. Çünkü henüz hayattayken asla bölünmeye müsaade etmeyeceğiz.”²⁶⁶

Bu cümlelerin üzerine umutsuzluğa kapılan Herzl, 1900 yılında Osmanlı Devleti'nin yeni borçlar aramaya başlaması ile yeniden umutlanır. Bu kez de II. Abdülhamid'in yakın arkadaşı Vambery'den yardım istemiş ve Vambery'nin aracılığı ile II. Abdülhamid görüşmeyi kabul etmiştir. Ancak Abdülhamid Herzl'i Siyonist bir lider olarak değil Yahudilerin lideri, bir gazeteci olarak görmeyi kabul etmiştir.

Herzl'in uzun zamandır beklediği görüşme 17 Mayıs 1901'de gerçekleşir. Bu görüşmede Herzl, Sultan'a öncelikle Yahudilere olan yakınlığından ve iyi niyetinden ötürü teşekkür ettiğini ve bu konuda her tür yardımda bulunabileceğini belirttiikten sonra Sultan da Yahudileri gerçekten önemseydiğini dile getirmiştir. Görüşmenin devamında Herzl, Osmanlı topraklarında var olan zenginlikleri Yahudilerin işletip

²⁶⁶ Mustafa Muhammet et- Tahhan, **Filistin ve Büyük Komplo**, Çev. Ahmet Özdemir, Muhammed Sakaryalı Azim, İstanbul 1995, s. 68.

geliştirebileceğini bu konuda izin verilmesi gerektiğini ayrıca borçların birleştirilmesi konusunda da yardım edebileceğini; karşılığında ise bir gün Yahudiler için bir jest yapmalarını istediğini belirtmiştir.²⁶⁷

Herzl'in Abdülhamid'e yaptığı teklifler kendi hatıralarında şu cümlelerle anlatılmaktadır. "Türk maliyesini sağlığına kavuşturabilmek için yirmi milyon sterlin ayrılmalıydık. Filistin için de her sene seksen bin altın gelir getirmesi esası üzerinden iki milyon sterlinle Türkiye'yi 'Düyun-ı Umumiye'den, yani Avrupa'nın tasallutundan kurtarmalıydık. Düyun-ı Umumiyenin, A, B, C ve D hisse senetlerinin sahiplerini, faizleri artırarak yahut amortisman müddetlerini uzatarak Düyun-ı Umumiyenin feshini temin edebilirdik, bu da Osmanlı Devleti'ni bir beladan kurtarmak demek olurdu."²⁶⁸

Abdülhamid ile Herzl arasında geçen görüşmede Filistin meselesine ilişkin hiçbir konuşmanın geçmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Herzl ilk görüşmede buna değinmenin doğru olmayacağını düşünmüş ve öncelikle padişahın güvenini kazanmaya çalışmıştır. Yalnızca Osmanlının Yahudilere kucak açıp sahip çıkması talebinde bulunulmuştur. Böylece Herzl'in sunduğu Yahudilerin endüstri anlamındaki yardımları ve kendisinin borçlar konusunda yapacağı yardım II. Abdülhamid'in değerlendirmeyi istediği konular arasında yer almış Abdülhamid bu önerilere olumlu gözle bakmıştır. Ancak şu sorular da aklına takılmamış değildir.

"Aslen İslam dünyasının meselesi olmayan ve Avrupa'da ortaya çıkan 'Yahudi Sorunu', neden Avrupa'nın bünyesinde halledilemiyor da ısrarla Osmanlı topraklarına transfer edilmek isteniyor? Neden ille de Osmanlı bünyesinde çözülmek isteniyor mesele? Soykırımlar Avrupa'da yaşanmakta, ayrımcılık yine oralarda vuku bulmaktaydı. Hâl böyleyken faturanın İslam dünyasına kesilmiş olması düşündürücü değil midir?"²⁶⁹

Herzl bu görüşmenin sonrasında önerdiklerini yapma yolunda çalışmalara başlamıştır. Daily Mail gazetesinde bu görüşmeden söz edilmiş ve gazetede Herzl'in bir

²⁶⁷ Göze, Ergun, **Siyonizm'in Kurucusu Theodore Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid**, İstanbul 1995, s. 280-287.

²⁶⁸ Göze, s. 72.

demecine yer verilmiştir. Herzl bu demecinde, Abdülhamid'in Musevilere karşı sevgi beslemekte olduğunu, Yahudilerin Sultan'dan başka seveninin ve dostunun olmadığını, bu nedenle iyi bir yolda ilerlediklerini dile getirmiştir.²⁷⁰ Hemen ardından da Avrupa'da Osmanlı'nın borçlarının birleştirilmesi konusunda görüşmelere başlamış ve bunu rapor olarak Abdülhamid'e sunmuştur. Bu rapora göre, Herzl, Tevhid-i Düyun meselesinden dolayı Osmanlı'ya bir buçuk milyon lirayı bulabileceklerini ancak karşılığında Anadolu, Suriye ve Filistin'in ekonomik anlamda gelişebilmesi için bir Osmanlı- Musevi şirketinin kurulmasını istediklerini bunun kabulü halinde ise ileride daha pek çok projede birlikte hareket edileceğini ve Osmanlı'nın borçlarından kurtulacağını vaat etmektedir.²⁷¹ Ayrıca Herzl bu çalışmalara başlamanın koşulu olarak da Padişah'ın Yahudilere Filistin'de yerleşme ve özerk idare kurma hakkını tanımasını istemiştir.²⁷² Tevhid- i Düyun işinde Hükümet Seniye'ye hizmet edecek olan Herzl'in Osmanlı'nın genel borçları için değiştirme yönündeki davranışları hakkında bir diyaloga girişmesinin mümkün olmadığı yönünde Viyana Sefareti telgraf yazmıştır.²⁷³

Herzl, Osmanlı'yı Düyun-ı Umumiye'den kurtarmaya çabalıyordu. Düyun-ı Umumiye borçlarının ödenmesine karşılık Filistin'de toprak verilmesini istemiş ve bu düşüncesine yönelik mektup yazmıştır.²⁷⁴ Bu konuda da yersiz konuşmalara başlamış ve Abdülhamid'e karşı nazik tavırlar içinde iken Abdülhamid'e gelen bir başka habere göre ise, Herzl Siyonist Kongrede Abdülhamid'le Filistin meselesini görüştüğünü Filistin topraklarını Yahudilere verme konusuna Abdülhamid'in sıcak baktığını dile getirmiştir. Abdülhamid'in bunu öğrenmesi üzerine sert bir tepki ile olayı yalanlar ancak Abdülhamid ve Herzl arasındaki görüşmelere devam edilir.²⁷⁵ Abdülhamid ile Herzl arasında İstanbul'da geçen ikinci görüşmede Abdülhamid, imparatorluğunun kapılarını Musevi göçmenlere açmaya hazır olduğunu ancak gelenlerin Osmanlı uyruğuna geçmeyi kabul etmeleri gerektiğini söyler. Bu takdirde Museviler Filistin dışında her yerde kolonizasyon izni alabileceklerdir. Buna karşılık ise bir sendika

²⁶⁹ Armağan, s. 167.

²⁷⁰ BOA, Y. PRK. TKM, No. 44/52.

²⁷¹ BOA, Y. PRK. TKM, No.44/53.

²⁷² Öke, **Filistin Sorunu**, s.54.

²⁷³ BOA, Y. A. HUS. No. 431/35.

²⁷⁴ BOA, Y. PRK. ML. No. 23/8.

²⁷⁵ BOA, İ. HUS, No. 66, N 1319.

kurmak suretiyle Osmanlı borçlarını pekiştirecek ve halen var olan ve bundan sonra da bulunacak olan tüm madenlerin işletilmesini üzerlerine alacaklardır.²⁷⁶

Herzl bu görüşmeler sonucunda yazdığı yeni mektubunda Filistinsiz bir imtiyazı geri çevirir nitelikte bir rapor sunarak, kendisine verilen görevleri iki kısma ayırmıştır:

“Ekselans İzzet Bey tarafından ulaştırılan tebligat, işimizi mantıklı olarak iki kısma ayırmaktadır:

1. Sanayi kısmı
2. Siyasi, mali kısım

1. Majesteleri, memalik-i mahrusa-i şahanelerinde keşfedilmiş veya keşfedilecek olan madenleri işletmek amacıyla bir şirket kurulması görevini acizlerine tevcih buyurmaktadırlar. Bu teklifi, majestelerinin menfaatlerine sadık bir şekilde hizmet etmeme fırsat vermesi bakımından, prensip itibarıyla kabul ediyorum. Bu işin teferruatı tabiatıyla tespit olunacaktır.

2. Majesteleri, birçok vesilelerle sabit olduğu veçhile memalik-i şahanelerinde mütemekkin Musevilere karşı esirgemedikleri âlicenaplığı, mazlum ve mağdur durumda bulunan dünyanın başka taraflarındaki diğer Musevilere de pederane himayeleri altına alarak ve toplu bir halde muayyen bir yerde yerleşmemek şartıyla genişletmeyi arzu buyurmaktadırlar.

Arzu-yu şahanenin bu şekil ve şartlar altında tahakkuk edebilmesi bendelerine gerçekleşmesi güç gibi görünmektedir. Bu işin icra safhasına intikal edebilmesi, kâfi derecede neşriyat yapılmasını gerektirir. Bu neşriyat meyanında, vaki olacak hayırhah davetleri için bazı sınırlama yapılmış olduğu eklenecek olursa kötü bir etki oluşturacak ve hiç değilse şüphe ve tereddüde sebep olacaktır bu genel görüş ve kanaat dışında pratik diğer sebepler de vardır. Büyük mali operasyonlar için sermayeyi tedarik edecek olan fakir muhacirler değildir. Şu halde muhaceret işi ile Tevhid-i Düyun meselesi arasında bir irtibat kurulması lüzumu bahis konusu olmaktadır. Naçiz fikrimce bu irtibat, ancak muhaceret işi ile birbirine bağlı büyük bir Osmanlı-Musevi şirketinin tesisi hususuna umumi mahiyette bir müsaade verilmesiyle sağlanacaktır.

²⁷⁶ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 54.

Majestelerinin en mütevazı ve muti bendeleri olmaktan gurur duyarım.”²⁷⁷

Herzl’in bu mektubundan anlaşılan şudur ki, Herzl, Osmanlı madenlerinin işletilmesi için bir şirket kurmak istemekte ayrıca Yahudilerin toplu olarak bir yere yerleştirilmesinin Yahudi tüccarların isteği olduğunu bu isteğin gerçekleşmesi halinde Osmanlı’ya yardım edebileceklerini bildirir. Abdülhamid, Yahudilerin toplu yerleşimi konusundaki isteğe karşı çıkar, izin vermez.

Herzl, Abdülhamid’e olan jestlerini sürdürmüş ve Abdülhamid’in çok önemseydiği Hicaz demiryolu projesi için yardım parasını da göndermiştir. Ancak Abdülhamid bunun bir Müslüman işi olduğu yönündeki düşüncesi üzerine Yahudi parasını kabul etmemiş ve parayı Herzl’e geri göndermiştir.²⁷⁸ Herzl Abdülhamid’e olan jestlerini sürdürmüş ve Avrupa’daki çeşitli bankalardan kredi mektupları almıştır. Öte taraftan da Tevhid-i Düyun konusunda görüşmelerini sürdürmekte ve Osmanlı’nın lehinde sonuçlanması için çabalamaktadır.²⁷⁹ Ancak Abdülhamid’in edindiği bilgilere göre bu çabalarında çok da başarılı olamamıştır.²⁸⁰

Temmuz 1902’de Herzl’in gönderdiği mektuptan ilişkilerin biraz daha olgunlaştığına yönelik bilgiler yer almaktadır. Herzl, Osmanlı’nın birleştirilmiş borçları olan 32 milyonun %80’ini ödeyebileceklerini ancak karşılığında Filistin ve Hayfa bölgesine Yahudi yerleşimine izin verilmesini istemiştir. II. Abdülhamid ise Mezopotamya’ya dağınık bir biçimde Yahudi yerleşimine izin verir ancak Filistin ve Hayfa konusunda hâlâ kararlılığını sürdürmekte bu bölgede Yahudi yerleşimine izin vermemektedir.²⁸¹

Osmanlı Devleti’nin Washington elçisi Ali Ferruh Bey de bir gazeteye verdiği demeçte; “Hükümetimiz, Arap memleketlerinin hiçbir bölümünü satmak niyetinde değildir. Ceplerimizi milyonlarca altınla doldursalar da bu düşüncemizden

²⁷⁷ BOA, Y. PRK. TKM. No.43/26.

²⁷⁸ BOA, Y. MTV. No. 228/30.

²⁷⁹ BOA, Y. PRK. EŞA. No.39/85.

²⁸⁰ BOA, Y.A. HUS No.401/35.

²⁸¹ BOA, Y. PRK. ML, No 23/8.

vazgeçmeyiz. (...) Binaenaleyh, Filistin'in satın alınma hususu Maliye Nazırımızı ilgilendirmez, o siyasi bir meseledir.”²⁸²

Vahdettin Engin'e göre Abdülhamid, Mezopotamya'ya Yahudilerin toplu yerleşimine izin verseydi bugün Türkiye Cumhuriyetinin güney komşusu İsrail olacaktı. Ayrıca Tevhid-i Düyun sayesinde Yahudilerin ödemeyi düşündüğü parayı kabul etseydi eğer dış borçlarının büyük bir kısmından kurtulup yeniden güçlü konuma geçmeye çalışacaktı. Ancak Abdülhamid tüm bunlara rağmen Herzl'in isteğini kabul etmemiştir.²⁸³ “Filistin'de yerleşim yasağına dair Padişah iradesi bulunmaktadır ve devlet bu kararlar yasaya uygun olarak sınırlama hakkını kullanmaktadır.”²⁸⁴

1903 yılına gelindiğinde ise borçların birleştirilmesine yönelik görüşmeler olumlu bir biçimde sonuçlandırılmış bu konuda Herzl'e ihtiyaç kalmamış ve Herzl ile olan ilişkiler sona erdirilmiştir. Sultan Hamid, aslında Herzl'i, Siyonistlerin lideri olarak değil, Osmanlı borçlarının tasfiyesini üzerine alacak Musevi banka ve bankerlerle gerekli görüşmeleri yapacak bir arabulucu olarak kabul etmiştir. Sultan Hamid, Musevilerin bağımsız hareket ettiğini ve onlara borçlanmanın hiçbir sakıncayı doğurmayacağını düşünmüştür. Ancak Herzl'in birtakım siyasi isteklerde bulunması onunla iletişimin sona erdirilmesine neden olmuştur.²⁸⁵ Ve görüşülen zamanlarında bir zorlama sonucu olduğu bir belgede şöyle dile getirilmiştir.

Bundan yedi sekiz sene önce Halil Rifat Paşa'nın Sadaretinin ilk yıllarında Neue Freie Presse gazetesinin başyazarı ve Avrupa'da bütün Yahudileri birleşmeye davet eden 'Siyonist' cemiyetin başkanı Doktor Herzl İstanbul'a gelmiş, bazı ileri gelenlere ve vekillere başvurarak söz konusu cemiyetin Kudüs mukabilinde devletin bütün borçlarını ödeyebileceği teklifinde bulunmuştu. O zaman Zat-ı Şahanelerinin kesin emirleri gereği bu şahısla görüşülmesi yasaklanmış ve herif defolup gitmişti. Geçen zaman içinde Siyonistler her türlü teşebbüste bulundular ve Doktor Herzl bu kere de İstanbul'a bir özel temsilci gönderdi. Neue Freie Presse gazetesinin Avusturya

²⁸² OHN, 332/17, No. 9796/34.

²⁸³ Engin, **Pazarlık**, s. 134.

²⁸⁴ BOA, HR. HMS. İŞO, No. 193/66.

²⁸⁵ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 57.

diplomasisince nüfuz ve ehemmiyeti ve söz konusu cemiyetin büyük fedakârlıkları bilhassa dikkat çekicidir. İstanbul'da komisyonların, imtiyazların hep para ile bittiğini öğrenen Yahudilerin Çıfıtlılığını beyana gerek olmadığından, özel temsilcinin katiyen ve katiyen kabul edilmemesi ve dinlenilmemesi için lazım gelen yetkililerin en etkili şekilde uyarılması gerekmektedir.²⁸⁶

Mustafa Armağan'a göre, Abdülhamid, Yahudi sorununun kaynağını bizzat Avrupa Devletleri olarak görmektedir. Özellikle Almanya ve Rusya, Musevilerin Filistin'de bir yurt edinmesi için ikiyüzlü davranmaktadırlar. Çünkü bu ülkeler Yahudileri kendi topraklarından tard ve ihraç etmek için yerleşimcileri Osmanlı Devleti üzerinde baskıcı olarak kullanmaktadırlar. Abdülhamid bu durumun farkına vardığı için Filistin konusunda hassas davranmış toprak alımına yönelik yasaklar getirmiştir.²⁸⁷

Abdülhamid bu görüşmeleri kendi cümleleri ile şöyle değerlendirmektedir:

Siyonist şefi Herzl beni ikna edemez. Herzl zeki bir insan olması kendi dinine mensup insanları için toprak istemesi kabul edilir değildir. Siyonistler Filistin topraklarında söyledikleri gibi ziraat ile uğraşmak için değil orada bir ülke oluşturmak i gayesindedirler. Osmanlı İmparatorluğu dahilinde böyle bir düşüncenin varolması mümkün değildir. Her ne kadar ülkede yaşayan Yahudilere karşı saygım olsada Filistin ile ilgili düşüncelere bir o kadar karşıyım. Ülke dahilindeki boş arazileri iskana açmak istersek de bu Yahudi muhacirlerine sağlanacak bir hak değildir. Ancak kendi dinimizden ve milletimizden olanları kabul edebileceğimiz bir mevzuudur. Gayrimüslimleri içimize alarak kendi vatandaşlarımıza eziyet edeceğimiz devirler geride kaldı .²⁸⁸

II. Abdülhamid'in Herzl ile görüşmelerinin temelini dış borçlar oluştursa da Herzl bu görüşmelerden oldukça memnun ayrılmış ve Abdülhamid'in Yahudilere olan yaklaşımındaki iyi niyetinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Beşinci Siyonist

²⁸⁶ BOA, Y. PRK. AZJ, No. 49/23.

²⁸⁷ Armağan, s. 171.

kongresinden yani 1901 yılından sonra iki kez İstanbul'a giderek padişah hazretleriyle görüşmüş. Fakat bu görüşmelerden bir netice alamamış olsa da Padişah hazretlerinin Musevi halkı için iyi niyetlerini devam ettiğini tanık olmuştur. Herzl için her ne kadar bu durumun önemi olsa da istediği devlet kudrma hayaline bir cevap teşkil etmediğinden faydalı olmadığına inanmıştır.²⁸⁹

Ancak daha sonraları İngiltere Uganda'yı Yahudilere önerir. Ancak Yahudiler Filistin'de kolonizasyona devam etme düşüncesinden vazgeçmezler. Bu nedenle 1903 yılı itibariyle Herzl ile görüşmeler sona erse de Filistin'e yerleşme çabaları sonlanmamış arazi satın almak koşuluyla bölgeye Yahudi göçmenler yerleştirilmeye devam etmiştir.

3.2.1.4. Yunanistan'ın Irkçı Uygulamaları ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu

XIX. yüzyılda Yahudileri baskı altında tutan ve zulüm görmesine neden olan ülkelerden bir diğeri de Yunanistan'dı.

10 Mayıs 1891 tarihli, Atina Sefiri Galip Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıya göre; Korfu adasındaki Yahudiler uygulanan baskılardan dolayı yirmi beş günden bu yana evlerinden çıkamamaktaydılar. Galip Bey Yunan Dışişleri Bakanlığı'na da Yunan Hükümetini tedbir almaya sevk edecek bir de mektup yollamıştır.²⁹⁰

Yine Atina Sefiri Galip Bey'in 13 Mayıs 1891 tarihli yazısında Korfu adasında bir Yahudi'nin öldürüldüğü bir Yahudi'nin de yaralandığı bilgisi verilmektedir. Ayrıca Yahudiler göçe başlamışlar fakat evlerinden çıkamayan Yahudiler ise yardıma muhtaç hale gelmişlerdir. Bu dönemde Yahudiler Korfu adasındaki Osmanlı Konsolosluğundan

²⁸⁸ Öke, **Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, s. 53.

²⁸⁹ BOA, Y. PRK. HR, No.33/94.

²⁹⁰ BOA, Y. A. HUS, No. 251/178.

yardım talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Galip Bey Osmanlı topraklarına göçün gerçekleşebilmesi için Yahudilere pasaport temin edilmesini sağlamıştır.²⁹¹

Korfu adası gibi Zenta adasında da Yahudilere karşı ölümle sonuçlanan saldırılar yaşanmıştır. Bu durum karşısında da Osmanlı Devleti hemen harekete geçerek isteyen Yahudilerin, kendi topraklarına göç etmesini sağlamıştır.²⁹²

3.2.1.5. Bulgaristan Prensiği'nin Irkçı Uygulamaları ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu

Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Bulgar Prensiği de Avrupa'nın Yahudilere karşı uyguladıkları politikalarından etkilenmiş ve Yahudiler aleyhinde faaliyetler baş göstermiştir. Basın başlayan Yahudi aleyhtarlığı Vidin kentinde meydanlara taşmış nihayetinde bir grup Bulgar Yahudilerle alışverişin kesilmesini istemiştir. Bu talebin Vidin tüccarlarında karşılık bulması neticesinde Vidin Tüccar Vekâleti durumu II. Abdülhamid'e bildirmiştir. Bunun üzerine padişah Osmanlı Hükümeti'nin Bulgar Hükümeti nezdinde girişimde bulunulmasını emretmiştir. Osmanlı Hükümetince 27 Ocak 1895 tarihinde alınan karar; Bulgar halkının Yahudi aleyhtarı tutumu "Musevi iskânı arzu olunmayan mahallere" Yahudilerin göçüne neden olacağından dolayı bu durumun önüne geçilmesi için Bulgaristan Prensiğindeki Osmanlı Komiserliği'nin Bulgar Hükümeti nezdinde gerekli önlemlerin alınması şeklindedir.²⁹³ Ancak alınan bu karara rağmen Nisan 1900 tarihinde Filibe ve Sofya'dan 8 hane ve 45 Yahudi göçmen Osmanlı topraklarına göç etmiştir.²⁹⁴

3.2.2. II. Meşrutiyet Dönemi

II. Abdülhamid yönetimiyle Filistin'e göç meselesinde anlayamayan Siyonistler, Jön Türkler sayesinde bu meselenin halledileceğini ümit ederek ihtilaldan önce ve ihtilal sürecinde de onlara destek vermiş ve bu desteklerinin karşılığında da Filistin bölgesinde ayrıcalıklara kavuşabileceklerini hesap etmişlerdir.

²⁹¹ BOA, Y. A. HUS, No. 247/16.

²⁹² BOA, Y. MTV, No. 50/27.

²⁹³ BOA, MV, 83/62.

²⁹⁴ BOA, MV, 100/7.

1908 devriminden önce özellikle Avrupa'daki Siyonist gruplar Osmanlı Yahudilerini Siyonizm kazandırmak adına özellikle Selanik, İstanbul ve İzmir gibi yörelerde faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Bu faaliyetler neticesinde Selanik'teki önemli Yahudi isimlerini Siyonizm'e geçirmişlerdir. Bu isimlerin başında da Jön Türk hareketine katılmış olan ve Osmanlı parlamentosunda Selanik mebusluğu yapan Emanuel Karasu bulunmaktadır.²⁹⁵

Emanuel Karasu'nun, İttihat ve Terakki Cemiyetinde bulunan Nesini Ruso ve Nesih Mazliyah ile beraber Osmanlı topraklarında Siyonistlerin ilk şubesini açması da büyük bir başarı olarak kaydedilmiştir.²⁹⁶

1908 devrimi ile 1876 Kanun-i Esasi'sinin yeniden uygulamaya konulmasını sağlayan ağırlıklı olarak Jön Türklerin oluşturduğu İttihat ve Terakki cemiyeti, 31 Mart Olayı ile II. Abdülhamid'in saltanatı yerine iktidarı ele almıştır.

İktidara İttihat ve Terakki'nin geçmesi Siyonistler açısından yeni bir ümit kaynağı olmuştur. Bu dönemde çok sayıda Siyonist Osmanlı topraklarında kulis faaliyetlerini arttırmış ve Siyonizm'in yayılması için birçok girişimde bulunmuştur.

İttihat ve Terakki'nin gerçekleştirdiği ihtilal günlerinde Filistin'deki Yahudiler ellerindeki mavi beyaz bayraklarla sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır. Talat Paşa bu durumla ilgili şunları kaydetmiştir.

“Yahudilerin imparatorluğumuzdan kopuş hareketleri, ötekilere benzemiyordu. Çok ürkek, tedirgin, şüpheli ve sinsi idiler... Bu sonuncusu onlarda, dünyanın dört yerinden yedikleri tokattan gelmişti. Bu hak edip etmediklerini münakaşa yapacak değilim: Fakat Osmanlı sınırlarında 19. yy.ın ikinci yarısına kadar dünya çapında teşkilatlanmış, Siyonist çatı altında olmadıkları için, binlerce yıldır hafızalarında yaşayan Davud'un Mezamiri ile avunup vaat edilmiş günleri bekliyordular. İttihat ve Terakki'nin onlar için ümit olduğu doğrudur... Çünkü bizim, Osmanlı terkiibinin şartı icabı olarak devleti yaşatmak için ele aldığımız prensipler içindeki bütün unsurların birleşmesi tezi, dışarıdaki Yahudiler için kendi gayretleri adına ham bir yol idi, onu,

²⁹⁵ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s. 620.

müstakil devlete ulaştırarak sağlamlığa kavuşturmayı denediler: Ama hakiki maksatlarını hissettiğimiz anda reddettik”.²⁹⁷

1908 ihtilalı sonrası hem yurt içinden hem yurt dışından İstanbul’a Siyonistlerin akını başlamıştır. Ekim 1908 tarihinde başlayan Siyonistler ve Jön Türklerin görüşmelerin temelini, II. Abdülhamid zamanında Filistin’de Yahudiler için konulan göç yasağının kaldırılması konusu oluşturmaktaydı. Siyonistler bu dönemde Türklerin düşmanlıklarını üzerlerine çekmemek ve yeni rejim ortamından faydalanabilmek için sadece özel ayrıcalıklar talep etmişler özerklik konusuna ise hiç girmemişlerdir.

Bu dönemde Siyonizmin hedefine ulaşabilmesi için Emanuel Karasu Şubat 1909 tarihinde Filistin’i de kapsayan Osmanlı Göç Kumpanyasını kurmuştur. Emanuel Karasu’nun bu kumpanyayı oluşturmasındaki temel hedef aslında Filistin’de Yahudilere politik bir özerklik kazandırabilmek olmuştur.²⁹⁸

II. Meşrutiyet Döneminde Siyonistler özellikle Talat Paşa’nın gözünde ayrılıkçı hareketler peşinde olmadıklarını gösterebilmek ve yönetimi buna ikna edebilmek adına birçok girişimlerde bulunmuşlardır. Dünya Siyonist Örgütü Başkanı Wolfsohn bu amaçla İstanbul’a gelmiş ve Sadrazam Hilmi Paşa ile görüşmelerde bulunmuştur. Ancak Hilmi Paşa görüşme sonunda daha önceden alınan yasak kararlarının kaldırılmayacağını bildirmiştir.²⁹⁹

Yine, 1910 tarihinde Basel’de yapılan 10. Siyonist Kongresinde Wolfsohn konuşmasında; Yahudilerin yüzyıllar boyunca Osmanlı Devletinde büyük hoşgörü ile karşılandıklarını, 15 ve 16. yüzyıllarda İspanya’dan göç eden Yahudiler nasıl Osmanlı Devletine sığındıysa bu zamanda da Rusya ve diğer ülkelerden göç edenlerin Osmanlı yönetimine sığındıklarını söylemiştir. Ayrıca; Filistin’de bir Yahudi devleti kurma gayretlerinin olmadığını ve bu toprakları Osmanlı yönetiminden almaya çalışmadıklarını belirterek devlet kurma yolundaki tüm görüşleri şiddetle reddetmiştir.³⁰⁰

²⁹⁶ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 104.

²⁹⁷ Talat Paşa, **Ermeni Vahşeti**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2005.

²⁹⁸ Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, s.625.

²⁹⁹ Arslan, **Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü**, s. 118.

³⁰⁰ Öke, **Filistin Sorunu**, s. 113–115.

II. Meşrutiyet Döneminde de Yahudilerin tüm çabalarına rağmen İttihat ve Terakki yönetimi II. Abdülhamid Dönemindeki uygulamaları benimsemiş ancak Yahudilerin göçüne tam olarak engel olmayı başaramamışlardır. II. Meşrutiyet yönetimi de Yahudileri Filistin bölgesinden uzak tutabilmek için göç yoluyla gelen Yahudileri Mezopotamya ve Makedonya'ya yerleştirme politikasını uygulamışlardır.

4. SONUÇ

19. yy Doğu Avrupa'sında ve Rusya'sında Yahudi düşmanlığının en tepe noktasına ulaştığı bir dönemde, Osmanlı Devleti hem kendi vatandaşı olan hem göç yoluyla Osmanlı topraklarına gelen Yahudilere karşı himayeci bir tutum sergilemiştir.

Yahudiler, hem kendi dinlerini yaşayabilmek hem de vaat edilmiş topraklara dönebilmek amacıyla fikir olgunluğuna ulaşırken Osmanlı Devleti, Yahudileri kendi topraklarına göç etmelerini kabul etmiş hatta kimi zaman da desteklemiştir.

Osmanlı Devleti'nin Yahudi göçüne karşı himayeci ve insani boyuttaki bu tutumu, Yahudilerin kendi fikir ve düşüncelerini uygulamaya koyma çabaları sonucu, şekil değişikliğine uğramıştır

1879 tarihinde, bir İngiliz olan Laurence Oliphant tarafından hazırlanan ve Filistin topraklarının Yahudiler tarafından satın almasını içeren projenin Osmanlı yönetimine sunulması, Osmanlı Devleti'nin Yahudi göçü karşısındaki tutumunun daha temkinli hale gelmesi sonucunu doğurmuştur. Osmanlı Devletine göre bu teklif "hükümet içinde hükümet kurmak" anlamını taşıdığından dolayı reddedilmiştir.

Bu projenin Osmanlı yönetimi tarafından reddedilmesi Yahudileri durdurmamıştır. 1882 tarihine geldiğinde Laurence Oliphant'a aracılık eden ABD Büyükelçisi Wallace da Osmanlı yönetiminden, Yahudilerin Filistin haricindeki Suriye topraklarına yerleştirilmelerini talep etmiş; bunun üzerine Osmanlı yönetimi bu yerleşim için özel bir izne gerek olmadığını bildirmiştir.

Osmanlı Devleti 1880'li tarihlerin başında Yahudilerin Filistin bölgesine yerleşme çabalarından ötürü belirli şartlarda göçmenleri ülke topraklarına kabul etme kararı almıştır. Ancak bu karara rağmen yabancı uyruklu Yahudilerin Hac ziyareti için gelip bir daha bu bölgeden ayrılmamaları ve Filistin bölgesine yerleşmeye başlamaları Osmanlı yönetiminin yeni kısıtlamalar getirmesine sebep olmuştur. Öncelikle yabancı uyruklu Yahudilerin Kudüs bölgesinde kalma sürelerini bir ay gibi kısa bir süreye indirmiştir. Bu karardan sonra Yahudilerin İngiltere'yi aracı kullanarak bu sürenin uzatılmasını istemeleri Osmanlı yönetimini yeni kararlar almaya sevk etmiştir. Osmanlı yönetimi 20 Kasım 1887 tarihli toplantısında Filistin bölgesi ve Yahudi göçü meselesini

tekrar değerlendirmiştir. Buna göre toplantıda, Kudüs bölgesine Yahudi göçünün artmasıyla bu bölgedeki etnik nüfus dengesinin bozulacağı ön plana çıkmıştır. Bundan ötürü bu bölgede Yahudi nüfusunun artışına izin verilmemiştir. Ayrıca Kudüs bir ticaret merkezi de değildir. Tüm bunlarla beraber yabancı uyruklu Yahudilerin bölgeye yerleşme yasakları devam etmektedir. Ancak bir aylık ziyaret süresinin Yahudiler açısından yetersiz olması ve buna itiraz etmeleri sonucunda ziyaret süresi üç aya çıkartılmıştır.³⁰¹

Osmanlı yönetiminin Filistin bölgesi için aldığı tüm yasaklamalara rağmen Yahudi göçü tam olarak engellenememiştir. Gerek Filistin bölgesine gerekse Osmanlı Devletinin diğer topraklarına gerçekleşen göçle yönetimin baş edebilmesi oldukça zorlu şartlarda gerçekleşmiştir. Özellikle 1890'lı yılların başından itibaren Osmanlı yönetimi yabancı uyruklu Yahudi göçü karşısında daha sert önlemler alma yoluna gitmiştir.

Filistin bölgesine yerleşimi yasaklanan Yahudilerin, bu bölgeye yakın yerlerde yerleşimlerinin artması üzerine Osmanlı yönetimi 27 Ocak 1897 tarihinde yeni yasaklamalar getirmiştir. Bu karar ile Yahudilerin, Filistin civarında bulunan Suriye ve Beyrut vilayetlerine de yerleşmeleri yasaklanmıştır.³⁰²

Tüm yasaklamalara rağmen Filistin topraklarının Yahudiler tarafından satın alınması, bu bölgede Yahudi kolonizasyonlarının oluşturulması Osmanlı Devleti'nin Yahudi göçü politikasında başarısız olmasına sebep olmuştur. Yasakların tam olarak uygulanamaması hem kapitülasyonlar hem de Osmanlı yönetiminin o dönem içindeki yönetim zafiyetlerinden kaynaklanmaktadır.

II. Abdülhamid Filistin bölgesinde Yahudi yerleşimini engelleyebilmek için yabancı uyruklu Yahudilerin Osmanlı Devleti'nin farklı topraklarına göç ettirilmesine çaba sarf etmiştir. Özellikle Bursa, Selanik ve İzmir gibi yörelere Yahudilerin yerleşmesini sağlayarak hem Filistin bölgesini korumak hem bu bölgelerde Bulgar ve Yunanlılara karşı Yahudilerden faydalanma amacı gütmüştür.

³⁰¹ BOA, A. MKT. MHM, no. 495/44

³⁰² BOA, MV, 91/19

Osmanlı yönetiminin tüm yasaklamalarına rağmen Yahudilere karşı olan politikalarının temelinde Avrupa devletlerinde olduğu gibi ırkçı bir yaklaşım bulunmamaktadır. Avrupa devletlerinin aksine Osmanlı Devleti hem toprak bütünlüğünün bozulmaması hem Yahudilerin siyasi açıdan uygun bölgelere yerleştirilmeleri çerçevesinde politikalar üretmek uygulamaya çaba sarf etmiştir. Yabancı uyruklu Yahudilerin devletin siyasi bütünlüğüne zarar vermeyecek biçimde yerleşimlerinin sağlanmasının yanı sıra Osmanlı vatandaşı olan Yahudilerin yol masraflarının dahi üstlenerek iskânlarını sağlaması, Osmanlı yönetiminin Yahudi karşıtı bir tutum içinde olmadığını net bir biçimde göstermektedir.

Siyonistlerin Filistin topraklarını satın alarak burada bir Yahudi devleti kurma fikirlerine karşılık II. Abdülhamid'in bir bedel karşılığında bu bölgeden hiçbir şart altında vazgeçmemesi, Filistin ve civar bölgesini de bir Osmanlı toprağı olarak gördüğünün açık bir kanıtıdır.

Osmanlı İmparatorluğu ve II. Abdülhamid'in devlet yönetimi anlayışı gereği, Osmanlı toprakları üzerinde devlet kurma çabasında olan Yahudilere dahi herhangi bir kötü tutum sergilenmemiş aksine Filistin haricindeki diğer Osmanlı topraklarına yabancı uyruklu Yahudilerin iskân edebilmeleri için izin verilmiştir. Ancak bununla beraber yine Osmanlı devlet yönetimi anlayışında tüm Osmanlı topraklarının aynı derecede öneme sahip olması ve hiçbir şartta bir toprak satışının söz konusu dahi edilemeyecek olması, yabancı uyruklu Yahudilerin Filistin dışındaki bölgelere yerleştirilmesi çabasının en önemli temel sebebidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akdoğan Hakan, **Struma Karanlıkta Bir Ninni**, Doğan Kitap, İstanbul 2007.

Akyol Taha, **Osmanlı Mirasından Cumhuriyet Türkiye'sine**, Ufuk Kitap, İstanbul 2006

Almaz Ahmet, **Geçmişten Günümüze Yahudilik Tarihi**, Nokta Kitap, İstanbul 2007

Altuğ, Yılmaz, **Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta Doğu Sorunları**, İstanbul, 1970.

Arı Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, MKM Yayıncılık, İstanbul 2008.

Arı Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayınevi, İstanbul 2002.

Armağan Mustafa, **Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı**, Ufuk Kitap, İstanbul 2006.

Armağan Mustafa, **Kır Zincirlerini Osmanlı**, Ufuk Kitap, İstanbul 2004.

Armağan Mustafa, **Osmanlı'nın Kayıp Atlası**, Ufuk Kitap, İstanbul 2006.

Armaoğlu Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.

Arslan Ali, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, Truva Yay., İstanbul 2006.

Attias, Jean Christophe - Benbassa Esther, **Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail**, Çev. Nihal Önel, İstanbul 2002,s .180.

Ayhan Veysel, **İmparatorluk Yolu Petrol Savaşının Odağında Orta Doğu**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.

Bahar Beki L, **Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri**, Pan Yayıncılık, İstanbul 2003.

Bekiroğlu Nazan, **Yusuf ile Züleyha**, Timaş Yay., İstanbul 2000.

Benbassa Ester, Rodrigue Aron, **Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Besalel Yusuf, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, Gözlem Yayın A Ş, İstanbul 1999.

Besalel Yusuf, **Yahudi Tarihi**, Gözlem Yayın AŞ, İstanbul 2000.

Bora Siren, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923**, Gözlem Yayın A Ş, İstanbul 1995.

Çağlayan Selin, **İsrail Sözlüğü: Siyonistler, Muhalifler, Tarihçiler, Eylemciler, Yerleşimciler, İsraililer...** İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Çelebi Ahmet, **Yahudilik**, Kalem Yayınevi, Çev. A. M. Büyükçınar-Ö. F. Harman, İstanbul 1978.

Delmas Claude, **Avrupa Uygarlık Tarihi**, Varlık Yayınları, İstanbul 1973.

Davutoğlu Ahmet, Sönmez Y, Kalaycı F Ö, Özcan M, Karakoç E, Şenel M, Köse T, Yılmaz M, Beşli S, Özcan Alkan S, Çalışkan S, Gündüz T A, **Filistin Çıkmazından Çözüme**, Küre Yayınları, İstanbul 2003.

Durant Will, Lambelin Roger, **Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1992.

Edward, Said, **Filistin Sorunu**, Pınar Yayınları, İstanbul 1985.

Engin Vahdettin, **Pazarlık**, Yeditepe Yay., İstanbul 2010.

Engin, Vahdettin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

Engin Vahdettin, **Rumeli Demiryolları**, Eren Yay., İstanbul 1993.

Esmer, Ahmet Şükrü, **Siyasi Tarih**, İstanbul 1944.

Galante Avram, **Türkler ve Yahudiler**, Tarihi Siyasi Tetkik, İstanbul 1928.

Gövsâ Alâettin İbrahim, **Sabatay Sevi**, Milenyum Yayınları, İstanbul 2000.

Göze, Ergun, **Siyonizm'in Kurucusu Theodore Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid**, İstanbul 1995.

Güleryüz Naim, **Türk Yahudileri I**, Gözlem Yayın AŞ, İstanbul 1993.

Hiçyılmaz Ergun, Altındal Meral, **Büyük Sığınak**, Cep Kitapları, İstanbul 1992.

İleri Suphi Nuri, **Siyasî Tarih**, İstanbul 1941.

Karaman M Lutfullah, **Uluslar arası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu**, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.

Karasapan, Celal Tevfik, **Filistin ve Şak-ül- Ürdün II**, İstanbul 1942.

Karpat Kemal H., **Orta Doğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi, Ankara 2001.

Kurat, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi**, TTK Yay., Ankara 1993.

Kutluay, Yaşar, **Siyonizm ve Türkiye**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2005.

Kürkçüoğlu E. Ömer, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası**, Sevinç Matbaası, 1972.

Lewis Bernard, **Çatışan Kültürler Keşifler Çağında Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

Lewis Bernard, **Ortadoğu**, Arkadaş Yayınevi, İstanbul 2007.

Lindholm Charles, **İslami Ortadoğu**, İmge Kitabevi, İstanbul 2004.

Milgram Avraham, Rozett Robert, **Holokost Hakkında En Çok Sorulanlar**, Gözlem Yayın A Ş, İstanbul 2007.

Montet E, Lods A, Rapoport A.S., Garaudy R, **Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2006.

Mustafa Muhammet et- Tahhan, **Filistin ve Büyük Komplo**, Çev. Ahmet Özdemir, Muhammed Sakaryalı Azim, İstanbul 1995.

Nicault, Catherine, **Osmanlı Kudüs'üne Dönüş**, İstanbul 2001.

Ortaylı İlber, **Tarihimiz ve Biz**, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

Öke Kemal Mim, **Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1982.

Rodrigue Aron, **Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması Alliance Okulları 1860-1925**, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.

Sachar Howard M. **A History of İsrail: from the Rice of Zionism to our Time**, New York, 1979.

Saharon-Sevilla Moshe, **Türkiye Yahudileri Tarihsel Bakış**, Yahudi Kültürü Türkçe Yayınları Serisi 1, Jerusalem 1982.

Simons Geoff, **Iraq: From Sumer to Saddam**, 2nd ed., Macmillan Pres, London 1994.

Soykan, Tankut, **Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimler**, Ütopya Kitapevi, İstanbul 2000.

Şimşek, Erdal, **Türkiye'nin Orta Doğu Politikası**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2005.

Talat Paşa, **Ermeni Vahşeti**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2005.

Tabbra, Abdü'l-Fettah Afif, **Kuran Açısından Yahudi**, Konya 1978.

Tanyu, Hikmet, **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, İstanbul 1976, Cilt.1.

Traverso Enzo, **Marksistler ve Yahudi Sorunu**, Yazın Yayıncılık, İstanbul 2001.

Turan, Ömer, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, YAYDAĞ Yayınları, İstanbul 2002.

Uçarol, Rifat, **Siyasî Tarih (1789–1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

Vital, D, **The Origins of Zionism**, Oxford, 1975.

Yahya Harun, **İsrail'in Dünya Egemenliği Politikası**, Araştırma Yayıncılık, İstanbul 2003.

Yahya Harun, **Siyonizm Felsefesi**, Araştırma Yayıncılık, İstanbul 2002.

Yahya Harun, **Türkiye'nin Geleceğinde Osmanlı Vizyonu**, Tarih Düşünce Dergisi, İstanbul 2003.

Yetkin Çetin, **Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler**, Gözlem Yay. AŞ, İstanbul 1996.

Sürekli Yayınlar

Ataöv, Türkkaya, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar”, Ankara Üniv. **SBF Dergisi**, Cilt: 25, s: 39

Balcı Ali, “Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu”, **Orta Doğu Analiz**, Şubat 2010, Cilt: 2, Sayı: 14, s. 53

Bernard Lewis, “Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XII, 1964.

Buzpınar, Tufan, “Filistin Meselesinin Ortaya Çıkışında İngiltere'nin Rolü”, **Türkiye Günlüğü**, sayı. 68, s. 20–21.

Buzpınar, Tufan, “ II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında Filistin'de Yahudi İskân Girişimleri”, **Türkiye Günlüğü**, sayı. 30, s. 61.

Can B. Bülent, “Halkın Haçlı Seferi (1096)”, **Tarih ve Toplum**, sayı 165, Eylül 1997, s. 28.

Can B. Bülent, “Yahudi Katliamları”, **Tarih ve Toplum**, Mayıs Haziran Ağustos 1997.

Çancı, Haldun, “Kuramsal Yaklaşımlar Çerçevesinde Milliyetçiliğin Niteliksel Sabitelerine Genel Bir Bakış”, **Review of Social, Economic & Business Studies**, Vol.9/10, 233-246.

Çobanoğlu, Özkul, “Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi Ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi**.

Gümüş Saliha, “II. Abdülhamid Döneminde Ekonomik ve Sosyal Yönden Uygulanan Filistin Politikaları”, **Marmara Ün. Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadi ABD**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Hadawi Sami ve Mahler Walter, “Siyonizm ve Filistin Toprakları, Siyonizm ve Irkçılık”, Çev. Türkkaya Ataöv, **Birey ve Toplum Yayınları**, Ankara 1985, s. 65-86

Diğer Yayınlar

Özdal Barış, **21. Yüzyıla Doğru Almanya'daki Türkler ve Türk Alman İlişkilerine Etkileri**, Uludağ Ün. İİBF Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa

Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **Orta Doğu ve Geleceği**, İstanbul 1992, s. 16.

MEB, **İslam Ansiklopedisi**, İslam Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lügati, ETAM AŞ Matbaa, Eskişehir Cilt, 8, s. 658.

Türkiye Diyanet Vakfı **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, s. 267.

<http://www.hicrandergisi.com/siyonizm/ondokuzuncuyuzyilda-ingiltere-ve-yahudiler.html>.

Ali, Arslan, Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanması (1880-1920)

Http://Www.Harpak.Edu.Tr/Saren2/Files/GSD/Guv_Str_Sayi_5_Haziran2007.Pdf.

Özden, Hakan, **Dünden Bugüne Orta Doğu Sorunu**,
http://www.avrasyademokrasi.org/dunden_bugune_ortadogu_hozden.html.

Sadaret Evrakı

A. MKT. MHM.495/44 ; 509/5

Yıldız Evrakı

Y. PRK. AZJ.30/45 ; 49/23

Y. PRK. AZN.6/4 ; 23/104

Y. PRK. BŞK.4/52 ; 6/77 ; 24/27

Y. PRK. DH.5/63

Y. PRK. EŞA.12/62 ; 13/67 ; 39/85

Y. PRK. ML.23/8

Y. PRK. TKM.18/37 ; 22/49 ; 43/26 ;

44/52 ; 44/53

Y. PRK. PT.7/115 ; 16/65

Y. PRK. SRN.3/43

Y. PRK. ZB.9/30

Y. MTV. 50/27 ; 53/24 ; 188/149 ;

228/30 ; 285/162

Y.A. Hus.247/7 ; 247/16 ; 250/23 ;

250/26 ; 251/78 ; 251/178 ; 258117 ;

BOA Belgeleri

263/42 ; 376/151 ; 401/35

Y.A. Res.16/18 ; 17/49 ; 38/30 ;

56/41 ; 78/27

Y.PRK.ASK.84/90

Y.PRK.HR.33/94

Meclis-i Vükela Mazbataları

MV.21/36 ; 26/47 , 77/117 , 81/51 ,

83/62 , 91/19 ; 100/7

İradeler

İ. **MMS.**94/3966 ; 123/5276

İrade-i Hususiye.1310 M 2 NO:41

1310 M 7 NO:57 ; 1310 M 7 NO:66 ;

1310 M 24 NO:172

İrade-i Dâhiliye.96900 ; 96609 , 97030

Hariciye Evrakı

HR. HMS. İŞO.193/66 ; 219/74

HR.SYS.40/28 ; 44/22 ; 57/42

Dâhiliye Evrakı

DH. MKT. 66/48 ; 1381/27 ; 1382/44 ;
1382/58 ; 1466/66 ; 1878/121 ; 1878/88
1879/105 ; 1882/90 ; 1899/57 ; 1905/12
1907/46 ; 1927/59 ; 1962/77 ; 1980/110
1981/45 ; 1981/118 ; 1982/84 ; 1996/17
1999784 ; 2043/94 ; 2055/57 ; 2442/44
2433/67